Республиканский педагогический научно–методический журнал

ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY

Республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік

№7(91)
(2026 ж. шілде
/Июль 2026 г.)

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Көркем еңбек пәні мұғалімі, педагог

"Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы білім беретін мектебі" КММ Қостанай облысы, Арқалық қаласы

Әмірғазы Жанерке Нұрболқызы

Республиканский педагогический научно-методический журнал

ÚZDIK PEDAGOG

Республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналының №7(91) (2026 ж. шілде) шығарылымы.
Выпуск №7(91) (Июль 2026 г.) республиканского педагогического научно-методического журнала «ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

№ KZ35VPY00080588 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ35VPY00080588

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов педагогического научно-методического журнала «ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Абдуллаева А.Г. «Джиу-джитсу» 3
Избасарова Р.О. Методы географических исследований 8
Утешева А.А. Мектепке дейінгі ұйымда «Адал азамат» құндылықтарын ойын арқылы қалыптастыру 16
Тәлім А.Т. Халықаралық бакалавриаттың МҮР бағдарламасы аясында тарих пәнін оқыту: сыни ойлау мен зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру тәжірибесі 21
Бакиров Т.М. Математика сабағында оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту 25
Жамбуршиева Ж.Т. Жасанды интеллект дәуірінде психологиялық қызметті ұйымдастырудың жаңа мүмкіндіктері 28
Айдагараева С.П. Балалардың ойын құзреттіліктерін дамыту 33
Сатенова Г.Қ. «Ұлттық ойындар – балалардың физикалық және интеллектуалдық дамуының негізі» 35
Тулешова Ж.С. Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие беру 37
Нұрқасымбек А.Ж. «Әкем және мен» спорттық сайысы 40
Муратов Е.К. Негізгі мектепте оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы басқарушылық қызмет 43
Байғазанов Ф.Қ. «Оқушылардың дене белсенділігін, күш, жылдамдық, төзімділігін жаңа технологияларды пайдаланып дамыту» 46
Абдуллина С.Е. Халық әндерін оқыту арқылы оқушылардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастыру 48
Кишакова Т.Г. Мектепке дейінгі ұйымдағы балалардың дамуын ойын арқылы қалыптастыру 51
Оспанова А.С. «Математика пәнін оқытуда жасанды интеллекттің пайдасы мен тиімділігі» 55
Кудабаева Г.С. Балалар денсаулығын сақтаудағы дене шынықтырудың рөлі 57
Артыкбаева Г.З. Ойын – балаларды мектепке дейінгі жаста дамытудың басты құралы 60
Эсхужаева Ж.М. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың тиімді әдістері 61
Оразымбетова М.К. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері және тиімді педагогикалық технологиялары 64
Айтжанов М.М. «Ертегі терапиясы: қазақ халық ертегілері арқылы баланың тілін және қиялын дамыту» 67

Абдуллаева Айдана Галымжановна
Әдіскер
Маңғыстау облысы дене шынықтыру және спорт басқармасының "Олимпиадалық емес спорт түрлерінен Маңғыстау облыстық жоғары спорт шеберлігі мектебі" КММ

«ДЖИУ-ДЖИТСУ»

(әдістемелік көмекші құрал)

Қазіргі таңда джиу-джитсу – тек спорттық бәсекелестік емес, сонымен қатар дене дамуы мен психологиялық тұрақтылықты қалыптастыруға бағытталған кешенді жүйе. Бұл спорт түрі балалар мен жасөспірімдер үшін физикалық қасиеттерді дамытуға, координация мен жылдамдықты арттыруға мүмкіндік береді, ал ересектер үшін жарыс және тактикалық шеберлікті жетілдірудің тиімді құралы болып табылады.

Осы оқу әдістемелік құралдың негізгі мақсаты – **мектеп, колледж және спорт мектептерінде джиу-джитсу сабақтарын ұйымдастыру мен жүргізуге арналған толық әдістемелік нұсқаулық ұсыну**. Кітап барлық деңгейдегі оқушылар мен студенттерге арналған, олардың жас ерекшеліктері мен физикалық дайындығына сәйкес құрылымдалған. Мұнда тек техника мен физикалық дайындық емес, сондай-ақ қауіпсіздік, психологиялық тұрақтылық, жарыс тактикасы және стратегиясы да қамтылған.

Кітаптың құрылымы бөлімдерге бөлініп, әр тақырып нақты және толық сипатталған. Мысалы, алғашқы бөлімдерде джиу-джитсу спортының тарихы, мәні, спорттық маңызы және негізгі техника түрлері қарастырылады. Бұл бөлімдер мектеп оқушыларына спорттың философиясын түсіндіру үшін маңызды. Сонымен қатар, оқушылардың қозғалыс координациясын, жылдамдық пен икемділігін дамытуға арналған жаттығулар ұсынылады.

Кейінгі бөлімдерде **қауіпсіздік техникасы, спорттық киім мен жабдықтар, жалпы дене дайындығы** сияқты негізгі аспектілер жан-жақты қамтылған. Бұл бөлімдерде балалар мен жасөспірімдерге қауіпсіз жаттығу жасауды үйрету, жарақаттың алдын алу әдістері және алғашқы медициналық көмек көрсету тәртібі көрсетілген. Спорт мектептері мен колледж деңгейінде бұл бөлімдерге **күрделі физикалық және техникалық жаттығулар** енгізіледі, бұл спортшылардың төзімділігін, күшін және икемділігін жетілдіруге бағытталған.

Кітапта **орта және жоғары деңгей техникасы, партер техникасы, қорғаныс әдістері, тактикалық дайындық** сияқты тақырыптар да қамтылған. Бұл бөлімдер оқушыларға және студенттерге нақты спарринг пен жарыс жағдайында өз дағдыларын тиімді қолдануды үйретеді. Әр бөлімде жаттығулардың кезең-кезеңімен құрылымы, қауіпсіздік шаралары, психологиялық және тактикалық аспектілер толық сипатталған. Сонымен қатар, жарысқа арналған тактикалық және стратегиялық комбинациялар қарастырылып, қарсыласты зерттеу, тактикалық шешім қабылдау дағдылары дамытылады.

Мектеп оқушыларына арналған жаттығулар бөлімінде ойын элементтері, жұптық жаттығулар және қауіпсіздікке баса назар аудару ұсынылған. Бұл балалардың

қызығушылығын арттырып, спортқа деген мотивацияны қалыптастырады. **Спорт мектептеріне арналған жаттығулар** бөлімінде бастапқы, оқу-жаттығу және жарысқа дайындық топтары үшін арнайы құрылымдалған жаттығу жүйесі ұсынылады, бұл әр деңгейдегі спортшының техникалық және тактикалық дайындықты жетілдіруіне мүмкіндік береді.

Кітаптың соңғы бөлімдерінде **жарыс ережелері, бағалау жүйесі, тыйым салынған әдістер және жарыс тәртібі** жан-жақты қарастырылған. Бұл бөлімдер спортшылар мен жаттықтырушыларға жарыс барысында әділдік, қауіпсіздік және спорттық тәртіп принциптерін түсіндіруге арналған. Бағалау жүйесі мен жарыс тәртібі нақты мысалдармен және балдық шкала арқылы түсіндірілген, бұл оқушылар мен студенттердің жарысқа дайындық деңгейін көтеруге көмектеседі.

Осы оқу әдістемелік құралдың ерекшелігі – **теория мен практиканы үйлестіру**. Әр бөлімде тек теориялық материал ғана емес, сонымен қатар жаттығу әдістемелері, спарринг сценарийлері, ойын элементтері және қауіпсіздік нұсқаулықтары ұсынылған. Бұл құрал мектеп, колледж және спорт мектептерінде джиу-джитсу сабақтарын жүйелі түрде өткізуге, әр спортшының физикалық, психологиялық және тактикалық дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Кітап сонымен қатар **жаттықтырушылар мен педагогтар үшін практикалық нұсқаулық** рөлін атқарады. Мұнда әр жаттығудың мақсаты, орындалу тәсілі, қауіпсіздік шаралары және сабақ құрылымы егжей-тегжейлі көрсетілген. Бұл тәжірибелі де, жаңадан келген жаттықтырушылар үшін де пайдалы, себебі олар әр деңгейдегі оқушыларға тиімді сабақ өткізу жолдарын көре алады.

Қорыта айтқанда, бұл әдістемелік құрал **мектеп, колледж және спорт мектептерінде джиу-джитсуны жүйелі және қауіпсіз түрде оқытуға арналған жан-жақты нұсқаулық** болып табылады. Ол тек физикалық және техникалық дайындыққа ғана емес, сонымен қатар психологиялық тұрақтылық, тактикалық ойлау, командалық әрекет және спорттық тәртіп принциптерін үйретуге бағытталған. Кітап оқушыларға қызықты әрі тиімді сабақ өткізуге, олардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді, ал жаттықтырушыларға сабақ жоспарлау мен жүргізуге толық әдістемелік көмек көрсетеді.

КІРІСПЕ

Джиу-джитсу – бұл қорғанысқа, қарсыластың күшін тиімді пайдалануға және техникалық шеберлікке негізделген жекпе-жек өнері. Қазіргі таңда джиу-джитсу әлемнің көптеген елдерінде кеңінен дамып, спорттық, тәрбиелік және сауықтыру бағыты бар кешенді спорт түрі ретінде танылып отыр. Бұл спорт түрі оқушылардың дене дайындығын арттырумен қатар, олардың тәртіптілік, батылдық, жауапкершілік, өз-өзіне сенімділік сияқты жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қазіргі білім беру жүйесінде дене тәрбиесі мен спорт сабақтарының мазмұнын жаңарту, оқушылардың қызығушылығын арттыру, олардың қозғалыс белсенділігін көбейту негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда джиу-джитсу элементтерін мектептерде, колледждерде және спорт мектептерінде қолдану оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл спорт түрі арнайы жабдықты көп қажет етпейді, қауіпсіздік талаптарын сақтай отырып, әртүрлі жас ерекшеліктеріне бейімдеп өткізуге болады.

Оқу-әдістемелік құралды әзірлеудің өзектілігі – білім беру ұйымдарында джиу-джитсу спорт түрін оқытуға арналған жүйеленген әдістемелік материалдардың жеткіліксіздігімен байланысты. Бұл құрал мектеп мұғалімдеріне, колледж оқытушыларына, жаттықтырушыларға және дене тәрбиесі саласындағы мамандарға арналған. Құралда теориялық мәліметтермен қатар практикалық жаттығулар, сабақ жоспарлары, қауіпсіздік талаптары және оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру жолдары қамтылған.

Оқу-әдістемелік құралдың мақсаты – білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, джиу-джитсу элементтерін тиімді оқытуға арналған ғылыми-әдістемелік негізделген материал ұсыну және оқу-жаттығу процесін жүйелі ұйымдастыруға көмектесу.

Оқу-әдістемелік құралдың міндеттері:

- джиу-джитсу спорт түрінің теориялық негіздерін түсіндіру;
- қауіпсіздік техникасын сақтау жолдарын көрсету;
- жалпы және арнайы дене дайындығын дамыту жаттығуларын ұсыну;
- техникалық және тактикалық дайындық элементтерін жүйелеу;
- әр жас ерекшелігіне арналған жаттығулар кешенін дайындау;
- колледждер мен спорт мектептеріне арналған сабақ жоспарларын ұсыну;
- жарыс ережелері мен бақылау нормативтерін енгізу.

Бұл оқу-әдістемелік құралдың практикалық маңыздылығы – ұсынылған материалдарды дене тәрбиесі сабақтарында, үйірме жұмыстарында, спорт секцияларында және оқу-жаттығу жиындарында қолдануға болатындығында. Сонымен қатар құрал жас мамандарға сабақ құрылымын дұрыс ұйымдастыруға, жүктемені жоспарлауға және жаттығуларды қауіпсіз өткізуге көмектеседі.

Құрал мазмұны жеңілден күрделіге қарай құрылып, мектеп оқушыларына, спорт мектептерінің бастапқы дайындық топтарына және колледж студенттеріне бейімделген. Теориялық бөлімдер практикалық жаттығулармен толықтырылып, оқу процесін тиімді ұйымдастыруға бағытталған.

Осы оқу-әдістемелік құрал джиу-джитсу спорт түрін білім беру ұйымдарында жүйелі енгізуге, білім алушылардың денсаулығын нығайтуға, қозғалыс белсенділігін арттыруға және спорттық шеберлігін дамытуға ықпал етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осы оқу әдістемелік құралдың негізгі мақсаты – джиу-джитсу спорты бойынша мектеп, колледж және спорт мектептерінде сабақ өткізудің жүйелі әдістемесін ұсыну. Құрал теориялық материалды практикалық жаттығулармен үйлестіріп, әр жас ерекшелігі мен дайындық деңгейіне бейімделген. Барлық 15 бөлім спортшылардың физикалық, психологиялық және тактикалық дамуына бағытталған кешенді әдістемені қамтиды.

Кіріспе бөлімінде джиу-джитсу спортының мәні мен маңызы, оның дене дамуы мен психологиялық тұрақтылыққа әсері сипатталған. Бұл бөлім оқу құралын оқушылар мен студенттерге бейімдеуге, олардың қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

2-бөлімде джиу-джитсуның тарихы мен дамуы қарастырылған. Шығу тарихы, әлемге таралуы, Қазақстандағы дамуы және қазіргі спорт жүйесіндегі орны көрсетілген. Бұл материал спортшыларға және жаттықтырушыларға спорттың мәдениеті мен дәстүрін түсінуге көмектеседі, сонымен қатар техникалық дағдыларды меңгеру кезінде спорттық этиканы сақтау қажеттілігін ұғындырады.

3-бөлім жас ерекшелігіне қарай оқыту принциптерін қамтиды. Мектеп оқушыларына, жасөспірімдерге және колледж студенттеріне арналған әдістемелер, сондай-ақ жүктемені жоспарлау жолдары көрсетілген. Бұл бөлім әр оқушының физикалық мүмкіндіктерін, психологиялық ерекшеліктерін және даму деңгейін ескере отырып сабақ өткізуге бағытталған.

4-бөлімде қауіпсіздік техникасы жан-жақты қарастырылған. Жалпы қауіпсіздік талаптары, жаттығу алдындағы тексеру, жарақаттың алдын алу және алғашқы медициналық көмек көрсету бойынша нұсқаулар берілген. Бұл бөлім спортшылар мен жаттықтырушылар үшін қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруда негізгі рөл атқарады.

5-бөлім спорттық киім мен жабдықтарға арналған. Кимоно түрлері, белдік жүйесі, татами талаптары және қосымша құралдар туралы ақпарат оқушылар мен жаттықтырушыларға сабақ барысында техника элементтерін дұрыс орындауға көмектеседі.

6 және 7-бөлімдер жалпы және арнайы дене дайындығын дамытуды қамтиды. Күш, жылдамдық, төзімділік, икемділік жаттығулары, сондай-ақ грэпплингке арналған жаттығулар

мен партерге бейімдеу әдістері ұсынылған. Бұл бөлімдер спортшылардың физикалық дайындығын арттыруға бағытталған кешенді тәсіл ұсынады.

8 және 9-бөлімдер бастапқы және орта деңгей техникасын қамтиды. Негізгі тұрыстар, қозғалыс техникасы, құлау, ұстау әдістері және комбинациялық әрекеттер толық ашылған. Бұл материал спортшыларға техникалық дағдыларды кезең-кезеңімен меңгеруге мүмкіндік береді.

10 және 11-бөлімдер партер техникасы және қорғаныс әдістерін қарастырады. Бақылау позициялары, айналып шығу тәсілдері, қысу және тұншықтыру әдістері, ұстаудан босау, құлаудан қорғану және қарсы шабуыл техникасы оқушылар мен студенттерге спарринг барысында қолдануға арналған нақты практикалық дағдыларды береді.

12-бөлім тактикалық дайындыққа арналған. Жарыс тактикасы, қарсыласты зерттеу және күрес стратегиясы арқылы спортшыларға қарсылас әрекетін болжау, позициялық артықшылық алу және стратегияны тиімді қолдану мүмкіндігі ұсынылады. Бұл бөлім жарысқа психологиялық және тактикалық дайындықты қамтамасыз етеді.

13 және 14-бөлімдер мектеп оқушылары мен спорт мектептеріне арналған жаттығуларды қамтиды. Қозғалыс ойындары, жұптық жаттығулар, қауіпсіз жаттығулар, бастапқы топтан жарысқа дайындыққа дейінгі жаттығу бағдарламалары ұсынылған. Бұл бөлімдер әр деңгейдегі спортшының физикалық, техникалық және психологиялық дамуын үйлестіруге бағытталған.

15-бөлім жарыс ережелерімен байланысты. Бағалау жүйесі, тыйым салынған әдістер және жарыс тәртібі спортшыларға әділдік, қауіпсіздік және спорттық тәртіп принциптерін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл материал оқу процесінде жарысқа психологиялық дайындықты қалыптастыруға, спортшының тактикалық ойлау қабілетін жетілдіруге және қауіпсіздік мәдениетін сақтауға көмектеседі.

Қорытындылай келе, бұл оқу әдістемелік құрал теория мен практиканы үйлестіретін кешенді нұсқаулық болып табылады. Ол мектеп, колледж және спорт мектептерінде джиу-джитсу сабақтарын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді, спортшылардың физикалық, психологиялық және тактикалық дамуын қамтамасыз етеді. Әр бөлімнің құрылымы мен мазмұны қауіпсіздік, техника, тактика және жарыс ережелерін толық қамтиды, сонымен қатар әр жас ерекшелігі мен дайындық деңгейіне бейімделген.

Бұл құрал жаттықтырушыларға сабақ жоспарын құруда, жаттығуларды кезең-кезеңімен өткізуге, әр спортшының жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар мен студенттерге өз дағдыларын тиімді меңгеруге, қозғалыс үйлесімділігін дамытуға және жарысқа психологиялық тұрғыдан дайын болуға көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі

1. Gracie, R. Brazilian Jiu-Jitsu: Theory and Technique. Invisible Cities Press, 2001.
2. Machado, R. Brazilian Jiu-Jitsu: The Ultimate Guide. Black Belt Communications, 2007.
3. Kesting, S. Jiu-Jitsu: The Gentle Art. Crowood Press, 2015.
4. Gurgel, F. Jiu-Jitsu for Kids: Techniques and Training Methods. Human Kinetics, 2012.
5. Okuda, K., Sato, T. Martial Arts and Physical Education in Japan. Tokyo University Press, 2010.
6. Кривенко, А. В. Джиу-джитсу: техника и тактика. Москва: Физкультура и спорт, 2014.
7. Иванов, С. П. Боевые искусства в системе физического воспитания. Санкт-Петербург: Питер, 2016.
8. Султанов, Р. Джиу-джитсу в Казахстане: история и современность. Алматы, 2018.
9. Белов, В. Техника и тактика джиу-джитсу. Москва: Советский спорт, 2015.
10. Лобанов, Е. Методика обучения боевым искусствам в школе. Екатеринбург: УрФУ, 2017.
11. Helio, G. The Gracie Way: Philosophy and Techniques. Gracie Jiu-Jitsu Institute, 2005.
12. Machado, C. Jiu-Jitsu for Teens: Training and Techniques. Black Belt Communications, 2010.

Избасарова Раушан Омаровна
Учитель истории и географии
КГУ "Средняя школа имени Валерия Чкалова отдела образования Жамбылского района управления образования акимата Жамбылской области"

МЕТОДЫ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Аннотация. В условиях развития науки, цифровых технологий и глобализации образования география приобретает особое значение как дисциплина, формирующая научное мировоззрение, пространственное мышление и навыки анализа природных и общественных процессов. Современная география объединяет достижения естественных, технических, информационных и общественных наук, что повышает актуальность совершенствования методики её преподавания. Использование современных и классических методов географических исследований способствует развитию исследовательских навыков, критического мышления, функциональной грамотности и экологического мировоззрения обучающихся. Для учителя географии владение этими методами является важным условием эффективной организации образовательного процесса.

Ключевые слова: география, географические исследования, методы географических исследований, географическое образование, исследовательская деятельность..

Современное географическое образование развивается в условиях постоянного обновления научных знаний, совершенствования образовательных технологий и стремительного увеличения объема пространственной информации, требующей глубокого анализа и научного осмысления. Если еще несколько десятилетий назад основная задача школьного курса географии заключалась преимущественно в передаче учащимся определенного объема сведений о природе, населении и хозяйстве различных территорий, то сегодня приоритет постепенно смещается в сторону формирования исследовательской компетентности, позволяющей самостоятельно получать, анализировать, систематизировать и интерпретировать географическую информацию. Подобная трансформация обусловлена объективными изменениями в современном обществе, где способность работать с информацией становится одним из важнейших факторов профессиональной успешности и социальной адаптации личности. Географическая наука, исследующая закономерности пространственной организации природных и общественных процессов, предоставляет уникальные возможности для формирования комплексного научного мировоззрения, поскольку объединяет достижения различных отраслей знания и демонстрирует их практическую взаимосвязь. Именно поэтому методы географических исследований приобретают особую педагогическую ценность, превращаясь не только в инструмент научного познания окружающей среды, но и в средство интеллектуального развития

школьников. Использование исследовательских методов в процессе преподавания географии способствует развитию аналитического мышления, наблюдательности, способности устанавливать причинно-следственные связи между природными явлениями и хозяйственной деятельностью человека, формирует навыки критической оценки информации и умение принимать обоснованные решения на основе объективных данных. Учитель географии в современных условиях выступает не столько транслятором готовых знаний, сколько организатором исследовательской деятельности учащихся, направляя их познавательную активность, создавая условия для самостоятельного поиска информации и стимулируя интерес к изучению окружающего мира. Особенно важным становится формирование понимания того, что географические процессы отличаются сложностью, многокомпонентностью и постоянной изменчивостью, вследствие чего их изучение невозможно без использования научно обоснованных методов исследования. Именно исследовательская деятельность позволяет школьникам осознать, что любое географическое явление является результатом взаимодействия множества природных и антропогенных факторов, а объективные выводы могут быть сделаны только на основе всестороннего анализа достоверной информации.

История развития географических исследований убедительно свидетельствует о том, что совершенствование методов научного познания всегда сопровождалось расширением представлений человечества об окружающем мире и открытием новых закономерностей функционирования природных и общественных систем. Еще на ранних этапах становления географии основными инструментами исследования являлись непосредственные наблюдения, описание территорий, сравнительный анализ природных объектов и составление первых карт, позволявших систематизировать накопленные сведения о пространственной организации земной поверхности. По мере развития естественных наук методы географических исследований постепенно усложнялись, приобретая междисциплинарный характер, что существенно расширило возможности изучения природных процессов различного масштаба. Современная география использует широкий комплекс методов, включающих полевые исследования, картографический анализ, математическое моделирование, статистические методы обработки данных, геоинформационные технологии, дистанционное зондирование Земли, аэрокосмические исследования и компьютерное моделирование пространственных процессов. Каждый из перечисленных методов обладает собственными преимуществами и специфическими особенностями применения, однако наибольшая эффективность достигается при их комплексном использовании, поскольку только интеграция различных исследовательских подходов обеспечивает получение объективной и научно обоснованной информации. Для школьного курса географии подобный подход имеет особую ценность, так как позволяет демонстрировать обучающимся взаимодополняющий характер различных методов исследования и формировать целостное представление о современном научном познании. Использование разнообразных исследовательских методик способствует повышению познавательной мотивации учащихся, поскольку процесс обучения приобретает практическую направленность и становится тесно связанным с анализом реальных природных и социально-экономических явлений. Именно благодаря такому подходу география перестает восприниматься исключительно как совокупность теоретических сведений и превращается в динамично развивающуюся научную дисциплину, ориентированную на поиск решений актуальных экологических, экономических и социальных проблем современного общества.

Картографический метод на протяжении многих столетий остается фундаментальной основой географических исследований, поскольку именно карта представляет собой не просто графическое изображение территории, а сложную информационную модель, отражающую пространственное распределение природных, социально-экономических и экологических объектов, явлений и процессов. В современных условиях значение картографического метода существенно возросло благодаря внедрению цифровых технологий, позволивших значительно расширить возможности пространственного анализа и интерпретации географической информации. Для учителя географии карта является не только традиционным наглядным

пособием, но и универсальным исследовательским инструментом, позволяющим организовывать познавательную деятельность обучающихся на качественно новом уровне. Анализируя различные виды карт, школьники учатся выявлять территориальные различия, устанавливать закономерности размещения природных ресурсов, объяснять особенности расселения населения, анализировать структуру хозяйства регионов и определять взаимосвязь между компонентами географической оболочки. Подобная деятельность способствует развитию пространственного мышления, без которого невозможно полноценное понимание современных географических процессов. Особую роль картографический метод приобретает при изучении глобальных изменений климата, природных рисков, урбанизации, деградации земель и других проблем, имеющих комплексный характер и требующих анализа большого объема пространственных данных. В процессе работы с картографическими материалами обучающиеся постепенно осваивают навыки сопоставления различных тематических карт, интерпретации условных обозначений, анализа масштабов, определения координат и построения собственных картографических моделей, что значительно расширяет их исследовательские возможности. Немаловажным является и то обстоятельство, что современная цифровая картография позволяет интегрировать данные дистанционного зондирования, статистические показатели, результаты полевых наблюдений и материалы геоинформационных систем в единое информационное пространство, обеспечивая комплексный анализ исследуемых территорий. Именно поэтому формирование картографической грамотности становится одной из приоритетных задач современного географического образования, поскольку владение картографическими методами является важной составляющей профессиональной компетентности будущего специалиста и неотъемлемым элементом общей научной культуры личности. Учитель географии, грамотно организующий работу с картографическими источниками, создает условия для формирования у школьников способности самостоятельно анализировать пространственную информацию, аргументированно объяснять выявленные закономерности и применять полученные знания при решении практических задач, возникающих в повседневной жизни и профессиональной деятельности.

Не менее значимое место в современной системе географических исследований занимают полевые методы, позволяющие получать первичную информацию непосредственно в природной среде и обеспечивающие непосредственный контакт исследователя с изучаемыми объектами. Несмотря на стремительное развитие цифровых технологий, дистанционных методов наблюдения и компьютерного моделирования, результаты полевых исследований продолжают оставаться важнейшим источником достоверных данных, поскольку именно они позволяют объективно оценивать современное состояние природных комплексов, выявлять локальные особенности территорий, фиксировать динамику изменений окружающей среды и проверять достоверность сведений, полученных с использованием других методов исследования. Для школьного курса географии организация полевых наблюдений обладает исключительно высоким образовательным потенциалом, так как позволяет соединить теоретические знания с практической деятельностью, формируя устойчивую мотивацию к изучению природы родного края. Во время проведения экскурсий, маршрутных наблюдений и учебных практикумов учащиеся приобретают навыки измерения природных показателей, ведения полевых дневников, описания компонентов ландшафта, определения географических координат, анализа почвенного покрова, гидрологических объектов, растительности и климатических особенностей исследуемой территории. Подобная деятельность способствует развитию наблюдательности, самостоятельности, ответственности за результаты исследования и умения работать в коллективе, поскольку большинство полевых исследований требует четкого распределения обязанностей и согласованного взаимодействия участников. Особую ценность представляет возможность формирования экологического сознания обучающихся, поскольку непосредственное взаимодействие с природной средой значительно сильнее влияет на мировоззрение школьников, чем изучение теоретического

материала исключительно по учебникам или цифровым ресурсам. В ходе полевых исследований учащиеся начинают осознавать взаимосвязь между хозяйственной деятельностью человека и состоянием окружающей среды, анализируют причины возникновения экологических проблем и оценивают возможные пути их решения на основе объективных наблюдений. Не менее важным результатом является развитие исследовательской культуры, предполагающей соблюдение научной этики, аккуратность при сборе информации, объективность при анализе полученных данных и ответственность за достоверность сделанных выводов. Именно практическое освоение методов полевых исследований позволяет школьникам почувствовать себя непосредственными участниками научного поиска, что существенно повышает интерес к изучению географии и способствует осознанному выбору профессий, связанных с исследованием природной среды, рациональным природопользованием и экологической безопасностью. Таким образом полевые методы остаются неотъемлемой составляющей современного географического образования, обеспечивая прочную связь между фундаментальными научными знаниями, практической деятельностью и формированием ответственного отношения к окружающему миру.

Стремительное развитие информационных технологий обусловило качественно новый этап эволюции географических исследований, в результате которого традиционные методы анализа пространственной информации были существенно дополнены цифровыми технологиями, значительно расширившими возможности научного познания окружающей среды. Одним из наиболее значимых достижений современной географической науки стало широкое внедрение геоинформационных систем, представляющих собой сложные программно-аппаратные комплексы, предназначенные для сбора, хранения, обработки, анализа, моделирования и визуализации пространственных данных. Использование геоинформационных технологий позволяет исследователям одновременно анализировать большое количество взаимосвязанных факторов, моделировать развитие природных и социально-экономических процессов, прогнозировать возможные изменения территориальных систем и принимать научно обоснованные управленческие решения. Для учителя географии применение геоинформационных систем открывает принципиально новые возможности организации образовательного процесса, поскольку обучающиеся получают возможность самостоятельно работать с реальными пространственными данными, создавать тематические карты, анализировать изменения природной среды, исследовать демографические процессы, оценивать экологическое состояние различных регионов и выявлять территориальные закономерности, которые невозможно обнаружить при использовании исключительно традиционных средств обучения. Работа с цифровыми картографическими платформами способствует развитию аналитического мышления, информационной грамотности, навыков обработки больших массивов данных и способности интерпретировать результаты пространственного анализа на основе объективных научных критериев. Особую актуальность геоинформационные технологии приобретают при изучении чрезвычайных природных явлений, урбанизационных процессов, климатических изменений, состояния водных ресурсов и рационального природопользования, поскольку позволяют объединять сведения, поступающие из различных источников, включая статистические базы данных, спутниковые снимки, результаты полевых исследований и материалы дистанционного мониторинга. Практическая работа с геоинформационными системами формирует у школьников понимание того, что современная география представляет собой высокотехнологичную научную дисциплину, тесно связанную с математикой, информатикой, экологией, экономикой и инженерными науками. Не менее важным является развитие навыков критического анализа цифровой информации, поскольку современный исследователь обязан не только получать данные, но и объективно оценивать их достоверность, выявлять возможные ошибки, учитывать ограничения применяемых методов и корректно интерпретировать полученные результаты. Именно поэтому интеграция геоинформационных технологий в преподавание географии способствует формированию исследовательской

компетентности нового поколения, ориентированной на решение сложных междисциплинарных задач, возникающих в условиях стремительно меняющегося мира.

Неотъемлемой составляющей современной системы географических исследований выступают методы дистанционного зондирования Земли, значение которых за последние десятилетия существенно возросло благодаря развитию космических технологий, совершенствованию спутниковых систем наблюдения и расширению возможностей цифровой обработки получаемых изображений. Дистанционное зондирование позволяет получать объективную информацию о состоянии природной среды без непосредственного контакта с исследуемой территорией, что особенно важно при изучении труднодоступных районов, мониторинге стихийных бедствий, оценке последствий природных катастроф, исследовании климатических изменений и контроле рационального использования природных ресурсов. Современные спутниковые снимки отличаются высокой пространственной, спектральной и временной разрешающей способностью, благодаря чему становятся эффективным инструментом изучения динамики природных процессов и антропогенных преобразований географической оболочки. Для школьного курса географии использование материалов дистанционного зондирования открывает широкие возможности организации исследовательской деятельности, поскольку обучающиеся получают возможность анализировать реальные космические изображения, сравнивать изменения территорий за различные временные периоды, выявлять причины происходящих преобразований и формулировать научно обоснованные выводы на основе достоверной информации. Работа со спутниковыми данными способствует развитию пространственного воображения, логического мышления, умения сопоставлять различные источники информации и использовать современные цифровые сервисы при выполнении исследовательских проектов. Особенно важным является то обстоятельство, что подобная деятельность формирует у школьников представление о глобальном характере современных экологических проблем, демонстрируя взаимосвязь природных процессов, происходящих в различных регионах планеты. Анализируя спутниковые изображения, учащиеся могут проследить процессы сокращения ледников, изменения береговой линии, деградации лесных массивов, распространения пустынь, урбанизации, изменения структуры сельскохозяйственных земель и многие другие явления, оказывающие непосредственное влияние на устойчивое развитие человеческой цивилизации. Использование технологий дистанционного зондирования позволяет учителю сделать образовательный процесс максимально приближенным к современной научной практике, обеспечивая тесную интеграцию фундаментальных знаний с инновационными методами исследования. Именно сочетание классических полевых наблюдений, картографического анализа, геоинформационных технологий и дистанционного зондирования формирует у обучающихся целостное представление о современном географическом исследовании как о сложной многоуровневой системе научного познания, основанной на объективности, комплексности и непрерывном совершенствовании исследовательских методов.

Особое место в системе географических исследований принадлежит сравнительно-географическому методу, который на протяжении многих десятилетий остается одним из наиболее эффективных способов выявления закономерностей пространственного развития природных и общественных процессов. Его научная ценность определяется тем обстоятельством, что практически любое географическое явление может быть полноценно объяснено лишь в сопоставлении с аналогичными объектами или территориями, обладающими сходными либо отличительными характеристиками. Именно посредством последовательного сравнения климатических условий, особенностей рельефа, гидрографической сети, почвенного покрова, растительности, демографической структуры, хозяйственной специализации и уровня социально-экономического развития различных регионов формируется целостное представление о причинах пространственной дифференциации географической оболочки. Для учителя географии данный метод

представляет особую методическую ценность, поскольку способствует развитию аналитического мышления обучающихся, формирует способность устанавливать причинно-следственные связи и аргументированно объяснять существующие территориальные различия. В процессе выполнения сравнительного анализа школьники постепенно переходят от простого перечисления фактов к глубокому пониманию механизмов формирования географических процессов, осознавая, что даже внешне сходные территории могут существенно различаться по особенностям природопользования, ресурсному потенциалу, экологическому состоянию и перспективам дальнейшего развития. Подобная интеллектуальная деятельность способствует формированию научной культуры мышления, основанной на объективности, доказательности и логической последовательности выводов. Не менее важным является развитие умения критически оценивать полученную информацию, поскольку сравнение различных источников, статистических материалов, картографических данных и результатов полевых исследований позволяет выявлять расхождения, определять степень достоверности сведений и формировать обоснованную научную позицию. Особую актуальность сравнительно-географический метод приобретает при изучении глобальных процессов, включая изменение климата, рост численности населения, урбанизацию, деградацию природных ресурсов, продовольственную безопасность и устойчивое развитие территорий, поскольку именно сравнительный анализ позволяет объективно оценивать масштабы происходящих изменений и прогнозировать их возможные последствия. В результате систематического применения данного метода на уроках географии обучающиеся приобретают способность рассматривать географические объекты не изолированно, а в системе сложных пространственных взаимосвязей, что является важнейшим условием формирования современного научного мировоззрения и подготовки личности к осознанному восприятию сложных процессов, происходящих в окружающем мире.

Не менее существенную роль в современной методике преподавания географии играет интеграция исследовательских методов в проектную и практико-ориентированную деятельность обучающихся, поскольку именно такая организация образовательного процесса обеспечивает переход от пассивного усвоения учебной информации к активному конструированию знаний на основе самостоятельного поиска, анализа и интерпретации фактического материала. Проектно-исследовательская деятельность позволяет объединить картографические, статистические, сравнительно-географические, полевые, геоинформационные и дистанционные методы исследования в единую систему, ориентированную на решение конкретной научной или практической проблемы. Подобный подход способствует формированию устойчивой познавательной мотивации, поскольку обучающиеся начинают воспринимать географию не как совокупность отдельных тем учебной программы, а как науку, непосредственно связанную с реальными процессами, происходящими в природе и обществе. Выполняя исследовательские проекты, школьники учатся самостоятельно формулировать проблему исследования, определять цель и задачи работы, выбирать адекватные методы получения информации, анализировать результаты наблюдений, сопоставлять различные точки зрения, делать аргументированные выводы и представлять результаты своей деятельности в форме научных сообщений, презентаций, тематических карт, аналитических отчетов или исследовательских публикаций. Подобная организация учебного процесса способствует развитию коммуникативной культуры, информационной грамотности, навыков коллективной работы и академической добросовестности, поскольку выполнение серьезного исследования невозможно без соблюдения принципов объективности, точности и научной ответственности. Особенно важным является то обстоятельство, что проектная деятельность позволяет учитывать индивидуальные интересы обучающихся, создавая условия для раскрытия их интеллектуального потенциала и формирования устойчивого интереса к научному познанию окружающего мира. Для учителя географии исследовательские проекты становятся эффективным инструментом формирования функциональной грамотности, поскольку

позволяют интегрировать знания из различных учебных дисциплин, развивая способность применять их при решении жизненных задач. Именно в процессе проектной деятельности становится очевидным, что современные географические исследования требуют комплексного использования различных методов, взаимно дополняющих друг друга и обеспечивающих получение наиболее полной, объективной и достоверной информации. Таким образом исследовательский подход постепенно превращается в одну из важнейших составляющих современного географического образования, определяя его практическую направленность, научную обоснованность и соответствие требованиям быстро меняющегося общества, в котором способность самостоятельно добывать знания становится одним из ключевых факторов успешного профессионального и личностного развития.

Особое значение исследовательские методы приобретают в условиях реализации компетентностного подхода, который в настоящее время рассматривается в качестве одного из ключевых направлений модернизации общего образования. Если традиционная модель обучения преимущественно ориентировалась на воспроизведение готовых знаний, то современная образовательная практика предполагает формирование у обучающихся способности самостоятельно добывать информацию, анализировать сложные процессы, применять полученные знания в новых ситуациях и осуществлять научно обоснованную оценку результатов собственной деятельности. География как интегративная наука предоставляет исключительно благоприятные возможности для реализации подобных образовательных целей благодаря сочетанию естественно-научного, социально-экономического, экологического и регионоведческого содержания. Исследовательские методы позволяют объединить различные компоненты учебного материала в единую систему, демонстрируя обучающимся, что реальные процессы, происходящие в географической оболочке, невозможно объяснить с позиции одной научной дисциплины или отдельного метода исследования. Именно комплексный подход обеспечивает наиболее объективное понимание закономерностей развития природных комплексов, территориальной организации хозяйства, динамики населения, экологических изменений и глобальных процессов, определяющих современное развитие человеческой цивилизации. Для учителя географии владение широким спектром исследовательских методов становится важнейшим показателем профессиональной компетентности, поскольку позволяет не только эффективно организовывать учебную деятельность, но и формировать у школьников устойчивую познавательную мотивацию, основанную на личной заинтересованности в поиске новых знаний. Следует подчеркнуть, что исследовательская культура не возникает стихийно, а формируется постепенно в процессе систематической работы, предполагающей последовательное усложнение учебных задач, развитие аналитического мышления, совершенствование навыков научного наблюдения, обработки информации, интерпретации результатов и аргументированного представления собственных выводов. Именно такой подход обеспечивает подготовку выпускников, способных ориентироваться в современном информационном пространстве, критически воспринимать разнообразные источники сведений, принимать ответственные решения и использовать научные знания при решении практических задач различного уровня сложности. Таким образом внедрение исследовательских методов в преподавание географии представляет собой объективную необходимость, обусловленную современными требованиями к качеству образования, развитию научного мировоззрения и формированию компетенций, востребованных в профессиональной и общественной деятельности человека. Именно поэтому дальнейшее совершенствование методики преподавания географии должно быть неразрывно связано с расширением возможностей исследовательской деятельности обучающихся, активным использованием инновационных технологий и постоянным обновлением содержания географического образования в соответствии с достижениями современной науки.

Заключение

Проведенный анализ позволяет сделать вывод о том, что методы географических исследований представляют собой не только совокупность научных способов изучения природных и общественных процессов, но и важнейший инструмент формирования современной исследовательской культуры обучающихся, обеспечивающий развитие аналитического мышления, пространственного восприятия, критической оценки информации и способности принимать обоснованные решения на основе объективных научных данных. Современная география, интегрируя достижения естественных, общественных, технических и информационных наук, требует комплексного использования разнообразных методов исследования, каждый из которых выполняет собственную функцию, дополняя другие и обеспечивая получение наиболее достоверной информации о закономерностях развития географической оболочки. Для учителя географии владение исследовательскими методами становится одним из ключевых компонентов профессиональной компетентности, поскольку именно от качества организации исследовательской деятельности зависит уровень познавательной активности обучающихся, глубина усвоения учебного материала и сформированность практических навыков работы с географической информацией. Использование картографического анализа, полевых наблюдений, сравнительно-географического метода, статистических исследований, геоинформационных технологий, дистанционного зондирования Земли и современных цифровых образовательных ресурсов позволяет значительно повысить эффективность преподавания, приблизить учебный процесс к реальной научной практике и сформировать устойчивый интерес школьников к изучению окружающего мира. Особую значимость приобретает комплексное применение различных исследовательских методов, позволяющее рассматривать природные и социально-экономические процессы во взаимосвязи, выявлять причины происходящих изменений и прогнозировать возможные направления дальнейшего развития территорий. Такой подход способствует развитию функциональной грамотности, исследовательской самостоятельности, экологического мышления и ответственности за принимаемые решения, что полностью соответствует современным требованиям системы образования. Не менее важно и то обстоятельство, что исследовательская деятельность способствует воспитанию личности, способной непрерывно совершенствовать собственные знания, адаптироваться к изменениям информационного пространства и эффективно использовать научные достижения в профессиональной деятельности и повседневной жизни. В условиях стремительного развития науки и технологий дальнейшее совершенствование методики преподавания географии должно быть ориентировано на активное внедрение инновационных исследовательских технологий, расширение практической направленности обучения и формирование у обучающихся устойчивой потребности в самостоятельном научном поиске. Именно такой подход обеспечивает подготовку выпускников, обладающих высоким уровнем научной культуры, пространственного мышления и исследовательской компетентности, необходимых для успешной деятельности в современном обществе.

Список использованных источников

1. Исаченко А. Г. Теория и методология географической науки. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.

2. Большаков В. Н. Методы географических исследований. – Москва: Академия, 2019.

3. Longley P., Goodchild M., Maguire D., Rhind D. Geographic Information Science and Systems. – Wiley, 2021.

4. Slocum T., McMaster R., Kessler F., Howard H. Thematic Cartography and Geovisualization. – Pearson, 2019.

Утешева Айгуль Аскаровна
Тәрбиеші
"Балапан" бөбекжай балабақшасы
Ақтөбе облысы, Қарғалы ауданы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА «АДАЛ АЗАМАТ» ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда «Адал азамат» құндылықтарын ойын технологиялары арқылы қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері мен практикалық маңызы қарастырылады. Мектеп жасына дейінгі кезеңнің бала тұлғасының қалыптасуындағы шешуші рөлі айқындалып, ойын әрекетінің адамгершілік, әлеуметтік және азаматтық қасиеттерді дамытудағы тәрбиелік әлеуеті жан-жақты талданады. Сонымен қатар балалардың жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес ұйымдастырылатын сюжеттік-рөлдік, дидактикалық, ұлттық және қимылды ойындардың адалдық, әділдік, жауапкершілік, еңбекқорлық, мейірімділік, достық, үлкенге құрмет, кішіге қамқорлық сияқты құндылықтарды қалыптастырудағы тиімділігі көрсетіледі.

Мақалада «Адал азамат» тұжырымдамасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнымен сабақтастығы қарастырылып, ұлттық құндылықтарды ойын арқылы кіріктірудің педагогикалық мүмкіндіктері ашып көрсетілген. Тәрбиешінің ойын барысында балаға бағыт-бағдар беруі, тәрбиелік жағдаяттарды тиімді ұйымдастыруы, рефлексия жүргізуі және ата-анамен ынтымақтастық орнатуының маңыздылығы ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Автордың педагогикалық тәжірибесіне сүйене отырып, балалардың адамгершілік мәдениетін, әлеуметтік қарым-қатынасын, өзара сыйластық пен жауапкершілік сезімін дамытуға бағытталған ойын түрлері мен практикалық тәсілдер ұсынылған. Мақала материалдары мектепке дейінгі ұйым педагогтеріне, әдіскерлерге және болашақ тәрбиешілерге оқу-тәрбие үдерісінде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды тиімді қалыптастыруға әдістемелік көмек ретінде пайдалануға болады.

Кілт сөздер: Адал азамат, мектепке дейінгі тәрбие, ойын технологиялары, адамгершілік тәрбие, ұлттық құндылықтар, ұлттық ойындар, тұлға қалыптастыру, тәрбиеші, мектепке дейінгі ұйым, әлеуметтік дағдылар, бала тәрбиесі, педагогикалық технологиялар.

Кіріспе

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде өскелең ұрпақты ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеуге ерекше мән берілуде. Жаһандану дәуірінде ұлттық болмысты сақтай отырып, елінің болашағына жауапкершілікпен қарайтын, адамгершілік қасиеттері жоғары, еңбекқор, білімді әрі адал азамат қалыптастыру – мемлекеттік маңызы бар міндеттердің бірі. Бұл міндетті жүзеге асыру мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту ұйымдарынан бастау алады. Өйткені мектепке дейінгі жас – баланың тұлғалық қасиеттері қалыптасып, мінез-құлқының, дүниетанымының және өмірлік ұстанымдарының негізі қаланатын шешуші кезең.

Баланың бойына адалдық, әділдік, жауапкершілік, еңбексүйгіштік, мейірімділік, үлкенге құрмет, кішіге қамқорлық сияқты қасиеттерді қалыптастыру үздіксіз әрі жүйелі жүргізілетін тәрбиелік жұмысты талап етеді. Бұл қасиеттер кейін оның қоғамдағы қарым-қатынасына, азаматтық ұстанымына және өмірлік бағытына тікелей әсер етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы әрбір ұйымдастырылған іс-әрекет, ойын, қарым-қатынас және тәрбие сағаты бала тәрбиесіне қызмет етуі тиіс.

Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында балалардың әлеуметтік-коммуникативтік дағдыларын, адамгершілік қасиеттерін және ұлттық құндылықтарға негізделген тұлғалық сапаларын қалыптастыру негізгі міндеттердің бірі ретінде белгіленген. Осы міндеттерді жүзеге асыруда

«Адал азамат» тұжырымдамасының маңызы ерекше. Бұл тұжырымдама балалардың бойында адал еңбек етуге ұмтылу, әділ шешім қабылдау, жауапкершілік таныту, өзгеге құрметпен қарау, табиғатты аялау және қоғам игілігі үшін әрекет ету сияқты қасиеттерді қалыптастыруды көздейді.

Мектепке дейінгі жастағы бала үшін тәрбиенің ең табиғи әрі тиімді құралы – ойын. Педагогика ғылымында ойын баланың жетекші әрекеті ретінде қарастырылады. Ойын барысында бала қоршаған ортаны таниды, өз құрдастарымен қарым-қатынас жасайды, әлеуметтік рөлдерді меңгереді, қиындықтарды шешуді үйренеді және өзінің мінез-құлқын реттей бастайды. Сондықтан ойын тек көңіл көтеру құралы емес, баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін қуатты педагогикалық технология болып табылады.

Ұлы педагог Л.С. Выготский ойынның бала дамуына ерекше әсер ететінін атап көрсетіп, ойын барысында баланың өзінің нақты даму деңгейінен жоғары әрекет ететінін дәлелдеген. Ал қазақ ағартушысы Мағжан Жұмабаев тәрбиенің мақсаты – баланың табиғи қабілеттерін ашып, оны қоғамға пайдалы азамат етіп тәрбиелеу екенін айтқан. Бұл көзқарастар бүгінгі күні де өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Ойын арқылы ұйымдастырылған тәрбиелік жұмыстар балалардың бойында адамгершілік қасиеттерді табиғи түрде қалыптастырады. Әсіресе сюжеттік-рөлдік ойындар, дидактикалық ойындар, ұлттық ойындар және жағдаяттық тапсырмалар арқылы балалар шыншылдыққа, әділдікке, жауапкершілікке, ұйымшылдыққа және өзара көмек көрсетуге үйренеді. Мұндай жұмыстарда бала дайын ережені жаттап қана қоймай, оны тәжірибе жүзінде қолдануға мүмкіндік алады.

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымда «Адал азамат» құндылықтарын ойын арқылы қалыптастыру – уақыт талабынан туындаған маңызды педагогикалық міндеттердің бірі. Бұл бағыттағы жұмыс баланың тұлғалық дамуына, ұлттық құндылықтарды меңгеруіне және болашақта қоғамға пайдалы, жауапты азамат болып қалыптасуына берік негіз қалайды.

Негізгі бөлім

Мектепке дейінгі жаста ойын – баланың жетекші әрекеті және оның қоршаған ортаны тануының табиғи жолы болып табылады. Балалар ойын барысында қоршаған ортамен қарым-қатынас жасап қана қоймай, өздерінің мінез-құлқын қалыптастырады, қарым-қатынас мәдениетін меңгереді, түрлі жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдауға үйренеді. Сондықтан ойын технологияларын «Адал азамат» құндылықтарын қалыптастырудың тиімді құралы ретінде қарастыруға болады.

«Адал азамат» тұжырымдамасының негізгі мақсаты – балалардың бойында адалдық, әділдік, жауапкершілік, еңбекқорлық, мейірімділік, отансүйгіштік, үлкенге құрмет, кішіге қамқорлық сияқты ізгі қасиеттерді қалыптастыру. Бұл қасиеттер мектепке дейінгі кезеңде ойын әрекеті арқылы табиғи түрде дамиды. Себебі бала ойын барысында белгілі бір рөлді орындап, өмірлік жағдайларды бейнелейді және сол жағдайларда өзін қалай ұстау керектігін тәжірибе жүзінде меңгереді.

Сюжеттік-рөлдік ойындар баланың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтетін ең тиімді әдістердің бірі болып табылады. «Адал дүкен», «Отбасы», «Дәрігер қабылдауында», «Қонақ күту», «Балабақша», «Құтқарушы» сияқты ойындар барысында балалар қоғамдық өмірдегі түрлі жағдаяттарды бейнелейді. Мысалы, «Адал дүкен» ойынында сатушы сатып алушыны сыпайы қарсы алып, тауарды дұрыс ұсынып, ақшаны нақты есептейді. Ал сатып алушы өз кезегін күтіп, алған затына ақы төлеп, алғыс айтуды үйренеді. Осындай қарапайым әрекеттер арқылы балалардың бойында шыншылдық, әділдік және жауапкершілік қасиеттері қалыптасады.

Дидактикалық ойындардың тәрбиелік мүмкіндігі де ерекше. «Жақсылық жаса», «Дұрыс па, бұрыс па?», «Қай кейіпкер дұрыс әрекет жасады?», «Жақсы сөз – жанға қуат», «Мен қандай азамат боламын?» сияқты ойындар балалардың адамгершілік туралы түсінігін кеңейтеді. Тәрбиеші ойын барысында балаларға түрлі жағдаяттарды ұсынады. Мысалы: «Досың ойыншығын жоғалтып алды. Сен не істер едің?», «Еденде жатқан қоқысты көрдің. Сенің

әрекетің қандай болады?» немесе «Үлкен кісіге жол беру керек пе?» деген сұрақтар арқылы балалар өз пікірін білдіреді. Осындай жұмыстар олардың сыни ойлауын, дұрыс шешім қабылдауын және өз ісіне жауапкершілікпен қарауын дамытады.

Ұлттық ойындар – ұлттық тәрбиенің ажырамас бөлігі. Қазақ халқының ұлттық ойындары тек қимыл-қозғалысты дамытуға ғана емес, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруға да бағытталған. «Арқан тарту», «Орамал тастау», «Ақсерек-көксерек», «Асық ату», «Ханталапай», «Сақина салу» ойындары балаларды ұйымшылдыққа, әділдікке, достыққа және өзара көмек көрсетуге тәрбиелейді. Ұлттық ойындар арқылы балалар қазақ халқының мәдениетімен, салт-дәстүрімен танысып, ұлттық құндылықтарды құрметтеуге үйренеді.

«Еңбек бәрін жеңбек», «Таза топ», «Кішкентай бағбан», «Табиғат жанашыры» сияқты еңбекке баулитын ойындардың тәрбиелік ықпалы да жоғары. Мұндай ойындар барысында балалар ойыншықтарды жинап, гүлдерді суарып, кітаптарды реттеп, табиғат бұрышына күтім жасайды. Бұл жұмыстар олардың еңбекке деген сүйіспеншілігін арттырып, өз ісіне жауапкершілікпен қарауға тәрбиелейді. Сонымен қатар балалар ортақ іске атсалысу арқылы ұжымдық еңбек мәдениетін меңгереді.

«Адал азамат» тәрбиесінде көркем әдебиетті ойынмен ұштастырудың да маңызы зор. Қазақ халық ертегілері, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар мен нақыл сөздерді пайдалану арқылы балалар жақсылық пен жамандықты ажыратып, адамгершілік туралы алғашқы түсініктерін қалыптастырады. Мысалы, «Мақта қыз бен мысық», «Алтын сақа», «Жақсылық пен жамандық» сияқты ертегілерді сахналау барысында балалар кейіпкерлердің іс-әрекетіне баға беріп, өз ойларын еркін жеткізеді. Бұл олардың сөйлеу мәдениетін ғана емес, моральдық ұстанымдарын да дамытады.

Ойындардың тәрбиелік әсерін күшейту үшін тәрбиеші әрбір ұйымдастырылған іс-әрекеттен кейін балалармен рефлексия жүргізуі маңызды. «Бүгінгі ойыннан қандай сабақ алдық?», «Қай бала адал әрекет жасады?», «Сен осы жағдайда не істер едің?» деген сұрақтар арқылы балалар өз әрекетін талдап, жақсы қасиеттердің мәнін түсінеді. Мұндай талдау олардың алған білімін күнделікті өмірде қолдануына ықпал етеді.

Тәрбие жұмысының нәтижелі болуы ата-анамен серіктестікке де байланысты. Сондықтан «Адал азамат» құндылықтарын қалыптастыруда ата-аналарды тәрбиелік іс-шараларға тарту маңызды. «Отбасындағы жақсы дәстүрлер», «Бір күндік игі іс», «Әкеммен бірге еңбек етемін», «Отбасылық қайырымдылық күні» сияқты бірлескен жобалар балалардың балабақшада алған тәрбиесін отбасында жалғастыруға мүмкіндік береді. Ата-аналардың үлгі көрсетуі баланың бойында адалдық пен жауапкершіліктің тұрақты қалыптасуына оң ықпал етеді.

Өз тәжірибемде ойын арқылы тәрбиелеуге ерекше назар аударамын. Күнделікті ұйымдастырылған оқу қызметінде және еркін ойын кезінде балаларға адамгершілік қасиеттерді дамытуға бағытталған арнайы жағдаяттар ұсынамын. Мысалы, «Рақмет айту шеңбері», «Жақсылық ағашы», «Досыма көмектесемін», «Тазалық сақшысы», «Ізгі істер қоржыны» сияқты ойындар балалардың бір-біріне қамқор болуына, сыпайы қарым-қатынас жасауына және өз әрекетіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде балалардың бір-біріне деген сыйластығы артып, ойын барысында жанжалдың азайғаны, өзара көмек көрсету әрекеттерінің көбейгені байқалды. Олар үлкендермен сыпайы сөйлесуге, достарына көмектесуге, ойыншықтарды ұқыпты пайдалануға және топтағы тазалықты сақтауға дағдылана бастады. Ата-аналардың пікірлері де бұл жұмыстардың тиімділігін көрсетті. Олар балалардың үйде өз еркімен көмек көрсетуге, үлкендерге құрмет білдіруге және қарапайым еңбек әрекеттерін орындауға қызығушылығы артқанын атап өтті.

Осылайша, ойын технологияларын жүйелі және мақсатты қолдану мектепке дейінгі ұйымдарда «Адал азамат» құндылықтарын қалыптастырудың тиімді педагогикалық тетігі болып табылады. Ойын барысында алынған тәжірибе баланың күнделікті өміріне ауысып,

оның тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне және азаматтық қасиеттерінің қалыптасуына берік негіз қалайды.

Қорытынды

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық қасиеттері, дүниетанымы мен адамгершілік ұстанымдарының негізі қаланатын ең маңызды кезең. Сондықтан осы жаста жүргізілетін тәрбиелік жұмыстар жүйелі, мақсатты және балаға түсінікті болуы тиіс. Мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбие жұмысының басты мақсаты – балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасап қана қоймай, олардың бойында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыру болып табылады.

Бүгінгі таңда «Адал азамат» құндылықтарын мектепке дейінгі ұйымдардың оқу-тәрбие үдерісіне кіріктіру – уақыт талабынан туындаған маңызды міндеттердің бірі. Адалдық, әділдік, жауапкершілік, еңбекқорлық, мейірімділік, қамқорлық, патриотизм және үлкенге құрмет сияқты қасиеттер баланың өмірлік ұстанымының негізін құрайды. Осындай қасиеттерді ерте жастан қалыптастыру – болашақта елін сүйетін, заңды құрметтейтін, қоғамдық ортада өзін мәдениетті ұстайтын, ұлттық құндылықтарды бағалайтын саналы азамат тәрбиелеудің берік негізі.

Бұл бағыттағы жұмысты ұйымдастыруда ойын технологияларының мүмкіндігі ерекше. Ойын – мектеп жасына дейінгі баланың жетекші әрекеті болғандықтан, тәрбиелік ықпал да ойын барысында табиғи әрі тиімді жүзеге асады. Сюжеттік-рөлдік, дидактикалық, қимылды және ұлттық ойындар арқылы балалар күнделікті өмірде кездесетін жағдаяттарды бейнелейді, өз әрекеттеріне баға беруді үйренеді, әділ шешім қабылдайды, бір-біріне көмектеседі, достық қарым-қатынас орнатады және ортақ ережелерді сақтаудың маңызын түсінеді. Мұндай тәжірибе олардың әлеуметтік дағдыларының қалыптасуына және адамгершілік мәдениетінің дамуына ықпал етеді.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік әлеуеті де өте жоғары. Қазақ халқының ұлттық мұрасы саналатын ойындар балалардың дене дамуын жетілдірумен қатар, ұйымшылдыққа, батылдыққа, әділдікке, үлкенді құрметтеуге, кішіге қамқор болуға тәрбиелейді. Бұл ойындар арқылы бүлдіршіндер халқымыздың салт-дәстүрімен, мәдениетімен және рухани құндылықтарымен танысып, ұлттық болмысқа деген құрметін қалыптастырады.

Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі мен шығармашылығы «Адал азамат» тәрбиесінің нәтижелілігін айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Педагог әр ойынның тәрбиелік мақсатын нақты анықтап, балалардың жас ерекшелігіне сай қызықты жағдаяттар ұйымдастырғанда ғана күтілетін нәтижеге қол жеткізуге болады. Сонымен қатар ойыннан кейінгі қорытындылау, пікір алмасу және рефлексия балалардың алған тәрбиелік әсерін бекітіп, олардың өз іс-әрекетіне саналы түрде баға беруіне мүмкіндік береді.

Бұл бағыттағы жұмыстардың табысты болуы отбасы мен балабақша арасындағы тығыз серіктестікке де байланысты. Балабақшада қалыптасқан жақсы әдеттер мен құндылықтар отбасында жалғасын тапқанда ғана бала бойында тұрақты мінез-құлық дағдылары қалыптасады. Сондықтан ата-аналарды тәрбиелік жобаларға, ұлттық мерекелерге, қайырымдылық акцияларына және ойын іс-әрекеттеріне белсенді қатыстырудың маңызы зор.

Жүргізілген жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, ойын технологияларын жүйелі қолдану балалардың бойында жауапкершілік, тәртіп, шыншылдық, еңбексүйгіштік және өзара сыйластық сияқты қасиеттердің қалыптасуына оң әсер етеді. Балалар өз құрдастарына қамқорлық жасап, үлкендердің еңбегін бағалауға, табиғатты қорғауға, қоғамдық тәртіпті сақтауға және әр іске жауапкершілікпен қарауға дағдыланады.

Қорыта айтқанда, мектепке дейінгі ұйымда «Адал азамат» құндылықтарын ойын арқылы қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінің басым бағыттарының бірі. Ойын технологияларын ұлттық тәрбиемен ұштастыра отырып ұйымдастыру балалардың тұлғалық дамуын қамтамасыз етіп, олардың бойында қоғамға пайдалы, отансүйгіш, еңбекқор, әділ, жауапты және мейірімді азаматқа тән қасиеттерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл – мектепке дейінгі ұйымдардың ғана емес, отбасы мен қоғамның да ортақ міндеті. Себебі бүгінгі

бүлдіршін – ертеңгі елдің тірегі, тәуелсіз Қазақстанның жарқын болашағын қалыптастыратын азамат.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілде №319-III (өзгерістер мен толықтырулармен).
3. Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы. 2019 жылғы 27 желтоқсан №293-VI ҚРЗ.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2022.
6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. «Адал азамат» бірыңғай тәрбие бағдарламасы. – Астана, 2024.
7. Мағжан Жұмабаев. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1992.
8. Ахмет Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
9. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы педагогикалық мұралары. – Алматы: Білім.
10. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан.
11. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориясы мен тарихы. – Алматы: Рауан.
12. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат.
13. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение.
14. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Владос.
15. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. – Москва: Просвещение.
16. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. – Москва: Педагогика.
17. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Москва: Просвещение.
18. Ушинский К.Д. Адам – тәрбие пәні (қазақ тіліндегі басылымдары бойынша).
19. ЮНЕСКО. Инклюзивті және сапалы ерте балалық шақтағы білім беру жөніндегі ұсынымдар.
20. «Мектепке дейінгі тәрбие», «Білім», «Ұлағат», «Қазақстан мектебі» ғылыми-әдістемелік журналдарының мақалалары.

Тәлім Аяулым Тұрсынәліқызы
Тарих пәнінің мұғалімі, гуманитарлық ғылымдар магистрі, педагог-модератор
№201 мектеп-гимназиясы
Алматы қаласы

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БАКАЛАВРИАТТЫҢ MYP БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ: СЫНИ ОЙЛАУ МЕН ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ

Аннотация. Бұл мақалада Халықаралық бакалавриаттың (International Baccalaureate) Middle Years Programme (MYP) бағдарламасы аясында тарих пәнін оқыту тәжірибесі қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тек дайын білімді меңгеруі емес, ақпаратты талдау, зерттеу жүргізу, өз ойын дәлелдеу және шығармашылық шешім қабылдау дағдыларын дамыту маңызды болып табылады.

Зерттеу барысында MYP бағдарламасының негізгі бағыттары: зерттеуге негізделген оқыту (Inquiry-based learning), тұжырымдамалық оқыту (Concept-based learning), Approaches to Learning (ATL) дағдыларының тарих пәнін оқытудағы мүмкіндіктері талданады.

Автор Алматы қаласындағы №201 мектеп-гимназиясында 5–8 сынып оқушыларына Individuals and Societies пәнін оқыту барысында қолданылған әдістерімен бөліседі. Сабақ барысында оқушылардың тарихи деректерді зерттеуі, постер, презентация, тарихи комикс дайындауы, рөлдік ойындарға қатысуы, пікірталас жүргізуі және пәнаралық байланыс негізінде шығармашылық тапсырмалар орындауы арқылы сыни ойлау мен зерттеушілік дағдылары қалыптастырылды.

Түйін сөздер: Халықаралық бакалавриат, MYP, тарихты оқыту, сыни ойлау, зерттеушілік дағды, Inquiry-based learning, ATL, пәнаралық байланыс.

Abstract. This article examines the experience of teaching History within the International Baccalaureate Middle Years Programme (MYP). Modern education requires not only knowledge acquisition but also the development of students' critical thinking, research skills, communication, and independent learning abilities.

The article analyzes the implementation of inquiry-based learning, concept-based learning, and Approaches to Learning (ATL) skills in History lessons. The author presents practical approaches used while teaching Individuals and Societies to Grades 5–8 students at School-Gymnasium №201 in Almaty.

Through research projects, presentations, posters, historical role plays, creative tasks, and interdisciplinary learning activities, students developed the ability to analyze historical sources, express opinions, and construct evidence-based conclusions.

Keywords: International Baccalaureate, MYP, History education, critical thinking, inquiry-based learning, research skills, ATL skills.

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы білім беру мақсаты – оқушыға тек білім беру емес, оны өмірлік мәселелерді шеше алатын, ақпаратты саралайтын, өз көзқарасын қалыптастыратын тұлға ретінде тәрбиелеу. Осы бағытта халықаралық білім беру тәжірибесінде Халықаралық бакалавриат бағдарламасы маңызды орын алады.

Халықаралық бакалавриат бағдарламасы оқушының академиялық білімін ғана емес, оның зерттеушілік, коммуникациялық, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

№201 мектеп-гимназиясы үш жылдық кандидат мектеп кезеңінен өтіп, Халықаралық бакалавриат ұйымының талаптарына сәйкес **IB World School** мәртебесін алды. Бұл мектептің білім беру үдерісіне халықаралық стандарттарға негізделген оқыту әдістерін енгізуге мүмкіндік берді.

MYP бағдарламасы аясында тарих пәні оқушыларға өткен тарихи оқиғаларды жаттап меңгеруге емес, оларды зерттеуге, салыстыруға, талдауға және тарихи құбылыстарға өзіндік көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді.

IB MYP бағдарламасының тарих пәнін оқытудағы ерекшеліктері

Зерттеуге негізделген оқыту (Inquiry-based learning)

MYP бағдарламасының басты ерекшеліктерінің бірі – оқушыны зерттеуші тұлға ретінде қалыптастыру. Тарих сабақтарында оқушылар:

- тарихи сұрақтар құрастырады;
- деректерді іздейді және талдайды;
- тарихи оқиғалардың себеп-салдарын анықтайды;
- өз тұжырымдарын дәлелдер арқылы ұсынады.

Бұл тәсіл оқушының дайын ақпаратты қабылдауынан гөрі, білімді өз бетімен қалыптастыруына мүмкіндік береді.

Тұжырымдамалық оқыту (Concept-based learning)

MYP бағдарламасында оқыту жеке тарихи фактілерді жаттауға емес, негізгі тарихи ұғымдарды түсінуге бағытталады.

Сабақ барысында оқушылар:

- өзгеріс пен сабақтастық;
- себеп пен салдар;
- билік;
- өркениет;
- мәдениет

сияқты негізгі ұғымдарды әртүрлі тарихи кезеңдермен байланыстыра отырып зерттейді.

ATL дағдылары

Approaches to Learning (ATL) дағдылары оқушылардың:

- зерттеу;
- ойлау;
- коммуникация;
- өзін-өзі басқару;
- әлеуметтік қарым-қатынас

қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Тарих сабағында бұл дағдылар топтық зерттеу, пікір қорғау, шығармашылық тапсырмалар арқылы жүзеге асырылады.

Авторлық тәжірибе: тарих сабақтарында сыни ойлау мен зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру

Менің педагогикалық тәжірибемде MYP қағидаларын қолдану арқылы тарих сабағы дәстүрлі түсіндіру форматынан зерттеушілік бағыттағы оқытуға өзгертілді.

5–8 сыныптарда тарих (**Individuals and Societies)** пәнін оқыту барысында оқушыларға дайын ақпаратты меңгерту емес, тарихи мәселелерді зерттеу, талдау және өз пікірін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар берілді.

Зерттеу және шығармашылық тапсырмалар

Сабақ барысында оқушылар:

- тарихи тақырыптарға постер дайындады;
- презентациялар жасады;
- тарихи комикстер құрастырды;
- топтық және жұптық зерттеу жұмыстарын орындады;
- өз жұмыстарын қорғады.

Мысалы, **«Ежелгі өркениеттер»** тақырыбын оқу барысында оқушылар Мысыр, Месопотамия, Қытай өркениеттерін зерттеп, олардың ерекшеліктерін салыстырды. Ал **«Орта ғасырлардағы мемлекеттер»** тақырыбында оқушылар мемлекеттердің қалыптасуы, басқару жүйесі және тарихи маңызын зерттеп, өз қорытындыларын ұсынды.

Рөлдік ойындар арқылы тарихи ойлауды дамыту

Оқушылардың тарихи кезеңдерді терең түсінуі үшін сабақтарда рөлдік ойын әдісі қолданылды. Бұл әдіс арқылы оқушылар белгілі бір тарихи тұлғаның немесе қоғам өкілінің рөлін сомдап, тарихи жағдайды сол кезең адамның көзқарасы арқылы бағалауға мүмкіндік алды. Мысалы:

«Егер сен Томиристің орнында болсаң, елді қалай басқарар едің?»

деген сұрақ арқылы оқушылар:

- көшбасшылық қасиеттерді;
- мемлекет басқару ерекшеліктерін;
- стратегиялық шешім қабылдауды;
- тарихи тұлғаның жауапкершілігін талдады.

Бұл тапсырма оқушылардың сыни ойлауын, тарихи эмпатиясын және өз пікірін дәлелдеу қабілетін дамытты.

Пәнаралық байланысты жүзеге асыру тәжірибесі

МҮР бағдарламасының маңызды бағыттарының бірі – пәндер арасындағы байланысты дамыту. Тарих сабақтарында басқа пәндермен кіріктірілген сабақтар ұйымдастырылды. Мысалы:

Тарих + Көркем еңбек

«Алтын адам» тақырыбын оқыту барысында оқушылар сақ мәдениетін зерттеп, алтын адамның киім үлгісін, әшекей бұйымдарын және олардың тарихи мағынасын талдады.

Оқушылар:

- сақтардың мәдени ерекшеліктерін зерттеді;
- киім элементтерінің символдық мәнін анықтады;
- шығармашылық жұмыстар орындады;
- тарихи мұраны өнер арқылы таныды.

Бұл жұмыс оқушыларға тарихты тек мәтін арқылы емес, мәдениет пен өнер арқылы түсінуге мүмкіндік берді.

Мұғалім тәжірибесіндегі IB тәсілдерінің нәтижесі

MYP әдістерін жүйелі қолдану нәтижесінде оқушылардың сабаққа қызығушылығы мен белсенділігі артты.

Нәтижесінде:

- оқушылар тарихи ақпаратты талдауға үйренді;
- өз пікірін дәлелдеу қабілеті қалыптасты;
- зерттеу жүргізу дағдылары дамыды;
- шығармашылық қабілеттері жетілді;
- топпен жұмыс жасау мәдениеті қалыптасты.

Оқушылар тек «не болды?» деген сұраққа емес, «неліктен болды?», «қандай шешім қабылдауға болады?», «басқа қандай көзқарастар бар?» деген күрделі сұрақтарға жауап іздей бастады.

Қорытынды

Халықаралық бакалавриаттың MYP бағдарламасы тарих пәнін оқытуда оқушының зерттеушілік және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға үлкен мүмкіндік береді.

MYP тәсілдерін қолдану арқылы тарих сабағы тек тарихи білім беретін пән емес, оқушының жеке пікірін қалыптастыратын, зерттеу жүргізуге үйрететін және шығармашылық ойлауын дамытатын ортаға айналады.

Қазақстан мектептерінде MYP қағидаларын қолдану оқушылардың XXI ғасыр дағдыларын дамытуға, халықаралық деңгейде ойлайтын және өз білімін өмірде қолдана алатын тұлға қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. International Baccalaureate Organization. *MYP: From principles into practice.*
2. International Baccalaureate Organization. *MYP Individuals and Societies Guide.*
3. International Baccalaureate Organization. *Approaches to Teaching and Learning.*
4. Anderson L.W., Krathwohl D.R. *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing.*
5. Bloom B. *Taxonomy of Educational Objectives.*
6. Wineburg S. *Historical Thinking and Other Unnatural Acts.*
7. Seixas P., Morton T. *The Big Six Historical Thinking Concepts.*
8. ҚР жалпы орта білім берудің мемлекеттік стандарты.
9. Тарихты оқыту әдістемесі бойынша ғылыми еңбектер.

Бакиров Тимур Мұратұлы
Математика пәнінің мұғалімі
№219 Ы. Алтынсарин атындағы орта мектебі
Қызылорда облысы, Шиелі ауданы

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУ

Аннотация. Қазіргі білім беру кеңістігінде математиканы оқыту үдерісі тек формулалар мен алгоритмдерді меңгертумен шектелмей, оқушы тұлғасының танымдық белсенділігін, интеллектуалдық дербестігін және ішкі оқу уәжін дамытуға бағытталуы тиіс. Мақалада математика сабағында оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудың теориялық негіздері мен практикалық тетіктері ғылыми-публицистикалық тұрғыда қарастырылады. Танымдық қызығушылықтың психологиялық-педагогикалық мәні ашылып, оны дамытудың дидактикалық, әдістемелік және тұлғалық аспектілері терең талданады. Автор математика пәнінің мұғалімінің кәсіби рөлін, шығармашылық әлеуетін және сабақ құрылымындағы педагогикалық шешімдердің оқушы қызығушылығына ықпалын кешенді түрде сипаттайды. Мақалада нақты оқу жағдайларына бейімделген әдіс-тәсілдер, проблемалық жағдаяттар мен ойлауды дамытатын тапсырмалардың тиімділігі негізделеді.

Кілт сөздер: танымдық қызығушылық, математика сабағы, оқу мотивациясы, проблемалық оқыту, шығармашылық ойлау, білім сапасы, оқушы белсенділігі.

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесіне қойылатын талаптардың күрделене түсуі математика пәнін оқытудың мазмұны мен әдістемесін қайта қарастыру қажеттігін айқын көрсетіп отыр. Математика – логикалық ойлауды, дәлдікті, жүйелілікті талап ететін ғылым болғандықтан, оны оқыту барысында оқушының тек есте сақтау қабілетіне емес, ойлау әрекетінің тереңдігіне ерекше мән берілуі тиіс. Танымдық қызығушылық осы үдерістің өзегінде тұрған басты факторлардың бірі ретінде қарастырылады, себебі қызығушылықсыз меңгерілген білім ұзақ мерзімді нәтиже бермейді. Оқушы математикадағы заңдылықтарды тек мұғалімнің түсіндіруімен қабылдаса, ол білім сыртқы сипатта қалып, тұлғалық деңгейге көтерілмей қалады. Ал ішкі қызығушылық оянған жағдайда оқушы есептің шешімін табуға саналы түрде ұмтылады, қателігін талдайды және логикалық байланыстарды өздігінен құра бастайды. Осы тұрғыдан алғанда танымдық қызығушылықты дамыту мәселесі математикалық білім сапасының негізгі өлшемдерінің бірі болып табылады. Математика сабағында қызығушылықты қалыптастыру кездейсоқ әрекеттер жиынтығы емес, жүйелі педагогикалық стратегияға негізделуі қажет. Мұғалім оқушының жас ерекшелігін, қабылдау деңгейін және интеллектуалдық әлеуетін ескермейінше, күтілетін нәтиже толық жүзеге аспайды. Сондықтан математика сабағы оқушы үшін тек міндет емес, ойлануға жетелейтін рухани-интеллектуалдық кеңістікке айналуы қажет.

Танымдық қызығушылық ұғымы психология мен педагогика ғылымында тұлғаның белгілі бір әрекетке саналы түрде бет бұруын білдіретін күрделі құбылыс ретінде сипатталады. Ол эмоциялық қабылдау, зияткерлік белсенділік және еріктік ұмтылыстың бірлігінен туындайды. Математика сабағында бұл қасиет есептің мазмұнын түсінуге деген талпыныс, логикалық дәлелдеуге қызығу және нәтижеге жетуден қанағат алу арқылы көрініс табады. Егер оқушы есепті тек бағалау үшін орындаса, танымдық қызығушылық тұрақты қалыптаспайды. Ал есептің ішкі құрылымын, шарт пен нәтиженің байланысын ұғынуға бағытталған жұмыс барысында қызығушылық тереңдей түседі. Мұндай жағдайда оқушы математикалық әрекетті сыртқы талап ретінде емес, ішкі қажеттілік ретінде қабылдай бастайды. Танымдық қызығушылықтың дамуы ұзақ мерзімді және кезеңдік сипатқа ие, ол бір сабақта толық қалыптасып кетпейді. Мұғалім тарапынан жүйелі қолдау мен әдістемелік дәлдік

қажет. Танымдық қызығушылықты дамытудың нәтижесінде оқушыда дербес ойлау, талдау және қорытынды жасау дағдылары орнығады. Бұл қасиеттер тек математикада ғана емес, жалпы оқу әрекетінде маңызды рөл атқарады.

Математика сабағында оқу мазмұнын өмірлік тәжірибемен байланыстыру оқушының танымдық қызығушылығын ұзақ мерзімге сақтаудың негізгі алғышарттарының бірі болып саналады. Өмірмен сабақтас есептер оқушының ойлау кеңістігін кеңейтіп, математикалық білімнің қолданбалы сипатын терең сезінуге мүмкіндік береді. Күнделікті тұрмыста кездесетін қаржылық есептеулер, уақыт пен қашықтықты өлшеу, статистикалық мәліметтерді талдау сияқты тапсырмалар математиканың дерексіз емес, нақты қажеттіліктерге жауап беретін ғылым екенін көрсетеді. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушы математикалық амалдардың мәнін түсініп қана қоймай, олардың нәтижесінің практикалық салдарын да бағалай бастайды. Бұл үдеріс оқушыда жауапкершілік сезімін қалыптастырып, есеп шығаруға немқұрайлы қарамауына ықпал етеді. Өмірмен байланысқан мазмұн оқушыны өз тәжірибесін математикалық тілде сипаттауға үйретеді. Нәтижесінде математика сабағы оқушы үшін тек теориялық білім көзі емес, өмірлік мәселелерді шешудің интеллектуалдық құралына айналады.

Оқыту мазмұнының өмірмен байланыстылығы оқушының пәнге деген ішкі уәжін күшейтіп, өзіндік ізденіске жетелейді. Оқушы нақты жағдаятқа негізделген есепті орындау барысында өзінің шешімін өмірлік логикамен салыстырады, нәтижесінің дұрыстығын тек формула арқылы емес, мағыналық тұрғыда да бағалайды. Мұндай салыстыру ойлаудың рефлексивті деңгейін қалыптастырады. Сонымен қатар өмірлік мазмұндағы тапсырмалар оқушының шығармашылық қиялын дамытады, себебі бір мәселенің бірнеше шешу жолын ұсынуға мүмкіндік туады. Бұл жағдайда мұғалім есептің жалғыз дұрыс жауабына емес, шешу барысындағы логикалық пайымдауға басымдық береді. Оқушы өз шешімінің негізділігін дәлелдеуге ұмтылып, математикалық аргументация мәдениетін меңгереді. Осылайша оқыту мазмұнының өмірмен ұштасуы математикалық білімді тұлғалық деңгейде қабылдауға жағдай жасайды.

Проблемалық оқыту тәсілі математика сабағында оқушының интеллектуалдық белсенділігін арттырудың тиімді құралы ретінде қарастырылады. Бұл әдіс оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, білімді өздігінен құрастырушы субъект ретінде қалыптастырады. Проблемалық жағдаят оқушыда танымдық қайшылық тудырып, оны шешуге деген ішкі қажеттілікті оятады. Мұндай жағдайда оқушы тек нәтижеге жетуді емес, сол нәтижеге апаратын ойлау жолын түсінуге ұмтылады. Проблемалық тапсырмалар оқушыны болжам жасауға, логикалық байланыстарды анықтауға және өз шешімін дәлелдеуге үйретеді. Бұл үдеріс барысында оқушының аналитикалық және синтетикалық ойлау қабілеттері дамиды. Сонымен бірге проблемалық оқыту математикалық білімді терең әрі саналы меңгеруге ықпал етеді.

Проблемалық сипаттағы сабақтарда оқушының дербестігі ерекше маңызға ие болады. Мұғалім ақпаратты тікелей бермей, бағыттаушы сұрақтар арқылы оқушыны ойлануға жетелейді. Бұл тәсіл оқушының өз күшіне деген сенімін арттырып, интеллектуалдық тәуелсіздігін қалыптастырады. Проблемалық тапсырмалар барысында оқушылар арасында пікірталас туындап, әртүрлі көзқарастар салыстырылады. Мұндай ортада оқушы өз ойын дәл әрі нақты жеткізуге, қарсы пікірді логикалық тұрғыда талдауға дағдыланады. Бұл дағдылар математикалық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Проблемалық оқыту нәтижесінде оқушы математикаға дайын ережелер жиынтығы ретінде емес, ойлау әрекетінің тірі жүйесі ретінде қарай бастайды.

Математика мұғалімінің тұлғалық болмысы оқушының пәнге деген қызығушылығының қалыптасуында ерекше рөл атқарады. Мұғалімнің кәсіби ұстанымы, сабаққа деген жауапкершілігі және пәнге деген ішкі ынтасы оқушыға бейсаналы түрде беріледі. Егер мұғалім математикаға шығармашылық тұрғыда қараса, оқушы да пәнді формальды емес, қызықты интеллектуалдық әрекет ретінде қабылдайды. Мұғалімнің сабақты

ұйымдастырудағы сенімділігі мен логикалық нақтылығы оқушыда пәнге деген сенім қалыптастырады. Бұл сенім оқу үдерісіндегі психологиялық жайлылықты қамтамасыз етеді. Оқушы қателесуден қорықпай, өз ойын еркін айтуға мүмкіндік алады. Мұндай ортада танымдық қызығушылық табиғи түрде дамиды.

Мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың сапасы да танымдық қызығушылықтың деңгейіне тікелей әсер етеді. Сабақта орнаған өзара құрмет пен түсіністік оқушының ішкі белсенділігін арттырады. Мұғалім оқушының жеке жетістігін байқап, оны дер кезінде қолдап отырса, оқушыда өзіндік құндылық сезімі қалыптасады. Бұл сезім оқу әрекетіне оң мотивация береді. Мұғалімнің әділ бағалауы мен нақты кері байланысы оқушыға өз даму деңгейін түсінуге көмектеседі. Оқушы өз кемшілігін түзетуге саналы түрде ұмтылады. Осылайша мұғалімнің тұлғалық ықпалы математика сабағын танымдық дамудың маңызды алаңына айналдырады.

Оқыту формалары мен әдістерінің алуан түрлілігі математика сабағының танымдық әлеуетін арттыруда шешуші факторлардың бірі болып табылады. Әртүрлі әдістерді қолдану сабақтың мазмұнын байытып қана қоймай, оқушының зейінін тұрақтандыруға мүмкіндік береді. Әр оқушының қабылдау ерекшелігі әртүрлі болғандықтан, бір әдіспен шектелу барлық оқушының қызығушылығын қамти алмайды. Әдістемелік әртүрлілік оқушыға өзіне қолайлы оқу стилін табуға жағдай жасайды. Бұл оқушының оқу әрекетіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Сабақ құрылымының икемділігі оқушыны бір әрекеттен екіншісіне табиғи түрде көшіруге мүмкіндік береді. Мұндай динамика оқу үдерісін жандандырады.

Оқыту формаларын ұтымды үйлестіру оқушының тек пәндік білімін ғана емес, әлеуметтік құзыреттілігін де дамытады. Топтық жұмыс барысында оқушы ұжымдық жауапкершілікті сезінеді, ортақ нәтижеге үлес қосуға ұмтылады. Жұптық тапсырмалар өзара қолдау мен бақылауды қалыптастырады. Жеке жұмыс оқушының өзіндік ойлауын тереңдетіп, дербес шешім қабылдау қабілетін нығайтады. Осы формалардың үйлесімі оқушының оқу әрекетіне саналы қатысуын қамтамасыз етеді. Мұғалім бұл үдерісте бақылаушы емес, ұйымдастырушы рөлін атқарады. Нәтижесінде математика сабағы оқушының жан-жақты дамуына ықпал ететін күрделі педагогикалық жүйе ретінде жүзеге асады.

Қорытындылай келе, математика сабағында оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту – күрделі әрі көпқырлы педагогикалық міндет. Ол мұғалімнің кәсіби шеберлігімен, әдістемелік сауаттылығымен және тұлғалық ұстанымымен тығыз байланысты. Танымдық қызығушылық дамыған ортада оқушы математика заңдылықтарын саналы түрде меңгереді және оларды жаңа жағдаяттарда қолдануға ұмтылады. Мұндай оқыту нәтижесінде математика сабағы тек білім беру алаңы емес, ойлау мәдениетін қалыптастыратын кеңістікке айналады. Бұл өз кезегінде білім сапасының артуына және оқушы тұлғасының үйлесімді дамуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бекбоев, И.Б. Математиканы оқытуда қызығушылықты тудырудың педагогикалық-психологиялық негіздері / И.Б. Бекбоев // Хабаршы. Педагогика ғылымдары. – 2020. – № 2 (62). – Б. 45–51.

2. Фридман, Л.М. Как научиться решать задачи: Книга для учащихся / Л.М. Фридман, Е.Н. Турецкий. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Либроком, 2017. – 256 с.

3. Stipek, D.J. Motivation to Learn: Integrating Theory and Practice / D.J. Stipek. – 4th ed. – Boston: Allyn and Bacon, 2017. – 308 p.

4. Sullivan, P. Teaching Mathematics: Using research-informed strategies / P. Sullivan. – Australian Education Review, 2018. – 59 p.

Жамбуршиева Жанат Талғатқызы
ЖШС “Рабия” бөбекжай балабақшасының психологі
Түркістан облысы, Түркістан қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДӘУІРІНДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы жағдайында білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметті ұйымдастырудың жаңа мүмкіндіктері теориялық тұрғыдан талданады. Қазіргі цифрлық қоғамда психолог қызметінің мазмұны өзгеріп, психологиялық диагностика, кеңес беру, психологиялық мониторинг және психологиялық сүйемелдеу үдерістеріне жасанды интеллект құралдары кеңінен енгізілуде. Зерттеуде жасанды интеллект негізіндегі цифрлық платформалардың психологиялық қызметтің тиімділігін арттырудағы рөлі, олардың артықшылықтары мен ықтимал тәуекелдері қарастырылады. Сонымен қатар психологиялық қызметті ұйымдастыру барысында дербес мәліметтердің құпиялылығы, этикалық қағидаларды сақтау және маманның кәсіби жауапкершілігі мәселелері талданады. Жасанды интеллект психологтың орнын алмастырмай, оның кәсіби қызметін жетілдіретін, шешім қабылдау сапасын арттыратын және білім алушыларға дер кезінде психологиялық қолдау көрсетуге мүмкіндік беретін тиімді цифрлық құрал ретінде сипатталады. Зерттеу нәтижелері білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің сапасын арттыруға және цифрлық трансформация жағдайында оны ұйымдастырудың жаңа модельдерін қалыптастыруға бағытталған.

Тірек сөздер: жасанды интеллект, психологиялық қызмет, цифрлық технологиялар, психологиялық диагностика, білім беру, психологиялық кеңес беру, цифрлық трансформация, психологиялық мониторинг, этика.

Кіріспе

Қазіргі таңда жасанды интеллект технологиялары қоғам өмірінің барлық салаларына, соның ішінде білім беру жүйесіне де қарқынды енгізілуде. Цифрлық трансформация жағдайында білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің міндеттері кеңейіп, білім алушылардың психологиялық әл-ауқатын қолдау, эмоционалдық тұрақтылығын нығайту және психологиялық қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыру мәселелері өзекті сипатқа ие болды.

Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің басты мақсаты – білім алушылардың тұлғалық дамуына қолайлы жағдай жасау, олардың психологиялық денсаулығын сақтау және оқу үдерісінде кездесетін қиындықтарды дер кезінде анықтап, алдын алу. Дәстүрлі психологиялық жұмыс көбіне маманның кәсіби тәжірибесіне сүйенсе, қазіргі кезеңде цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект бұл қызметтің тиімділігін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект үлкен көлемдегі ақпаратты қысқа уақыт ішінде өңдеуге, психологиялық диагностика нәтижелерін талдауға, тәуекел топтарын анықтауға, эмоционалдық жағдайды бағалауға және психологиялық көмек көрсету үдерісін автоматтандыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар цифрлық сервистер қашықтан психологиялық кеңес беруді ұйымдастыруға, онлайн бақылау жүргізуге және білім алушылардың психологиялық жағдайын үздіксіз мониторингтеуге мүмкіндік береді.

Сонымен бірге жасанды интеллект технологияларын психологиялық қызметке енгізу бірқатар маңызды мәселелерді де туындатады. Олардың қатарында жеке деректердің қауіпсіздігі, ақпараттың құпиялылығы, алгоритмдердің объективтілігі, этикалық жауапкершілік және психологтың кәсіби рөлінің өзгеруі ерекше орын алады. Сондықтан жасанды интеллектті психологиялық қызметке енгізу ғылыми негізделген, этикалық және құқықтық талаптарға сәйкес жүзеге асырылуы тиіс.

XXI ғасырдың цифрлық қоғамында жасанды интеллект (ЖИ) білім беру жүйесінің барлық саласына еніп, психологиялық қызметтің мазмұны мен ұйымдастырылуына елеулі өзгерістер енгізуде. Бұрын психологиялық диагностика, кеңес беру және мониторинг негізінен психологтың кәсіби тәжірибесіне сүйенсе, қазіргі кезеңде бұл жұмыстар цифрлық технологиялардың көмегімен анағұрлым жүйелі әрі тиімді жүзеге асырылуда.

Жасанды интеллект үлкен көлемдегі психологиялық деректерді қысқа уақыт ішінде өңдеп, талдау жасауға мүмкіндік береді. Машиналық оқыту алгоритмдері білім алушылардың эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерді, оқу мотивациясының төмендеуін немесе күйзеліс белгілерін ерте кезеңде анықтауға көмектеседі. Мұндай мүмкіндіктер психологиялық қызметтің алдын алу бағытын күшейтіп, тәуекел тобындағы білім алушыларға уақытылы қолдау көрсетуге жағдай жасайды.

Сонымен қатар жасанды интеллектке негізделген цифрлық платформалар психологиялық сауалнамаларды автоматты түрде өңдеуге, нәтижелерді визуализациялауға және психологиялық қорытынды жасауға көмектеседі. Бұл психологтың техникалық жұмыстарға жұмсайтын уақытын азайтып, кәсіби кеңес беру мен түзету жұмыстарына көбірек көңіл бөлуіне мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект технологиялары психологиялық қызметті ұйымдастырудың бірнеше маңызды бағытын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Біріншіден, психологиялық диагностика сапасы артады. Цифрлық жүйелер тест нәтижелерін автоматты түрде өңдеп, бірнеше көрсеткіш бойынша кешенді талдау жүргізе алады. Нәтижесінде диагностикалық қорытынды қысқа мерзімде дайындалып, адамның психологиялық ерекшеліктері жан-жақты бағаланады.

Екіншіден, психологиялық мониторинг үздіксіз сипатқа ие болады. Егер бұрын мониторинг белгілі бір кезеңдерде ғана жүргізілсе, қазіргі уақытта цифрлық платформалар білім алушылардың психологиялық жай-күйін тұрақты бақылауға мүмкіндік береді. Бұл өзгерістерді ерте анықтап, қажетті психологиялық қолдауды ұйымдастыруға жағдай жасайды.

Үшіншіден, қашықтан психологиялық кеңес беру қызметі кеңінен дамуда. Онлайн платформалар мен жасанды интеллектке негізделген чат-ассистенттер алғашқы психологиялық көмек көрсетуге, жиі қойылатын сұрақтарға жауап беруге және маманға жүгіну қажеттілігі туралы ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Төртіншіден, психологиялық қызметтің аналитикалық мүмкіндіктері артады. Жасанды интеллект көптеген көрсеткіштерді біріктіріп, психологиялық ахуалдың жалпы көрінісін қалыптастырады, нәтижесінде басқарушылық шешімдердің тиімділігі жоғарылайды.

Жасанды интеллектті қолданудың артықшылықтары. Жасанды интеллект технологияларын психологиялық қызметке енгізу білім беру ұйымдарындағы психологиялық қолдаудың тиімділігін арттыруға, қызмет көрсету сапасын жақсартуға және психолог мамандарының кәсіби жұмысын оңтайландыруға кең мүмкіндік береді. Қазіргі таңда деректер көлемінің ұлғаюы мен психологиялық сұраныстың артуы жағдайында жасанды интеллект

ақпаратты өңдеудің жоғары жылдамдығы мен дәлдігін қамтамасыз ететін маңызды құралға айналуда.

Жасанды интеллекттің негізгі артықшылықтарының бірі – үлкен көлемдегі ақпаратты қысқа уақыт ішінде өңдеу мүмкіндігі. Психологиялық диагностика барысында алынған тест нәтижелері, сауалнамалар, бақылау материалдары және басқа да деректер автоматты түрде талданып, жүйеленеді. Бұл психологтың уақытын үнемдеп қана қоймай, адам факторынан туындайтын есептеу қателіктерінің алдын алуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект бірнеше көрсеткішті қатар талдап, олардың арасындағы өзара байланыстарды анықтау арқылы неғұрлым объективті қорытынды жасауға ықпал етеді.

Тағы бір маңызды артықшылық – психологиялық мониторингті автоматтандыру. Арнайы цифрлық платформалар білім алушылардың эмоционалдық жағдайын, оқу мотивациясын, әлеуметтік бейімделу деңгейін және психологиялық әл-ауқатын тұрақты бақылауға мүмкіндік береді. Мұндай үздіксіз мониторинг нәтижесінде психологиялық өзгерістер ерте кезеңде анықталып, қажетті түзету немесе алдын алу шараларын дер кезінде ұйымдастыруға жағдай жасалады. Бұл әсіресе күйзеліс, эмоционалдық қажу, буллинг немесе әлеуметтік оқшаулану қаупі бар білім алушылармен жұмыс барысында маңызды.

Жасанды интеллекттің тағы бір артықшылығы – тәуекел топтарын ерте анықтау мүмкіндігі. Машиналық оқыту алгоритмдері бұрынғы психологиялық мәліметтерді, мінез-құлық ерекшеліктерін және оқу жетістіктерін талдау арқылы психологиялық қиындықтардың пайда болу ықтималдығын болжай алады. Мұндай болжамдар психологқа алдын алу жұмыстарын жоспарлап, жеке қолдау бағдарламаларын әзірлеуге көмектеседі.

Сонымен қатар, цифрлық технологиялар қашықтан психологиялық кеңес беру қызметін дамытуға мүмкіндік береді. Онлайн платформалар мен жасанды интеллект элементтері бар виртуалды көмекшілер алғашқы психологиялық қолдау көрсетіп, қарапайым сұрақтарға жауап бере алады және қажет болған жағдайда пайдаланушыны кәсіби маманға бағыттайды. Бұл психологиялық қызметтің қолжетімділігін арттырып, шалғай өңірлердегі немесе түрлі себептермен психологқа тікелей жүгіне алмайтын адамдарға көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект психологтың күнделікті жұмысын ұйымдастыруды да жеңілдетеді. Статистикалық есептерді автоматты түрде қалыптастыру, психологиялық карталарды жүргізу, нәтижелерді графикалық түрде көрсету және талдамалық есептер дайындау маманның әкімшілік жүктемесін азайтады. Нәтижесінде психологтың негізгі кәсіби қызметі – психологиялық кеңес беру, түзету-дамыту жұмыстары және тұлғамен тікелей қарым-қатынас жасауға көбірек уақыт бөлінеді.

Сонымен бірге жасанды интеллект әрбір білім алушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, дербестендірілген ұсыныстар қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл білім алушының жас ерекшелігіне, психологиялық жағдайына, оқу мотивациясына және әлеуметтік ортасына сәйкес психологиялық қолдау бағдарламаларын әзірлеуге жағдай жасайды. Осылайша, жасанды интеллект психологиялық қызметтің тиімділігін арттыратын инновациялық құрал ретінде қызмет етіп, білім беру ұйымдарында қауіпсіз әрі қолайлы психологиялық ортаны қалыптастыруға елеулі үлес қосады.

Жасанды интеллектті пайдаланудың тәуекелдері. Сонымен бірге жасанды интеллектті психологиялық қызметке енгізу белгілі бір қиындықтарды да туындатады.

Ең алдымен, жеке мәліметтердің құпиялылығын сақтау мәселесі өзекті болып табылады. Психологиялық ақпарат адамның ең сезімтал деректерінің бірі болғандықтан, оларды сақтау және өңдеу халықаралық этикалық нормаларға сәйкес жүргізілуі қажет.

Екінші мәселе – алгоритмдердің объективтілігі. Егер жасанды интеллект жүйесі жеткіліксіз немесе біржақты деректермен оқытылса, оның қорытындылары қате болуы мүмкін. Сондықтан барлық нәтижелер міндетті түрде кәсіби психологтың сараптамасымен толықтырылуы тиіс.

Үшінші мәселе – эмоционалдық қарым-қатынастың жеткіліксіздігі. Жасанды интеллект адамның эмоциясын талдай алғанымен, эмпатия, сенім және қолдау көрсету сияқты психологиялық көмектің маңызды құрамдас бөліктерін толық алмастыра алмайды.

Сондықтан жасанды интеллект психологтың орнын басатын құрал емес, оның кәсіби қызметін қолдайтын интеллектуалды цифрлық көмекші ретінде қарастырылуы қажет.

Психологиялық қызметтің болашақ даму бағыттары. Жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы психологиялық қызметтің мазмұны мен ұйымдастыру тәсілдерін түбегейлі өзгертуге ықпал етуде. Болашақта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызмет цифрлық технологиялармен тығыз ықпалдасып, білім алушылардың психологиялық саулығын қамтамасыз етуге бағытталған дербестендірілген және ғылыми негізделген модельге көшеді. Бұл өзгерістер психологтың кәсіби қызметін жеңілдетіп қана қоймай, психологиялық қолдау көрсетудің сапасы мен қолжетімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Перспективалы бағыттардың бірі – интеллектуалды психодиагностикалық платформаларды кеңінен енгізу. Мұндай жүйелер психологиялық тесттердің нәтижелерін автоматты түрде өңдеп қана қоймай, бірнеше диагностикалық көрсеткішті өзара байланыстыра отырып кешенді талдау жасай алады. Машиналық оқыту алгоритмдерінің көмегімен білім алушылардың эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерді, күйзеліс деңгейін, оқу мотивациясының төмендеуін немесе әлеуметтік бейімделуіндегі қиындықтарды ерте кезеңде анықтау мүмкіндігі артады. Нәтижесінде алдын алу жұмыстары уақытылы ұйымдастырылып, психологиялық қолдаудың тиімділігі жоғарылайды.

Болашақтағы маңызды бағыттардың бірі – эмоцияларды автоматты тану технологияларын пайдалану. Компьютерлік көру және сөйлеуді талдау жүйелері адамның бет-әлпеті, дауыс ырғағы және сөйлеу ерекшеліктері арқылы эмоционалдық күйін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл технологиялар психологтың кәсіби қорытындысын алмастырмайды, бірақ диагностика нәтижелерін толықтыратын қосымша құрал ретінде қызмет ете алады.

Сонымен қатар виртуалды психологиялық кеңес беру орталықтарының дамуы ерекше маңызға ие болады. Онлайн-консультациялар, мобильді қосымшалар және жасанды интеллект негізіндегі цифрлық ассистенттер психологиялық көмектің қолжетімділігін кеңейтіп, шалғай өңірлердегі немесе әртүрлі себептермен маманға тікелей жүгіне алмайтын адамдарға қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Мұндай сервистер тәулік бойы ақпараттық және бастапқы психологиялық көмек ұсынып, қажет болған жағдайда пайдаланушыны кәсіби психологқа бағыттай алады.

Тағы бір маңызды даму бағыты – үлкен деректерді (Big Data) талдау негізінде психологиялық тәуекелдерді болжау. Білім алушылардың оқу үлгерімі, сабаққа қатысуы, әлеуметтік белсенділігі және психологиялық мониторинг нәтижелерін кешенді талдау арқылы психологиялық қиындықтардың пайда болу ықтималдығын алдын ала анықтауға болады. Бұл психологиялық қызметтің алдын алу жұмысын күшейтіп, тәуекел топтарымен мақсатты түрде жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді.

Психологиялық қызметтің болашағы бірыңғай цифрлық басқару жүйелерін қалыптастырумен де байланысты. Мұндай жүйелер психологиялық диагностика, кеңес беру, түзету-дамыту жұмыстары және мониторинг нәтижелерін бір ақпараттық кеңістікте біріктіріп, мамандар арасындағы өзара әрекеттесуді жеңілдетеді. Сонымен қатар басқарушылық шешімдер қабылдау үшін сенімді статистикалық және талдамалық мәліметтер қалыптасады.

Дегенмен, жасанды интеллект технологияларын тиімді пайдалану үшін психолог мамандарының цифрлық құзыреттілігін жүйелі түрде дамыту қажет. Олар деректерді талдау, цифрлық платформалармен жұмыс істеу, жасанды интеллект құралдарын кәсіби қызметте қолдану және ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтау бойынша жаңа білім мен дағдыларды меңгеруі тиіс. Сонымен қатар жеке деректердің құпиялылығын қорғау, алгоритмдердің ашықтығы мен әділдігін қамтамасыз ету, кәсіби этика қағидаларын сақтау психологиялық қызметтің тұрақты дамуының негізгі шарттарының бірі болып қала береді.

Осылайша, жасанды интеллекттің дамуы психологиялық қызметтің тиімділігін арттыруға, білім алушыларға көрсетілетін психологиялық көмектің сапасын жақсартуға және білім беру ұйымдарында қауіпсіз, қолайлы психологиялық орта қалыптастыруға жаңа мүмкіндіктер ашады. Болашақта адам тәжірибесі мен жасанды интеллект технологияларының үйлесімді ықпалдасуы психологиялық қызметтің жаңа сапалық деңгейге көтерілуіне негіз болады.

Қорытынды

Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында жасанды интеллект технологиялары білім беру жүйесіндегі психологиялық қызметтің мазмұны мен ұйымдастырылуына жаңа серпін беруде. Жасанды интеллект психологиялық диагностика, психологиялық мониторинг, кеңес беру және алдын алу жұмыстарын жетілдіруге, ақпаратты жедел өңдеуге және психологиялық қолдау көрсетудің қолжетімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде білім алушылардың психологиялық әл-ауқатын сақтауға, қауіп-қатерлерді ерте анықтауға және психологиялық қызметтің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар жасанды интеллект технологияларын қолдану барысында жеке деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету, кәсіби этиканы сақтау, алгоритмдердің сенімділігі мен объективтілігін бақылау сияқты маңызды мәселелер назардан тыс қалмауы тиіс. Сондықтан психологиялық қызметті цифрландыру адам факторын алмастыруға емес, психологтың кәсіби қызметін қолдауға және оның мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталуы қажет.

Жасанды интеллекттің әлеуетін тиімді пайдалану үшін білім беру ұйымдарында заманауи цифрлық инфрақұрылымды дамыту, психолог мамандарының цифрлық құзыреттілігін жетілдіру және жасанды интеллект құралдарын қолданудың әдістемелік негіздерін қалыптастыру маңызды. Бұл психологиялық қызметтің сапасын арттырып қана қоймай, білім беру жүйесінің тұрақты дамуына және білім алушылардың психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. UNESCO. AI and education: Guidance for policy-makers. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2021.

2. OECD. OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing. 2023.

3. American Psychological Association. Artificial intelligence and the future of psychology: Opportunities and challenges. Washington, DC: APA. 2023

4. Luckin, R. Nurturing human intelligence in the age of artificial intelligence. London: UCL Institute of Education. 2022.

5. Kaplan, A., & Haenlein, M. Rulers of the world, unite! The challenges and opportunities of artificial intelligence. Business Horizons, 63(1), 37–50. 2020.

6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмысын ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар. Астана. 2022.

7. Карпов, А. В. Психология труда и организационная психология в условиях цифровой трансформации. Москва: Институт психологии РАН. 2022.

8. Әбдіғаппарова, Ш. Ж. Білім беру кеңістігін цифрландыру жағдайындағы педагог-психолог қызметінің ерекшеліктері. Педагогика және психология, №2, 45–52. 2022.

9. Қалиева, С. А. Жасанды интеллект технологияларын білім беру жүйесінде қолданудың психологиялық аспектілері. Қазақстанның ғылымы мен өмірі, №4, 112–118. 2023.

10. Иванова, Е.О., & Осмоловская, И.М. Цифровизация образования: психологические аспекты внедрения новых технологий. Психологическая наука и образование, 26(3), 5–15. 2021.

Айдагараева Салима Палмаханбетовна
Әдіскер
КМҚК "№105 бөбекжай -балабақша"
Алматы қаласы, Медеу ауданы

БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЫН ҚҰЗРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМЫТУ

(семинар)

Мақсаты: Балаларды ойын арқылы дені сау, дербес, білімге құмар етіп, еркіндікке баулып жан – жақты дамыту.

Мектепке дейінгі мекеме тәрбиеленушілерін «Ойын арқылы оқыту» технологиясы жиі қолданады.

Ойын дегеніміз – жаттығу, ол арқылы бала өмірге әзірленеді. Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті.

Сұлтанмахмұт Торайғыров «Балалықтың қанына ойын азық» деп бекер айтпаған. Өйткені, ойын үстінде баланың бір затқа бейімділігі, мүмкіндігі және қызығуы анық байқалады. Баланың өмірге қадам басардағы алғашқы қимыл-әрекеті – ойын, сондықтан да оның мәні ерекше.

Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?» деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Жас баланың өмірді тануы, еңбекке қатынасы, психологиялық ерекшеліктері осы ойын үстінде қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі баланы дамытатын, өсіретін, әрі тәрбиелейтін де негізгі іс – әрекет ойын. Ойын арқылы бала қоршаған ортамен, адаммен, олардың еңбегімен, қарым – қатынасымен танысады. Ойын арқылы олардың ой-өрісі дамиды. Ойын үстінде балалар әртүрлі рөлде жолдастарымен қарым – қатынас жасауға, ойын үстінде ойлана отырып жауап беруге, қиялдауға, елестетуге қабілеттері қалыптасады.

Ойын іс - әрекеті зерттеуші, дамытушы, үйретуші болып тәрбиешінің негізгі іс - әрекетін құрайды. Ойынның түрлері өте көп.

- Дидактикалық ойыны
- Шығармашылық ойыны
- Сюжеттік рөлдік ойыны
- Қимылды ойындар
- Ұлттық ойындар
- Педагогикалық ойындар

Ойын ұйымдастыруда балаларға жетекші бола отырып, ойнай білуге,ойын ережесін сақтауға, әрі оларды ойната отырып ойлануға бағыттайды, заттың атын немесе қасиетін есінде сақтап қалуға жол ашады, ойынға қызықтыра отырып зейінін, қиялын дамытады.

Балалардың ой белсенділігін, саналы ойлана білуін дамыту, жетілдіру – тәрбиешінің негізі міндеті. Ойын баланың ойлау қабілеті мен сөздік қорын дамытуға, дағды мен шеберлікті меңгеруге, қиындықты жеңуге, төзімділікке баулиды.

Тәрбиеші балалармен ойынды үш түрлі етіп өткізуіне болады. Заттармен ойыны, Үстел үсті ойыны, Сөздік ойыны

Заттармен ойналатын ойындар: «Ғажайып қапшық», «Қай ағаштың жапырағы?», «Бірдей ойыншықты тап», «Қайсысы көп, қайсысы аз» т.б.

Үстел үсті ойындарды ұйымдастыруда домино, лото, суреттер қолданады. Мысалы: «Суретті құрастыр», «Қандай затқа ұқсайды», «Бір сөзбен ата» т.б.

Сөздік ойындар яғни балалардың ойлау, есте сақтау қабілеттерін дамытады. Балалардың ойлау қабілетін дамытуға сөзжұмбақ, ребус, «Ұйқасын тап» ойындарының әсері мол. Мысалы, «Ұйқасын тап» ойыны арқылы баланың білсем деген ұтымы артып, қызығып, белсенділігі танылады.

1. Өзінше ноян,
   Қорқақ кім? (қоян)

2. Тұмсығымен шымшып,
   Құрт тереді … (шымшық)

3. Бата алмас түлкі,
   Үсті тікен …. (кірпі)

Осындай дамытушы ойындар мен тапсырмаларды қолдану арқылы, балаларды заттарды бір – бірімен салыстыруға, оларды қасиетіне қарай ажыратуға және оны танып білуге үйретеміз. Сөйтіп бала топтағы жасына сәйкес бағдарламалық міндетті меңгереді.

Тиімді қолданылатын ойын түрлері тәрбиешінің түсіндіріп отырған материалын балалардың зор ынтамен тыңдап, берік меңгеруіне көмектеседі. Ойын – балалар әрекетінің негізгі түрі, сондықтан ол бала өмірінде тәрбие мен білім берудің шешуші шарты болып табылады. Бала өзін қоршаған ортаны, адамдар арасындағы қарым – қатынасты білуі мен сезінуі ойын негізінде жүзеге асады. Ойынды ұйымдастыру кезінде ;

1. Ойынның мақсаты нақты қойылып, керекті көрнекіліктер мен материалдар алдын ала дайындалып, оңтайлы жерге қойылуы керек.

2. Ойынға кірісер алдында оның жүргізілу тәртібі балаларға әбден түсіндірілгені жөн.

3. Ойынға топтағы балалардың түгел қатысуын қамтамасыз ету керек.

4. Ойынның барысында тәрбиеші балалардың түгел қатысуын қадағалаумен қатар, олардың ойын үстінде шешім қабылдай білуіне, ойлана білуіне жетелеуі керек.

Ойын түрлерінің ұйымдастырылған тақырыбы мен мазмұнына неғұрлым сәйкес алынса оның танымдық, тәрбиелік маңызы да арта түседі. Оны тиімді пайдалану арқылы балалардың оқу қызметіне деген ынтасы мен қызығушылығын арттырамыз.

А.С.Макаренко ойынның балалар өмірін ұйымдастырудағы ролін жоғары бағалай келіп, тәрбиешінің ролі туралы былай деп жазды: «Мен де педагог ретінде олармен аздап ойнауға тиіспін. Егер мен тек қана үйретіп, талап етіп, айтқанымды істетіп тұрсам, онда мен, бәлкім, пайдалы, бірақ жақындығы жоқ бөгде күш қана боламын. Мен міндетті түрде аздап ойнауға тиіспін және мен өзімнің барлық әріптестерімнен осыны талап еттім»

Яғни біз педагогтар балаларды тек ойнатып қана қоймай, балалармен бірге ойын ойнауға тиіспіз. Оқыта отырып ойнатамыз, ойната отырып оқытады екенбіз.

Ұлы педагог В.Сухомлинский «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармашылықсыз, қиялсыз толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды» деп айтқандай, ойын арқылы оқыту технологиясының мақсаты- балаларға білім беруді ойынмен ұштастыру болып табылады.

Фольклортанушы ғалым Ә.Диваев «Қазақ балаларының ойындары» деген еңбегінде адамның жас ерекшелігін үш топқа бөледі: «…өмірге келгеннен бастап жеті жасқа дейінгі бала, жеті жастан он бес жасқа дейінгі балалар, он бес пен жиырма жас аралығындағы жастар…». Осының негізінде қазақтың ұлттық ойындарын үш топқа бөліп қарастырып, бірінші топқа, сол жастағыларға лайықты: «санамақ, тәй-тәй, айгөлек, соқыр теке, қуырмаш, алақан соқпақ, ақ серек-көк серек» т.б. ойындарын, ал одан кейінгі топқа: «тақия тастамақ, тартыс, сиқырлы қоржын, бәйге, көкпар, асық, хан талапай, теңге алу, қыз қуу, орамал тастамақ, ақсүйек, күрес» т.б. ойындарын жатқызуға болады. Мұндай ойындар баланы тез ойлауға, тапқырлыққа баулып, жаңа тақырыптарды жылдам меңгеруге ықпал етеді, сөз тіркесіне, ұйқастыруға дағдыландырады.

Ғұлама ғалым ағартушы Ахмет Байтұрсынов: «Басқадан кем болмас үшін біз білімді, бай һам күшті болуымыз керек. Күшті болуға бірлік керек. Осы керектердің жолында жұмыс істеу керек» деген екен. Білім беру ісіндегі бүгінгі күннің өзекті мәселесі ел ертеңін ойлайтын білімді де, білікті зейінді де зерделі ұрпақ тәрбиелеу.

Сатенова Гулдана Қуанышқызы
Тәрбиеші, педагог-модератор
«Алматы облысы білім басқармасының Райымбек ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің Жаңа Текес орта мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен КММ
“Болашақ“ шағын орталығы

«ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР – БАЛАЛАРДЫҢ ФИЗИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗІ»

(Асық ату, тоғызқұмалақтың қарапайым элементтері).

Мемлекет басшысының «Құндылықтарға негізделген тәрбие» тұжырымдамасы мен ұлттық кодты сақтау бағыты аясында мектеп жасына дейінгі ұйымдардың оқу-тәрбие процесіне халықтық педагогика элементтерін енгізу ерекше маңызға ие болды. Балабақша жасындағы баланың негізгі әрекеті — ойын. Ал қазақтың ұлттық ойындары — бұл жай ғана көңіл көтеру құралы емес, ғасырлар бойы сұрыпталған, баланы кешенді дамытуға бағытталған бірегей дидактикалық жүйе.

Қазіргі балалардың қозғалыс белсенділігінің төмендеуі (гиподинамия) және логикалық ойлау деңгейінің баяулауы заманауи мәселелердің бірі болып отыр. Осы мәселені шешуде

асық ату мен **тоғызқұмалақ** ойындарын балабақша бағдарламасына заманауи тұрғыда ықпалдастыру — баланың физикалық саулығы мен интеллектуалдық әлеуетін қатар көтерудің ең тиімді жолы.

Асық ату: Ептілік пен мергендіктің мектебі (Физикалық даму)

Асық ойыны — баланың тірек-қимыл аппаратын қалыптастыруға және физикалық сапаларын шыңдауға арналған табиғи тренажер. Балабақшадағы «Ханталапай», «Шеңберден ату», «Алты асық» ойындары келесі дағдыларды дамытады:

- **Ұсақ және жалпы моторика:** Асықты қолмен ұстау, иіру, шертпек ату — саусақ бұлшықеттерін дамытып, ми белсенділігін арттырады. Асықты жинау үшін еңкею, секіру, тұру — жалпы дененің ширақтығын қамтамасыз етеді.
- **Мергендік пен көз мөлшері (глазомер):** Бала нысананы (асықты) көздеу арқылы қашықтықты бағдарлауды, кеңістікті сезінуді және қимылдардың үйлесімділігін (координация) үйренеді.
- **Ептілік пен жылдамдық:** Жүйке жүйесінің реакция жылдамдығы артады. Бала тез шешім қабылдап, нақты әрекет етуге дағдыланады.

Көрнекілік үшін асықтарды түрлі түске бояу арқылы тәрбиешілер кіші және орта топтарда түстерді ажырату, топтастыру тапсырмаларын да қатар орындай алады.

Тоғызқұмалақтың қарапайым элементтері: «Далалық есеп-қисап» (Интеллектуалдық даму).

Егер асық ату денені шынықтырса, тоғызқұмалақ — бабаларымыздың «зияткерлік академиясы». Мектеп жасына дейінгі балалар үшін бұл күрделі ойынның қарапайымдандырылған, заманауи элементтері (мысалы, **«Бестуар»** немесе **«Тұздықсыз 3-5 отаулық»** нұсқалары) қолданылады.

- **Математикалық есептеу дағдылары:** Отауларға құмалақтарды бөліп салу арқылы балалар санауды, сандарды салыстыруды («көп», «аз», «тең»), қарапайым қосу мен азайтуды логикалық түрде меңгереді.
- **Стратегиялық және логикалық ойлау:** Бала өз жүрісін жасамас бұрын: «Егер мен бұл құмалақты салсам, қарсыласым қандай жүріс жасайды?» деген сұрақ төңірегінде бас қатырады. Бұл — сын тұрғысынан ойлаудың алғашқы қадамдары.
- **Төзімділік пен зейін:** Қазіргі балаларға жетіспейтін басты қасиет — сабырлылық. Тоғызқұмалақ тақтасының алдында отырып, өз кезегін күту, серігінің жүрісін бақылау баланың ерік-жігерін, зейін тұрақтылығын тәрбиелейді.

Ұлттық ойындар арқылы әлеуметтену (Soft Skills)

Ұлттық ойындар — бұл ұжымдық әрекет. Ойын барысында балалар:

1. Ережеге бағынуды (әділдік қағидасын);
2. Жеңіске жетуді және жеңілісті лайықты қабылдауды;
3. Топта бірлесіп әрекет етуді үйренеді.

Ең бастысы, балалар өз халқының мәдениетіне, тарихына деген мақтаныш сезімін сезініп, отансүйгіштік тәрбиенің алғашқы нәрін бойына сіңіреді.

Қорытынды

Ұлттық ойындар — балабақшадағы білім беру мазмұнын байытатын таусылмас қазына. Асық ату мен тоғызқұмалақ элементтерін оқу қызметіне, серуендерге және спорттық шараларға жүйелі түрде енгізу арқылы біз заманауи гаджеттерге бәсекелес орта құра аламыз. Бүгін асық атып көзі мерген, тоғызқұмалақ ойнап ойы зерек болған бала — ертеңгі күннің бәсекеге қабілетті, дені сау, интеллектуалды тұлғасы. Бабалар мұрасын заманауи әдістемемен ұштастыру — әрбір педагогтың міндеті.

Тулешова Жанар Саликбаевна
Тәрбиеші
“Асылай” бөбекжай балабақшасы ЖШС
Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Қарғалы ауылы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕ БЕРУ

Аннотация: мақалада балабақша жағдайында ұлттық құндылықтар негізінде тәрбие берудің теориялық-әдіснамалық негіздері мен практикалық бағыттары қарастырылады. Ұлттық мәдени кодты қалыптастыру, құндылықтық-бағдарлы тәсіл, цифрлық ортадағы ұлттық мазмұн, гендерлік мәдениет, тарихи жад элементтері, музыкалық және тағам мәдениеті арқылы тәрбие беру жолдары ғылыми-публицистикалық тұрғыда талданады. Ұлттық тәрбиенің баланың тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне және рухани тұрақтылығына ықпалы негізделеді.

Кілт сөздер: ұлттық құндылықтар, мектепке дейінгі тәрбие, этнопедагогика, мәдени сәйкестік, патриоттық тәрбие, рухани даму, цифрлық орта, отбасылық серіктестік.

Балабақшадағы тәрбие үдерісі – ұлт болашағының рухани, мәдени және адамгершілік іргетасын қалыптастыратын аса жауапты кезең. Мектепке дейінгі шақта бала қоршаған ортаны тұтас қабылдайды, естігенін, көргенін, сезінгенін өмірлік бағдар ретінде санасына сіңіреді. Сондықтан дәл осы кезеңде ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие беру – стратегиялық маңызы бар педагогикалық міндет. Ұлттық құндылықтар дегеніміз – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған рухани тәжірибесі, дүниетанымы, салт-дәстүрі, тілі, өнері, мінез-құлық нормалары мен моральдық ұстанымдары. Осы құндылықтарды бала санасына жүйелі әрі ғылыми негізде енгізу арқылы ғана ұлттық болмысы берік, заманауи ортада өзіндік орнын таба алатын тұлға тәрбиелеуге болады.

Ұлттық тәрбие мазмұны ең алдымен тіл арқылы жүзеге асады, себебі тіл – мәдени код пен тарихи жадтың тасымалдаушысы. Балабақшада ана тілінің байлығын, көркемдігін, бейнелілігін ертегі, жаңылтпаш, мақал-мәтел, бесік жыры арқылы меңгерту баланың сөздік қорын ғана емес, оның эмоционалдық интеллектісін де дамытады. Тілдік орта қаншалықты табиғи әрі ұлттық мазмұнға бай болса, баланың өзін-өзі тануы соғұрлым терең қалыптасады. Осы тұрғыдан тәрбиеші тек тіл үйретуші емес, ұлттық мәдениеттің жеткізушісі, рухани бағыт-бағдар беруші тұлғаға айналады.

Ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие тек фольклорлық элементтерді енгізумен шектелмейді, ол мінез-құлық мәдениетін қалыптастырумен тығыз байланысты. Үлкенді

құрметтеу, кішіге ізет көрсету, қонақжайлық, бауырмалдық, ынтымақшылдық сынды қасиеттер күнделікті іс-әрекет арқылы бекітілуі тиіс. Тәрбиеші балалар арасындағы қарым-қатынасты ұйымдастырғанда қазақы әдеп нормаларын үлгі ретінде ұсынып, жағдаяттық ойындар арқылы этикалық шешім қабылдау дағдыларын дамыта алады. Осылайша ұлттық мінез бен заманауи әлеуметтік құзыреттілік өзара үйлесім табады.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік әлеуеті ерекше ғылыми-педагогикалық мәнге ие. Қимыл-қозғалыс ойындары баланың физиологиялық дамуын қамтамасыз етсе, зияткерлік мазмұндағы ойындар логикалық ойлауын, тапқырлығын арттырады. Асық ату, бес тас, алтыбақан секілді дәстүрлі ойын элементтерін балабақша кеңістігіне бейімдеу арқылы балалардың дене белсенділігімен қатар, тарихи-мәдени танымы қалыптасады. Мұндай интеграция ұлттық кодты табиғи жолмен меңгертуге мүмкіндік береді.

Этнопедагогикалық тәсілдер баланың эстетикалық талғамын дамытуда да маңызды рөл атқарады. Қазақтың ою-өрнектері, ұлттық киім үлгілері, қолөнер бұйымдары арқылы ұйымдастырылған шығармашылық сабақтар баланың көркемдік қабылдауын байытады. Оюлардың семантикалық мәнін түсіндіру, түстердің символикалық мағынасын ашу баланың абстрактілі ойлауын дамыта отырып, мәдени сәйкестік сезімін қалыптастырады. Бұл үрдіс ұлттық өнерді тек безендіру элементі емес, тәрбиелік құрал ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді.

Ұлттық құндылықтар негізіндегі тәрбие экологиялық сана қалыптастырумен де астасады. Қазақ халқының табиғатқа құрметпен қарау дәстүрі, жер-су атауларына деген ілтипаты, төрт түлікке қатысты танымы баланың қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауын тәрбиелейді. Табиғат бұрышын ұйымдастыру, халықтық ауа райы болжамдарын талқылау, ұлттық тағамдардың шығу тарихын түсіндіру арқылы балада экологиялық мәдениет пен этномәдени дүниетаным қатар дамиды.

Заманауи қоғам жағдайында ұлттық тәрбие жаһандану үдерісімен үндес жүргізілуі тиіс. Ақпараттық кеңістіктің ашықтығы балалардың түрлі мәдени ықпалдарға ерте ұшырауына әкеледі. Осы жағдайда тәрбиеші баланың ұлттық болмысын сақтай отырып, өзге мәдениеттерге құрметпен қарау қабілетін қалыптастыруы қажет. Бұл мәдениетаралық құзыреттілік ұлттық негізден бастау алғанда ғана орнықты болады. Ұлттық тамыры берік бала өзге мәдениетке еліктемей, оны түсінуге және бағалауға қабілетті болады.

Ата-анамен серіктестік те ұлттық тәрбие тиімділігінің маңызды факторы. Отбасы – ұлттық дәстүрдің алғашқы мектебі. Балабақша мен отбасы арасындағы ынтымақтастық ұлттық мерекелерді бірлесіп ұйымдастыру, шеберлік сағаттары, әжелер мектебі форматындағы кездесулер арқылы жүзеге асқанда тәрбиелік ықпал күшейеді. Бұл өз кезегінде баланың тәрбиелік кеңістігінің біртұтастығын қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында ұлттық құндылықтар негізіндегі тәрбие әр баланың даралығын құрметтеумен ұштасуы тиіс. Ұлттық мәдениет адамгершілік, мейірімділік, төзімділік қағидаларын дәріптейді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды ортаға бейімдеу кезінде халықтық педагогиканың гуманистік ұстанымдарын басшылыққа алу әлеуметтік үйлесімділікті арттырады. Осылайша ұлттық тәрбие әлеуметтік әділеттілік пен тең мүмкіндіктер қағидаларымен сабақтасады.

Ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбиені тереңдетудің келесі маңызды бағыты – баланың ұлттық дүниетанымын қалыптастырудағы символдық кеңістікті ұйымдастыру. Балабақша ортасының интерьері, көрнекіліктері, қолданылатын дидактикалық материалдар мазмұндық жағынан ұлттық мәдени кодты бейнелеуі тиіс. Топ бөлмесінде қазақ халқының тарихи тұлғалары, ұлттық аспаптар, дәстүрлі тұрмыс бұйымдары туралы жас ерекшелікке сай ақпараттық бұрыштардың болуы баланың мәдени-танымдық қызығушылығын оятады. Бұл тәсіл тек визуалды безендіру емес, баланың мәдени сәйкестігін бекітетін тұрақты семиотикалық орта құруға бағытталған педагогикалық амал болып табылады.

Ұлттық тәрбие мазмұнын жобалауда құндылықтық-бағдарлы тәсілдің ғылыми негіздері ерекше мәнге ие. Қазіргі педагогикада құндылық – тұлғаның мінез-құлқын, шешім

қабылдауын және әлеуметтік әрекетін айқындайтын ішкі реттеуші механизм ретінде қарастырылады. Демек, ұлттық құндылықтарды баланың санасына декларативті түрде жеткізу жеткіліксіз, оларды әрекеттік тәжірибе арқылы бекіту қажет. Мысалы, «асар» ұғымын түсіндірумен қатар, ортақ еңбек әрекетін ұйымдастыру; «жеті ата» дәстүрін таныстырумен бірге отбасы шежіресін құрастыру; «қонақжайлық» ұғымын мерекелік рөлдік ойындар арқылы тәжірибелеу – құндылықтарды өмірлік мінез-құлық нормасына айналдырудың тиімді жолдары.

Сонымен қатар ұлттық тәрбие гендерлік мәдениетті қалыптастырумен де байланысты. Қазақ халқының дәстүрлі қоғамында ұл мен қыз тәрбиесіне қатысты айқын моральдық-этикалық талаптар болған. Заманауи педагогика тұрғысынан бұл талаптарды стереотиптік емес, тұлғалық жауапкершілік пен өзара құрмет қағидалары негізінде қайта пайымдау маңызды. Балабақшада ұл балаларды батылдыққа, жауапкершілікке, еңбекқорлыққа, ал қыз балаларды нәзіктікке ғана емес, сонымен қатар дербестік пен бастамашылдыққа тәрбиелеу ұлттық құндылықтарды заманауи теңдік ұстанымдарымен үйлестіруге мүмкіндік береді.

Ұлттық құндылықтар негізіндегі тәрбие цифрлық орта жағдайында да өзекті. Бүгінгі балалар ерте жастан ақпараттық технологиялармен байланыста болғандықтан, ұлттық мазмұндағы мультимедиялық ресурстарды пайдалану қажеттілігі туындайды. Қазақ ертегілерінің анимациялық нұсқалары, ұлттық музыка негізіндегі интерактивті ойындар, салт-дәстүрге арналған танымдық бейнероликтер баланың қызығушылығын арттырып қана қоймай, мәдени мазмұнды заманауи формада меңгертуге мүмкіндік береді. Бұл бағытта тәрбиеші цифрлық педагогика элементтерін ұлттық мазмұнмен үйлестіре отырып, баланың ақпараттық және мәдени құзыреттілігін қатар дамытуы тиіс.

Баланың ұлттық өзіндік санасын қалыптастыруда тарихи жадтың элементтерін енгізу де маңызды. Жас ерекшелігіне сай түрде ел тарихындағы маңызды оқиғалар, батырлар мен ағартушылардың өмірі туралы қысқаша танымдық әңгімелер жүргізу баланың патриоттық сезімін оятады. Мұндай жұмыстарда эмоционалдық ықпал мен бейнелі баяндау тәсілдері басым болуы қажет. Патриотизмді ұран деңгейінде емес, туған жерге сүйіспеншілік, табиғатты қорғау, ана тілін құрметтеу секілді нақты әрекеттер арқылы бекіту – мектепке дейінгі тәрбие жүйесінің негізгі қағидаларының бірі.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда музыкалық тәрбие де айрықша орын алады. Халық әндері мен күйлерін тыңдау, қарапайым ырғақтық қозғалыстар жасау, ұлттық аспаптармен танысу баланың эмоциялық өрісін кеңейтеді. Музыка арқылы бала халықтың көңіл-күйін, өмір салтын, дүниетанымын сезінеді. Бұл эстетикалық қабылдаудың тереңдеуіне және рухани сезімталдықтың қалыптасуына ықпал етеді.

Сонымен бірге ұлттық тағам мәдениетін таныстыру арқылы да тәрбие үдерісін байытуға болады. Дәстүрлі тағамдардың атауы, олардың дайындалу ерекшеліктері, дастархан басындағы әдеп нормалары туралы түсінік беру баланың тұрмыстық мәдениетін қалыптастырады. Бұл бағытта ұйымдастырылатын шағын танымдық сабақтар немесе ата-аналармен бірлескен іс-шаралар ұлттық мәдениеттің тұтастығын сезіндіреді.

Ұлттық құндылықтар негізіндегі тәрбиенің нәтижелілігі мониторинг пен рефлексия жүйесі арқылы бағалануы тиіс. Баланың мінез-құлқындағы өзгерістерді, қарым-қатынас мәдениетін, ұлттық мазмұнға қызығушылығын бақылау арқылы тәрбиеші педагогикалық жұмыстың тиімділігін талдай алады. Ғылыми негізделген диагностика әдістерін пайдалану ұлттық тәрбиені жүйелі және мақсатты жүргізуге мүмкіндік береді.

Осылайша, балабақшадағы ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие беру – тек мәдени мұраны сақтау әрекеті емес, ол болашақ азаматтың рухани иммунитетін қалыптастыру үдерісі. Ғылыми тұрғыдан негізделген, жүйелі ұйымдастырылған ұлттық тәрбие баланың тұлғалық дамуын, әлеуметтік бейімделуін және мәдени сәйкестігін қамтамасыз етеді. Тәрбиеші осы миссияны жүзеге асырушы кәсіби тұлға ретінде ұлттық рух пен заманауи педагогиканы үйлестіре білген жағдайда ғана ұлт болашағының сапалы қалыптасуына нақты үлес қоса алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:
1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан, 2019.
3. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы: Рауан, 2015.
4. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 2014.
5. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – Москва: Академия, 2016.
6. Ыбыраев Ж. Ұлттық тәрбие негіздері. – Алматы: Білім, 2018.

Нұрқасымбек Арайлым Жомартқызы
Тәрбиеші, педагог
«Алматы облысы білім басқармасының Райымбек ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің “Албан Асан Барманбекұлы атындағы орта мектеп-гимназиясы мектепке дейінгі шағын орталығымен“ коммуналдық мемлекеттік мекемесі

«ӘКЕМ ЖӘНЕ МЕН» СПОРТТЫҚ САЙЫСЫ

Мақсаты: Балалар мен әкелерді бірлескен спорттық іс-әрекетке тарту,ептілікке, жылдамдыққа және ұйымшылдыққа тәрбиелеу.
Қажетті құралдар: Жалаушалар, доптар, обручтар (шеңберлер), қаптар, секіртпелер, арқан, мақтау қағаздары мен медальдар.
Қатысушылар: Екі топ (әр топта әкелер мен олардың балалары).
І. Салтанатты ашылу бөлімі
(Музыка ойнайды. Спорттық киімдегі әкелер мен балалар залға саппен кіріп, екі қатарға тұрады).
Жүргізуші: Армысыздар, құрметті ата-аналар, қымбатты балақайлар және спорт сүйер қауым! Бүгін балабақшамызда отбасылық бірлікті дәріптейтін, әкелеріміздің ептілігі мен балаларымыздың белсенділігін сынайтын **«Әкем және мен»** атты спорттық сайысымызға қош келдіңіздер!
Асқар таудай әкелер,
Ел үмітін ақтар ер.
Бүгінгі белсенді сайыста,
Спортпен алға аттаңдар!

Сайысымызды бастамас бұрын, қатысушы топтармен танысып өтейік.

- **1-топ:** «Сұңқар» тобы (Ұраны мен сәлемдесуі)
- **2-топ:** «Тұлпар» тобы (Ұраны мен сәлемдесуі)

(Топтар өздерін таныстырған соң, жүргізуші әділқазылар алқасын таныстырады).

II. Негізгі бөлім (Сайыстар кезеңі)
Жүргізуші:
Сайыс десе белсенді,
Әкелерім секірді.
Алғашқы біздің жарысты,
Бастаймыз, қане, беделді!
1-кезең: «Жүйрік аттар» (Жылдамдыққа сайыс)

- **Шарты:** Бала әкесінің аяғының үстіне мінеді (немесе әкесі баланы арқасына салады). Әкесі баланы құлатпай, межеленген жалаушаға дейін жүгіріп барып, айналып кері қайтады. Келесі жұпқа кезек береді.

2-кезең: «Епті әкелер» (Доппен эстафета)

- **Шарты:** Әкесі мен баласы үлкен допты (фитболды) екі жағынан қолдарымен ұстамай, тек кеуделерімен қысып тұрып, белгіленген жерге дейін жеткізуі керек. Артынан жүгіріп қайтып, келесі жұпқа береді.

3-кезең: «Кенгуру» (Қаппен секіру — тек әкелер үшін)

- **Шарты:** Бұл кезеңде тек әкелер бақ сынайды. Әкелер қаптың ішіне кіріп, межелі жерге дейін секіріп барып, қайтадан секіріп келуі тиіс.

4-кезең: «Туннель» (Шеңберден өту)

- **Шарты:** Әкелер жерде обручты (шеңберді) тігінен ұстап тұрады. Балалар жүгіріп барып, осы «туннельден» (шеңберлердің ішінен) өтіп, соңында тұрған жалаушаны айналып келуі керек.

5-кезең: «Күш атасы — белдесу» (Арқан тартыс)

- **Шарты:** Екі топтың әкелері жиналып, арқан тартысады. Қай топ арқанды өз жағына тартып алса, сол топ жеңіске жетеді.

III. Музыкалық үзіліс (Әділқазылар ұпай есептегенше)

Жүргізуші: Әкелер мен балалар шаршаған болар, енді қыздарымыздың орындауында әдемі бір би тамашалайық.
(Балабақша қыздарының орындауында флешмоб немесе еркін би).

IV. Қорытынды бөлім (Марапаттау)
Жүргізуші:
Сайыстың соңы да жетті,
Көңілді сәттер көп өтті.
Әділқазылар алқасы,
Сөз кезегі сіздерге жетті!
(Әділқазылар алқасы сөз алып, сайыс қорытындысын жариялайды. Сайысқа қатысқан барлық әкелер мен балаларға «Ең епті әке», «Ең жылдам топ», «Болашақ чемпион» сияқты номинациялармен медальдар мен мақтау қағаздары беріледі).
Жүргізуші: Құрметті ата-аналар мен балалар! Бүгінгі «Әкем және мен» атты спорттық сайысымыз өз мәресіне жетті. Отбасыларыңыз аман, денсаулықтарыңыз мықты болсын! Балаларымыз әкелеріне қарап бой түзеп, спортты серік етсін! Келесі кездескенше, сау-саламатта болыңыздар!

Муратов Ерболат Казбекович
Мектеп директоры
Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Глубокое ауданы бойынша білім бөлімінің
«Степное негізгі мектеп-балабақша кешені» КММ

НЕГІЗГІ МЕКТЕПТЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДАҒЫ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТ

Аңдатпа. Мақалада негізгі мектепте оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы мектеп директорының басқарушылық қызметінің маңызы қарастырылады. Білім сапасын арттырудағы стратегиялық жоспарлау, педагогтердің кәсіби дамуын ұйымдастыру, мониторинг жүргізу, тиімді көшбасшылық және деректерге негізделген басқару мәселелері талданады. Сондай-ақ функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған басқарудың тиімді моделі ұсынылады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, білім сапасы, мектеп директоры, басқару, көшбасшылық, мониторинг, кәсіби даму, стратегиялық жоспарлау.

XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің басты міндеті – оқушыны тек теориялық біліммен қаруландыру ғана емес, алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана алатын, шығармашылықпен ойлайтын, дербес шешім қабылдайтын тұлға ретінде қалыптастыру. Бұл талап Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру саясатының негізгі бағыттарында және халықаралық білім беру стандарттарында көрініс тапқан.

Қазақстанның халықаралық PISA, TIMSS, PIRLS зерттеулеріне қатысуы функционалдық сауаттылықтың білім сапасын бағалаудағы негізгі көрсеткіштердің бірі екенін дәлелдейді. Сондықтан мектеп басшысының басқарушылық қызметі оқу процесін тиімді ұйымдастырумен қатар, оқушылардың функционалдық құзыреттерін дамытуға бағытталуы тиіс деген ойдамын.

Мектеп директоры – ұйымның стратегиялық көшбасшысы. Оның кәсіби басқаруы мұғалімдердің жұмысына, білім беру сапасына, мектеп мәдениетіне және оқушылардың оқу жетістіктеріне тікелей ықпал етеді.

ЭЫДҰ (экономикалық ынтымақтастық пен даму ұйымының) анықтамасы бойынша функционалдық сауаттылық – адамның алған білімін нақты өмірлік мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеті.

Функционалдық сауатты оқушы:

* ақпаратты талдайды;
* мәселені шешеді;
* зерттеу жүргізеді;
* пікірін дәлелдейді;
* топпен жұмыс істейді;
* цифрлық технологияларды қолданады;
* өмір бойы білім алуға дайын болады.

Демек, бүгінгі мектептің басты мақсаты – білімді жаттатудан гөрі оны өмірде қолдануға үйрету.

Директордың басқарушылық қызметінің негізгі бағыттарына стратегиялық басқару, академиялық басқару, көшбасшылық, мониторинг жататыны белгілі.

* мектептің даму бағдарламасын әзірлейді;
* стратегиялық мақсаттарды белгілейді;
* функционалдық сауаттылық көрсеткіштерін жоспарлайды;
* ресурстарды тиімді бөледі.

Заманауи директор бақылаушы емес, кәсіби көшбасшы болуы тиіс.

Тиімді көшбасшы:
* шабыттандырады;
* қолдау көрсетеді;
* жауапкершілікті бөліседі;
* педагогтердің кәсіби дамуына жағдай жасайды.

Мектеп басшысы тұрақты түрде:
* БЖБ нәтижелерін;
* ТЖБ қорытындыларын;
* пәндік білім сапасын;
* олимпиада нәтижелерін;
* оқушылардың оқу жетістіктерін;
* ата-аналардың пікірін талдап отырады.

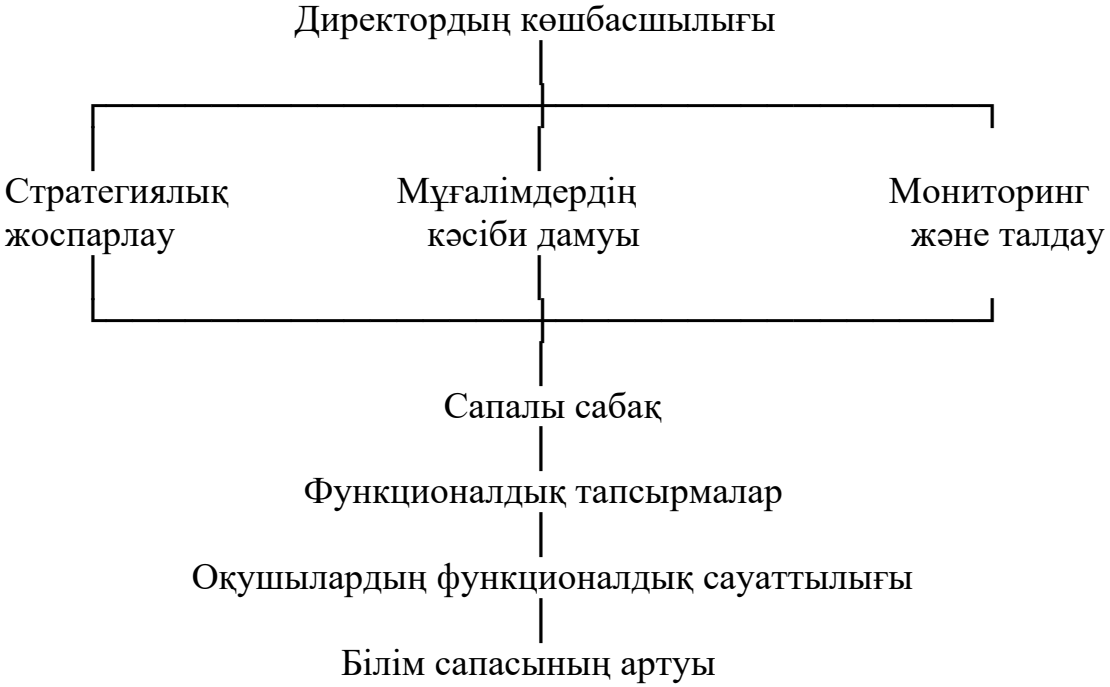
Осы деректер негізінде басқарушылық шешімдер қабылданады.

Халықаралық зерттеулердің нәтижелері мектеп басшысының көшбасшылығы оқушы жетістігіне елеулі ықпал ететінін көрсетеді:

- Мұғалімдердің кәсіби дамуы жүйелі ұйымдастырылған мектептерде сабақ сапасы артады.
- Сабақта өмірмен байланысты тапсырмалар жиі қолданылған сайын оқушылардың функционалдық сауаттылығы жоғарылайды.
- Деректерге негізделген басқару шешімдері оқу жетістіктерін жақсартуға мүмкіндік береді.
- Көшбасшылық мәдениеті қалыптасқан мектептерде педагогтердің кәсіби белсенділігі жоғары болады.

Жоғарыда аталған ақпаратты негізге ала отырып, басқарудың тиімді моделін ұсынамын.

Басқарудың тиімді моделі

SWOT-талдау

Күшті жақтары	**Әлсіз жақтары**
Білікті педагогтер	*Кейбір мұғалімдердің дәстүрлі оқытуға бейімділігі*
Заманауи білім мазмұны	*Мониторингтің жүйесіздігі*
Мүмкіндіктер	**Қауіптер**
Цифрлық технологиялар	*Оқу мотивациясының төмендеуі*
Педагогтердің кәсіби дамуы	*Кадр тұрақсыздығы*

Нәтижеге бағытталған жұмыс жүргізу үшін төмендегідей практикалық қызметтер ұсынамын:

1. Әр тоқсан сайын функционалдық сауаттылық мониторингін жүргізу.
2. Әр пән бойынша өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар банкін құру.
3. Lesson Study циклдерін тұрақты өткізу.
4. Педагогтердің кәсіби қоғамдастығын дамыту.
5. Деректерге негізделген басқаруды енгізу.
6. Ата-аналармен серіктестікті күшейту.
7. Цифрлық платформаларды тиімді пайдалану.

Осы жұмыстар тұрақты атқарылатын болса төмендегідей нәтижелер күтуге болады:

* білім сапасы артады;
* функционалдық сауаттылық дамиды;
* педагогтердің кәсіби құзыреттілігі жоғарылайды;
* басқару тиімділігі жақсарады;
* мектептің даму көрсеткіштері өседі.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылық – бүгінгі білім берудің негізгі нәтижелерінің бірі. Оны дамыту тек мұғалімнің ғана емес, мектеп директорының да басқарушылық қызметіне тікелей байланысты. Тиімді директор стратегиялық жоспарлау, педагогтердің кәсіби дамуы, сапалы мониторинг және көшбасшылық арқылы мектептің даму бағытын айқындайды. Осындай басқару жүйесі қалыптасқан жағдайда оқушылардың білім сапасы ғана емес, олардың өмірлік құзыреттері де нығаяды.

Сондықтан мектеп директорының басқарушылық қызметін жетілдіру – функционалдық сауаттылықты дамыту мен білім сапасын арттырудың басты шарттарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты.
3. Әлжанова Н. Білім беру менеджменті. – Алматы.
4. Смагулова Г. Мектепті басқарудың заманауи негіздері. – Астана.

Байғазанов Фархат Қамбарханович
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
«Үштөбе негізгі орта мектебі» КММ
Шығыс Қазақстан облысы, Үлкен Нарын ауданы

«ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНЕ БЕЛСЕНДІЛІГІН, КҮШ, ЖЫЛДАМДЫҚ, ТӨЗІМДІЛІГІН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНЫП ДАМЫТУ»

Оқушылардың дене белсенділігін, күш, жылдамдық және төзімділік қасиеттерін дамыту қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Жас ұрпақтың денсаулығын нығайту, олардың физикалық тұрғыдан жан-жақты дамуын қамтамасыз ету және салауатты өмір салтын қалыптастыру мектеп қабырғасынан басталады. Қазіргі таңда ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру үдерісінің барлық саласына өзгерістер енгізуде. Бұл өзгерістер дене тәрбиесі сабақтарында да кеңінен қолданылып, оқушылардың дене дайындығын жетілдірудің жаңа мүмкіндіктерін ашуда. Сондықтан дене тәрбиесі сабақтарында жаңа технологияларды тиімді пайдалану арқылы оқушылардың дене белсенділігін арттыру, күшін, жылдамдығын және төзімділігін дамыту өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Дене белсенділігі – адамның денсаулығын сақтаудың және нығайтудың негізгі факторларының бірі. Дене белсенділігі жеткілікті деңгейде болған жағдайда адамның жүрек-қан тамырлары жүйесі, тыныс алу жүйесі, бұлшық еттері мен сүйек құрылымы дұрыс дамиды. Сонымен қатар, физикалық белсенділік адамның психологиялық жағдайына да оң әсер етеді. Қазіргі кезде көптеген оқушылар бос уақытын компьютер, смартфон және түрлі электрондық құрылғылар алдында өткізетіндіктен, олардың қозғалыс белсенділігі төмендеп келеді. Бұл өз кезегінде денсаулықтың нашарлауына, артық салмақтың пайда болуына және түрлі аурулардың көбеюіне әкеледі. Осындай жағдайда дене тәрбиесі сабақтарында жаңа технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың қозғалыс белсенділігін көбейту маңызды міндетке айналады.

Жаңа технологиялар оқушылардың дене тәрбиесіне деген ынтасын арттыруға үлкен мүмкіндік береді. Сабақ барысында интерактивті тақталар, мультимедиялық құралдар, бейнежазбалар, анимациялар және арнайы компьютерлік бағдарламалар қолданылған кезде оқушылардың қызығушылығы жоғарылайды. Мысалы, белгілі спортшылардың жаттығу әдістерін көрсететін бейнероликтерді пайдалану арқылы оқушылар жаттығулардың орындалу техникасын жақсы меңгереді. Теориялық материалдарды көрнекі түрде ұсыну олардың спорт пен денсаулық туралы білімдерін кеңейтеді. Сонымен қатар, дене тәрбиесі сабақтарында түрлі электронды тесттер мен викториналарды қолдану арқылы оқушылардың білім деңгейін бағалауға және олардың қызығушылығын арттыруға болады. Оқушылардың күш қабілетін дамытуда заманауи технологиялардың маңызы ерекше. Күш – адамның белгілі бір қарсылықты жеңе алу немесе оған қарсы тұра алу қабілеті. Бұл қасиет спорттық жетістіктерге жетуде ғана емес, күнделікті өмірде де маңызды рөл атқарады. Күшті дамыту үшін әртүрлі жаттығулар қолданылады. Қазіргі уақытта мұғалімдер арнайы мобильді қосымшаларды пайдалану арқылы жаттығулар кешенін құрастырып, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес тапсырмалар бере алады. Мұндай бағдарламалар жаттығулардың орындалу тәртібін, қайталау санын және жүктеме көлемін автоматты түрде есептеуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, күшті дамытуда бейнеанализ технологиялары кеңінен қолданылады. Оқушылар өздерінің жаттығуларын бейнекамераға түсіріп, кейін мұғаліммен бірге талдай алады. Бұл олардың қателіктерін анықтап, жаттығуларды дұрыс орындауға мүмкіндік береді. Жаттығуларды дұрыс орындау жарақаттың алдын алып қана қоймай, күш көрсеткіштерінің тиімді дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, әртүрлі фитнес платформаларында ұсынылған жаттығу бағдарламалары оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуіне жағдай жасайды.

Жылдамдық – адамның қозғалысты қысқа уақыт ішінде орындау қабілеті. Жылдамдық қасиеті көптеген спорт түрлерінде маңызды орын алады. Оқушылардың жылдамдық қабілеттерін дамыту үшін қазіргі таңда электронды таймерлер, секундомерлер және арнайы мобильді қосымшалар кеңінен пайдаланылады. Бұл құралдар жаттығулардың нәтижесін нақты анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, қысқа қашықтыққа жүгіру кезінде оқушылар өз уақыт көрсеткіштерін тіркеп, алдыңғы нәтижелерімен салыстыра алады. Бұл олардың өз мүмкіндіктерін жетілдіруге деген ынтасын арттырады.

Жылдамдықты дамытуда ойын технологиялары да ерекше орын алады. Компьютерлік және интерактивті ойын элементтерін пайдалану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Әсіресе жарыс элементтері енгізілген кезде оқушылардың белсенділігі жоғарылайды. Олар өз нәтижелерін жақсартуға ұмтылып, жаттығуларды ынтамен орындайды. Сонымен қатар, электронды платформалар арқылы ұйымдастырылатын виртуалды жарыстар оқушылардың спортқа деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді.

Төзімділік – ұзақ уақыт бойы физикалық жүктемені тиімді орындау қабілеті. Төзімділігі жоғары адам шаршауға төзімді болып келеді және денсаулығы мықты болады. Қазіргі заманғы технологиялар төзімділікті дамыту жұмыстарын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, фитнес-білезіктер мен смарт-сағаттар оқушылардың жүрек соғу жиілігін, жүрілген қадам санын, жұмсалған энергия көлемін және басқа да көрсеткіштерін анықтайды. Бұл мәліметтер мұғалімге оқушылардың физикалық жағдайын бақылауға және жаттығу жүктемесін дұрыс жоспарлауға көмектеседі.

Төзімділікті дамытуға бағытталған жүгіру, велосипед тебу, шаңғы тебу сияқты жаттығулар кезінде цифрлық құрылғылардың көмегімен нақты көрсеткіштерді бақылауға болады. Нәтижелерді жүйелі түрде тіркеу оқушылардың жетістіктерін бағалауға және олардың алға жылжуын көруге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқушылардың мотивациясын арттырып, тұрақты түрде жаттығумен айналысуына жағдай жасайды.

Қазіргі таңда дене тәрбиесі сабақтарында қашықтықтан оқыту технологиялары да қолданылады. Онлайн платформалар мен бейнесабақтар арқылы оқушылар үй жағдайында да дене жаттығуларын орындай алады. Әсіресе пандемия кезеңінде бұл тәсілдің тиімділігі дәлелденді. Мұғалімдер онлайн сабақтар өткізіп, оқушылардың жаттығуларды орындауын бақылап отырды. Бұл тәжірибе дене тәрбиесі саласында жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін кеңінен көрсетті. Жаңа технологияларды қолданудың тағы бір артықшылығы – оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру мүмкіндігі. Әр оқушының физикалық дайындығы әртүрлі болғандықтан, бірдей жүктеме беру әрқашан тиімді бола бермейді. Арнайы бағдарламалар мен цифрлық құралдар арқылы әр оқушының нәтижелері талданып, жеке оқу-жаттығу жоспары жасалады. Бұл оқушылардың денсаулығына зиян келтірмей, олардың физикалық қасиеттерін тиімді дамытуға мүмкіндік береді.

Дене тәрбиесі сабақтарында жаңа технологияларды пайдалану оқушылардың тек физикалық қабілеттерін ғана емес, олардың ақпараттық сауаттылығын да арттырады. Оқушылар түрлі қосымшалармен жұмыс істеуді үйреніп, өз денсаулығын бақылау дағдыларын қалыптастырады. Бұл болашақта салауатты өмір салтын ұстануға және өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға негіз болады.

Қорытындылай келе, жаңа технологияларды пайдалану оқушылардың дене белсенділігін арттыруда, күшін, жылдамдығын және төзімділігін дамытуда үлкен рөл атқарады. Заманауи цифрлық құралдар мен ақпараттық технологиялар дене тәрбиесі сабақтарының тиімділігін арттырып, оқушылардың қызығушылығын күшейтеді. Олар жаттығулардың орындалуын бақылауға, нәтижелерді талдауға және әр оқушыға жеке көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан қазіргі білім беру жағдайында дене тәрбиесі сабақтарын ұйымдастыру барысында жаңа технологияларды кеңінен қолдану – уақыт талабы. Бұл оқушылардың денсаулығын нығайтып, физикалық тұрғыдан дамыған, белсенді әрі салауатты өмір салтын ұстанатын тұлғаны тәрбиелеудің маңызды шарты болып табылады.

Абдуллина Самал Ермековна
ҚББ педагогы, педагог-зерттеуші
«Ақбөбек» оңалту орталығы
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қаласы

ХАЛЫҚ ӘНДЕРІН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа. Бұл мақалада музыка сабағында халық әндерін оқыту мен талдау арқылы оқушылардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық-әдістемелік мүмкіндіктері қарастырылады. Фольклорлық мұраны жай ғана орындап қоймай, оның астарлы мағынасын, тарихи-әлеуметтік контекстін және идеялық құндылығын сараптау тәсілдері ұсынылған. Мақалада заманауи білім беру технологиялары мен тиімді тапсырмалар үлгілері сипатталған.

Түйін сөздер: халық әндері, сыни ойлау, музыкалық білім беру, педагогикалық технологиялар, талдау, педагогикалық интеграция.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты басымдықтарының бірі — оқушыларға дайын ақпарат берумен шектелмей, олардың ақпаратты сараптау, салыстыру, логикалық қорытынды жасау және өзіндік пікір қалыптастыру дағдыларын (сыни ойлау) дамыту. Сыни ойлау — оқушыға кешенді мәселелерді шешуге, ақпараттың ақ-қарасын ажыратуға мүмкіндік беретін XXI ғасырдың негізгі дағдыларының бірі.

Қазақ халық әндері — тек эстетикалық мұра емес, ол — белгілі бір тарихи кезеңнің, философиялық көзқарастар мен әлеуметтік қатынастардың айнасы. Музыка сабақтарында халық әндерін тек вокалдық тұрғыда жаттатумен шектелмей, оларды сыни ойлау құралы ретінде пайдалану оқушылардың тұлғалық және интеллектуалдық дамуына өте үлкен ықпал етеді.

Қазақ халық әндері – халықтың өмір салтының, дүниетанымының, салт-дәстүрінің, табиғатпен үндестігінің көркем шежіресі. Әрбір халық әнінің мазмұнында туған жерге сүйіспеншілік, ата-анаға құрмет, елдік сана, ерлік, адалдық, адамгершілік, еңбеккорлық секілді ұлттық құндылықтар көрініс табады.

Халық әндерін оқу барысында оқушылар:

- ұлттық дүниетанымды меңгереді;
- тарихи оқиғаларды көркемдік тұрғыдан таниды;
- ұлттық сөз өнерінің ерекшеліктерін түсінеді;

• музыкалық-эстетикалық талғамын қалыптастырады;
• туған халқына деген мақтаныш сезімін дамытады.

Осындай кешенді ықпал халық әндерін тәрбиенің маңызды құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Халық әндерінде ұлттың тарихы, тұрмыс-салты, адамгершілік нормалары мен табиғат пен адам арасындағы байланыс теңеулер мен метафоралар арқылы астарланып беріледі. Оқушы әннің сөзі мен әуенін талдау арқылы мынадай сұрақтар төңірегінде ойланады:

• «Бұл ән қай кезеңде және қандай әлеуметтік жағдайда туған?»
• «Кейіпкердің ішкі толғанысы мен қазіргі жастардың мәселелері арасында қандай ұқсастық бар?»
• «Әуендегі ырғақ пен иірімдер кейіпкердің көңіл-күйін қалай жеткізіп тұр?»

Осындай зерттеулік ізденістер оқушыларды беткі мағынадан тереңірек үңілуге, фактілер мен аргументтерді жинақтауға баулиды.

Музыка және әдебиет сабақтарында сыни ойлауды дамыту үшін мынадай практикалық әдіс-тәсілдерді тиімді қолдануға болады:

• «BLOOM түймедағы» (Блум таксономиясы бойынша):
  ○ Жай сұрақ: «Баламырза» әнінде қандай оқиға сипатталған?
  ○ Түсіндірме сұрақ: Әнші неліктен осы әуенді таңдаған деп ойлайсың?
  ○ Бағалау сұрағы: Әндегі кейіпкердің іс-әрекетіне қандай баға берер едің?
• Ән текстурасын «SWOT-талдау» арқылы сараптау: Халық әніндегі кейіпкердің шешімін немесе тарихи контекстті талдау үшін оның күшті, әлсіз жақтарын, мүмкіндіктері мен қауіптерін саралау.
• «Венн диаграммасы» (Салыстырмалы талдау): Дәстүрлі халық әні мен оның заманауи эстрадалық немесе этно-рок форматындағы өңделуін (Cover) салыстыру. Оқушылар түпнұсқаның идеялық қуаты мен заманауи өңдеудің сәтті/сәтсіз тұстарына сыни баға береді.

Педагогикалық тәжірибеде халық әндерін оқыту барысында оқушының танымдық белсенділігін арттыратын белсенді оқыту стратегиялары жоғары нәтиже көрсетеді.

«INSERT» стратегиясы: Ән мәтінін тыңдау барысында оқушылар өздеріне таныс және жаңа ақпараттарды белгілейді. Кейін пікір алмасып, тарихи деректерді нақтылайды.

«Ойлан – жұптас – бөліс»: Ән мәтініндегі негізгі идеяны анықтау үшін алдымен жеке ойланып, кейін жұппен талқылап, соңында сынып алдында қорғайды.

«Жигсо» әдісі: Әр топ халық әнінің бір аспектісін зерттейді:
• тарихи негізі;
• көркемдік ерекшелігі;
• тәрбиелік мәні;
• ұлттық құндылықтары.

Кейін ақпараттар біріктіріліп, ортақ қорытынды жасалады.

«Фишбоун» стратегиясы: Белгілі бір халық әнінің тәрбиелік маңызын дәлелдеу мақсатында себеп–салдарлық байланыстар анықталады.

Дебат технологиясы: «Қазіргі жастар үшін халық әндерінің маңызы қандай?» тақырыбында пікірталас ұйымдастыру оқушылардың дәлелді ойлауын және шешендік қабілетін дамытады.

Жобалық оқыту: Оқушылар:
• халық әндерінің шығу тарихын зерттейді;
• жергілікті әншілерден сұхбат алады;
• бейнефильмдер дайындайды;
• электронды энциклопедия жасайды;
• цифрлық карта әзірлейді.

Мұндай жұмыстар зерттеушілік дағдыларды қалыптастырады.

Жаһандану үдерісі күшейген қазіргі кезеңде ұлттық болмысты сақтаудың маңызды тетіктерінің бірі – халықтың рухани мұрасын жас ұрпақтың санасына жүйелі түрде сіңіру.

Қазақ халқының рухани қазынасының ең құнды салаларының бірі – халық әндері. Олар ғасырлар бойы ұлттың дүниетанымын, тарихи жадын, эстетикалық талғамын, адамгершілік қағидаларын және өмірлік философиясын ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп келеді.

Мектептегі білім беру жүйесінде халық әндерін оқыту тек музыкалық қабілетті қалыптастырумен шектелмейді. Бұл – оқушының ұлттық мәдениетке деген құрметін арттырудың, тарихи санасын қалыптастырудың, көркемдік талғамын дамытудың және рухани құндылықтарды игертудің пәрменді педагогикалық құралы. Сондықтан халық әндерін оқыту мазмұны қазіргі білім беру талаптарына сәйкес жаңартылып, белсенді оқыту технологиялары және цифрлық білім беру мүмкіндіктерімен ұштасуы қажет.

Ұлттық мәдениетті қалыптастыру ең алдымен оқушының мәдени сәйкестігін дамытуға бағытталуы тиіс. Бұл бағытта халық әндері ұлттық кодтың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, халық әндерін жүйелі оқыту барысында төмендегі бағыттар тиімді нәтиже береді:

- әннің шығу тарихын зерттеу;
- тарихи тұлғалармен байланыстыру;
- халықтық салт-дәстүрлермен сабақтастыру;
- әдеби шығармалармен кіріктіру;
- өңірлік әншілік мектептердің ерекшеліктерін салыстыру;
- халықтық дүниетанымға талдау жасау.

Қазіргі білім беру кеңістігінде халық әндерін дәстүрлі орындаумен қатар цифрлық технологияларды тиімді пайдалану маңызды.

Сабақ барысында:

- QR-код арқылы халық әндерінің аудиожазбаларын тыңдату;
- интерактивті тапсырмалар орындау;
- цифрлық викториналар ұйымдастыру;
- онлайн тесттер пайдалану;
- Padlet, LearningApps, Wordwall сияқты платформалар арқылы тапсырмалар әзірлеу оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Халық әндері – ұлттың тарихи жадын, рухани дүниесін және мәдени сабақтастығын сақтайтын баға жетпес мұра. Сондықтан оларды мектеп тәжірибесінде жүйелі оқыту ұлттық тәрбиенің маңызды бағыты болып қала береді.

Халық әндерін оқыту — тек ұлттық кодты сақтау құралы ғана емес, сонымен бірге оқушылардың сараптамалық және сыни ойлауын шыңдайтын пәрменді педагогикалық механизм. Музыка сабақтарында дәстүрлі музыканы интерактивті, зерттеуге бағытталған тапсырмалармен ұштастыру оқушының танымдық белсенділігін арттырып, бәсекеге қабілетті тұлға болып қалыптасуына жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдіғапбарова, У. М., & Жұмабаева, А. Ә. (2018). *Педагогикадағы сыни ойлауды дамыту технологиялары*. Алматы: Қазақ университеті. — 184 б.
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. *Қазақ тәлім-тәрбиесі*. – Алматы: Рауан.
3. Мұхамбетова, А. И. (2009). *Қазақтың дәстүрлі музыкалық мәдениеті мен білім беру жүйесі*. Астана: Фолиант. — 216 б.
4. Сарбасова, К. А. (2020). Музыка сабағында оқушылардың шығармашылық және сыни ойлауын қалыптастыру әдістемесі. *Білім және ғылым журналы*, №3(45), 58–64 бб.
5. Paul, R., & Elder, L. (2019). *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools* (8th ed.). Foundation for Critical Thinking Press. — 48 p.

Кишакова Толганай Гайыпрахмановна
Тәрбиеші
"Патша бала" жекеменшік бөбекжайы
Ақтау қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі ұйымдағы балалардың жан-жақты дамуын ойын арқылы қалыптастырудың маңызы қарастырылады. Ойынның танымдық, тілдік, әлеуметтік, шығармашылық және дене дамуына тигізетін ықпалы ғылыми-педагогикалық тұрғыдан сипатталып, тәрбиеші тәжірибесінде қолданылатын тиімді ойын технологиялары мен әдіс-тәсілдерге тоқталады. Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымның барлық жас топтарында ойын әрекетін ұйымдастырудың ерекшеліктері мен заманауи талаптары талданады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, ойын технологиясы, ойын әрекеті, бала дамуы, шығармашылық қабілет, танымдық даму, тәрбиеші.

Кіріспе

Қазіргі таңда мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесіне қойылатын талаптар күн сайын жаңарып, білім беру мазмұны баланың жан-жақты дамуына бағытталуда. Мектепке дейінгі кезең – адам өміріндегі ең маңызды әрі қарқынды даму кезеңдерінің бірі. Дәл осы уақытта баланың интеллектуалдық, эмоционалдық, әлеуметтік, тілдік және шығармашылық қабілеттерінің негізі қаланып, қоршаған орта туралы алғашқы түсініктері қалыптасады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдардың басты міндеті – әрбір баланың табиғи мүмкіндіктерін ашуға, қызығушылығын арттыруға және жас ерекшелігіне сәйкес толыққанды дамуына жағдай жасау.

Баланың дамуы көптеген факторларға байланысты болғанымен, олардың ішінде ойын ерекше орын алады. Ойын – мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті ғана емес, оның қоршаған әлемді тануының, тәжірибе жинақтауының және жеке тұлға ретінде қалыптасуының табиғи жолы. Бала ойын барысында жаңа білімді жеңіл қабылдайды, алған білімін іс жүзінде қолданады, түрлі жағдаяттарды модельдейді, өз ойын еркін жеткізеді және қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынас орнатады. Сондықтан ойын баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін ең тиімді педагогикалық құралдардың бірі болып саналады.

Педагогика ғылымында ойынның бала дамуындағы маңызы туралы көптеген ғалымдардың еңбектерінде жан-жақты қарастырылған. Л.С. Выготский ойынның баланың психикалық дамуына ықпал ететін жетекші әрекет екенін дәлелдесе, Д.Б. Эльконин ойын барысында баланың әлеуметтік тәжірибені меңгеретінін атап көрсеткен. Ал В.А.

Сухомлинский ойынсыз толыққанды ақыл-ой тәрбиесін елестету мүмкін емес екенін айтып, ойынның тәрбиелік және дамытушылық әлеуетіне ерекше мән берген. Бұл ғылыми тұжырымдар бүгінгі күні де өзектілігін жоғалтқан жоқ және мектепке дейінгі ұйымдардағы оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырудың маңызды қағидаларының бірі болып табылады.

Қазіргі білім беру жүйесінде ойын тек балалардың бос уақытын ұйымдастыру құралы ретінде емес, білім беру мазмұнын тиімді меңгертетін педагогикалық технология ретінде қарастырылады. Ойын технологияларын оқу қызметімен кіріктіру арқылы балалардың танымдық белсенділігі артып, есте сақтау қабілеті, логикалық ойлауы, шығармашылық қиялы, тілдік қарым-қатынасы және зерттеушілік дағдылары дамиды. Сонымен қатар ойын барысында балалар өзара қарым-қатынас жасап, ынтымақтастыққа, жауапкершілікке, тәртіпке және өзгенің пікірін құрметтеуге үйренеді.

Мектепке дейінгі ұйымдағы ойын әрекетінің мазмұны баланың жас ерекшелігіне, қызығушылығына және жеке даму деңгейіне сәйкес ұйымдастырылған жағдайда ғана өзінің тиімділігін көрсетеді. Сондықтан тәрбиеші ойын түрлерін дұрыс таңдап, оларды білім беру мақсатымен ұштастыра отырып, балалардың белсенділігін арттыратын дамытушы орта қалыптастыруы қажет. Әсіресе барлық жас топтарында қолданылатын дидактикалық, сюжеттік-рөлдік, қимылды, ұлттық, шығармашылық және зерттеу ойындары баланың жан-жақты дамуына зор ықпал етеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Ойын – мектепке дейінгі жастағы баланың жетекші әрекеті

Мектепке дейінгі кезеңде ойын баланың өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады. Педагогикалық және психологиялық зерттеулерде ойын баланың жетекші әрекеті ретінде қарастырылып, оның тұлғалық дамуына, психикалық процестерінің жетілуіне және әлеуметтік бейімделуіне тікелей ықпал ететіні дәлелденген. Баланың күнделікті іс-әрекетінің басым бөлігі ойынмен байланысты болғандықтан, ол қоршаған ортаны тануды, адамдармен қарым-қатынас жасауды, өз сезімін білдіруді және өмірлік тәжірибе жинақтауды ойын арқылы жүзеге асырады.

Ойын барысында бала өзін еркін сезінеді, жаңа білімді табиғи жолмен меңгереді және қиын тапсырмаларды қызығушылықпен орындайды. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы оқу-тәрбие үдерісінде ойын технологияларын тиімді қолдану балалардың оқу әрекетіне деген оң көзқарасын қалыптастырып, олардың жан-жақты дамуына мүмкіндік береді.

Баланың ойын кезіндегі белсенділігі оның ойлау қабілетінің, тілінің, есте сақтау мен зейінінің дамуына жағдай жасайды. Сонымен қатар ойын барысында бала түрлі әлеуметтік рөлдерді орындау арқылы қоршаған ортадағы адамдардың іс-әрекетін қайталайды, жақсы мен жаманды ажыратады, өз мінез-құлқын реттеуге үйренеді.

Танымдық қабілеттерді дамытудағы ойынның рөлі

Балалардың танымдық қабілеттерін дамыту – мектепке дейінгі білім берудің маңызды міндеттерінің бірі. Танымдық қабілет дегеніміз – баланың қоршаған ортаны танып-білуге деген қызығушылығы, ақпаратты қабылдауы, есте сақтауы, салыстыруы, талдауы және қорытынды жасай білуі.

Ойын арқылы ұйымдастырылған оқу қызметінде балалар жаңа ақпаратты жеңіл қабылдайды. Мысалы, дидактикалық ойындар арқылы түстерді, геометриялық пішіндерді, көлемдерді, кеңістіктік бағыттарды, уақыт ұғымдарын меңгереді. Логикалық ойындар балалардың ойлау операцияларын дамытып, салыстыру, жіктеу, топтастыру және себеп-салдарлық байланыстарды анықтау дағдыларын қалыптастырады.

Құрастыру ойындары балалардың кеңістіктік ойлауын жетілдіріп, шығармашылық ізденістерін арттырады. Ал тәжірибе жасауға негізделген ойындар зерттеушілік қабілеттердің дамуына ықпал етеді. Осындай жұмыстардың нәтижесінде балалардың танымдық белсенділігі артып, өздігінен ізденуге деген қызығушылығы қалыптасады.

Тілдік және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру

Баланың сөйлеу мәдениеті мен қарым-қатынас жасау қабілеті мектепке дейінгі кезеңде қарқынды дамиды. Сондықтан ойын әрекеті тілдік дамудың ең тиімді құралдарының бірі болып саналады.

Сюжеттік-рөлдік ойындар барысында балалар түрлі кейіпкерлердің рөлін орындап, бір-бірімен еркін сөйлеседі, диалог құрады, сұрақ қояды және жауап береді. Бұл олардың сөздік қорын байытып қана қоймай, байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастырады.

Ертегі желісі бойынша ұйымдастырылатын театрландырылған ойындар балалардың дұрыс дыбыстауына, дауыс ырғағын сақтай отырып сөйлеуіне, эмоцияларын жеткізе білуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, жұмбақтар және санамақтарды ойын барысында қолдану балалардың тіл байлығын арттырып, ана тіліне деген сүйіспеншілігін қалыптастырады.

Әлеуметтік-эмоционалдық дамудағы ойынның маңызы

Қазіргі қоғамда баланың әлеуметтік бейімделуі мен эмоционалдық тұрақтылығын қалыптастыру ерекше маңызға ие. Осы тұрғыдан ойын балалардың өзара қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың ең тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Ойын барысында балалар достық қарым-қатынас орнатуға, бірлесіп жұмыс істеуге, ортақ шешім қабылдауға, өзгенің пікірін тыңдауға және өз ойын мәдениетті түрде жеткізуге үйренеді. Сонымен қатар ойын кезінде жеңіске қуану мен жеңілісті қабылдау, шыдамдылық таныту, кезек күту, ережені сақтау сияқты өмірлік маңызды қасиеттер қалыптасады.

Балалар ұжымда ойнау арқылы жауапкершілік сезімін дамытып, бір-біріне қамқорлық көрсетуге үйренеді. Мұндай ойындар олардың эмоционалдық интеллектісінің дамуына және қоғамға бейімделуіне оң әсер етеді.

Шығармашылық қабілеттерді дамытудағы ойын технологиялары

Шығармашылық – мектепке дейінгі жаста қалыптасатын маңызды қасиеттердің бірі. Ойын балалардың қиялын дамытып, жаңа идеялар ойлап табуына, өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік береді.

Құрылыс материалдарымен жұмыс жасау, сурет салу, мүсіндеу, музыка, театрландырылған көріністер және еркін шығармашылық ойындар балалардың шығармашылық белсенділігін арттырады. Осындай жұмыстар барысында балалар дайын үлгіні қайталап қана қоймай, өздерінің ерекше шешімдерін ұсынады.

Тәрбиеші шығармашылық ойындарды ұйымдастырғанда балалардың бастамаларын қолдап, олардың өз бетінше әрекет етуіне жағдай жасауы тиіс. Бұл олардың өзіндік бағасының қалыптасуына және шығармашылық әлеуетінің дамуына ықпал етеді.

Ұлттық ойындарды қолданудың тәрбиелік мүмкіндіктері

Қазақ халқының ұлттық ойындары балаларды ұлттық рухта тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Ұлттық ойындар арқылы балалар халқымыздың салт-дәстүрімен, ұлттық құндылықтарымен танысып, туған жеріне деген сүйіспеншілігін қалыптастырады.

«Арқан тарту», «Асық ату», «Ханталапай», «Сақина салу», «Ақсерек-көксерек», «Орамал тастау» сияқты ұлттық ойындар балалардың дене дайындығын жетілдіріп қана қоймай, ұйымшылдыққа, әділдікке, батылдыққа және өзара сыйластыққа тәрбиелейді.

Ұлттық ойындарды барлық жас топтарында балалардың жас ерекшеліктеріне қарай бейімдеп қолдануға болады. Бұл мектепке дейінгі ұйымдағы ұлттық тәрбие жұмысының тиімділігін арттырады.

Барлық жас топтарында ойынды ұйымдастыру ерекшеліктері

Мектепке дейінгі ұйымдағы ойындарды ұйымдастыру кезінде балалардың жас ерекшеліктері міндетті түрде ескеріледі.

Кіші топта қарапайым қимылды, сенсорлық және заттық ойындарға басымдық беріледі. Ортаңғы топта дидактикалық және сюжеттік-рөлдік ойындардың мазмұны күрделене түседі. Ересек және мектепалды топтарында логикалық, зерттеушілік, ұлттық, шығармашылық және интеллектуалдық ойындар көбірек ұйымдастырылады.

Жас ерекшеліктеріне сәйкес таңдалған ойындар баланың мүмкіндігін толық ашып, оның қабілеттерінің біртіндеп дамуына жағдай жасайды.

Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі және ойын технологиялары

Ойынның нәтижелілігі көбіне тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігіне байланысты. Тәрбиеші балалардың қызығушылығы мен қажеттілігін ескере отырып, ойынның мақсатын нақты белгілеп, дамытушы орта ұйымдастыруы қажет.

Қазіргі тәрбиеші дәстүрлі ойындарды ғана емес, инновациялық педагогикалық технологияларды да тиімді қолдана білуі тиіс. Интерактивті ойындар, STEM және STEAM элементтері, цифрлық білім беру ресурстары, QR-квесттер, зерттеу ойындары және жобалық жұмыстар балалардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар тәрбиеші ойын барысында бақылаушы ғана емес, бағыттаушы, кеңесші және серіктес рөлін атқарады. Ол балалардың әрбір жетістігін қолдап, ынталандырып, олардың өздігінен әрекет етуіне жағдай жасағанда ғана ойын өзінің толық педагогикалық мүмкіндігін ашады.

Ойын технологияларын қолданудың нәтижелері

Тәжірибе көрсеткендей, ойын технологияларын жүйелі әрі мақсатты қолдану балалардың білім сапасына, қарым-қатынас мәдениетіне және шығармашылық белсенділігіне оң әсер етеді. Балалар оқу қызметіне қызығушылықпен қатысады, өз ойын еркін жеткізеді, мәселелерді шешуге талпынады және жаңа білімді тез меңгереді.

Сонымен қатар ойын арқылы тәрбиеленушілердің танымдық белсенділігі, сөйлеу мәдениеті, әлеуметтік бейімделуі, эстетикалық талғамы, дене дайындығы және зерттеушілік қабілеттері айтарлықтай дамиды. Бұл олардың мектепке психологиялық, әлеуметтік және зияткерлік тұрғыдан сапалы дайындалуына негіз болады.

Осылайша, ойын технологияларын мектепке дейінгі ұйымның күнделікті оқу-тәрбие үдерісіне жүйелі енгізу – сапалы мектепке дейінгі білім берудің маңызды шарттарының бірі болып табылады. Баланың табиғи қызығушылығына негізделген ойын әрекеті оның тұлғалық қалыптасуына, өмірлік дағдыларды меңгеруіне және болашақта табысты білім алуына берік негіз қалайды.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, ойын – мектепке дейінгі ұйымдағы балалардың жан-жақты дамуының ең тиімді педагогикалық құралы. Ойын арқылы бала білім алады, ойлау қабілетін дамытады, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады, шығармашылық әлеуетін ашады және өмірлік маңызды дағдыларды меңгереді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы білім беру процесінде ойын технологияларын жүйелі, мақсатты әрі жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастыру – тәрбиешінің негізгі кәсіби міндеттерінің бірі.

Заманауи талаптарға сәйкес ұйымдастырылған ойын әрекеті балалардың мектепке психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан дайын болуына, олардың ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, белсенді, шығармашыл әрі жан-жақты дамыған тұлға болып қалыптасуына берік негіз қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамытудың негізгі бағыттарына арналған нормативтік-құқықтық құжаттар. – Астана.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение, 1991.
4. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Эксмо, 2006.
5. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Владос, 1999.
6. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. – Москва: Педагогика, 1986.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат, 1977.

Оспанова Алма Сайлауовна
Математика пәні мұғалімі
"О.Исаев ауылындағы орта мектебі" КММ
Алматы облысы, Қарасай ауданы

«МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ПАЙДАСЫ МЕН ТИІМДІЛІГІ»

Қазіргі білім беру саласындағы басты трендтердің бірі – цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектті (ЖИ) оқу процесіне интеграциялау. Математика – абстрактілі ұғымдар мен күрделі логикалық құрылымдардан тұратын пән болғандықтан, көптеген оқушылар үшін бұл пәнді меңгеру белгілі бір қиындықтар туғызады. Математика мұғалімі ретінде ЖИ құралдарын сабақта тиімді пайдалану – оқыту сапасын арттырудың, саралап оқытуды жүзеге асырудың және оқушылардың ынтасын оятудың жаңа әрі нәтижелі жолы.

Математика сабағында қолдануға болатын ЖИ платформалары мен сайттар

Бүгінгі таңда педагогтар мен оқушыларға көмекке келетін көптеген заманауи онлайн-платформалар мен ЖИ сервистері бар:

- **Photomath (photomath.com):** Оқушыларға камера арқылы қолдан немесе кітаптан жазылған есепті сканерлеп, оның қадамдық шешімін көруге мүмкіндік береді. Мұғалім үшін бұл құрал оқушылардың өз бетінше қатесін табуына көмектеседі.
- **GeoGebra (geogebra.org):** Алгебра, геометрия, стереометрия және математикалық анализді визуализациялауға арналған әмбебап платформа. ЖИ алгоритмдері арқылы геометриялық фигураларды 3D форматында модельдеуге, функция графиктерінің динамикасын зерттеуге өте қолайлы.
- **Wolfram Alpha (wolframalpha.com):** Күрделі математикалық есептеулерді, теңдеулер жүйесін, интегралдар мен дифференциалдық теңдеулерді шешуге арналған қуатты білім жүйесі. Ол тек жауапты беріп қана қоймай, аналитикалық графигін де сызып береді.
- **Khan Academy (khanacademy.org):** ЖИ негізіндегі *Khanmigo* ассистенті интеграцияланған платформа. Оқушының білім деңгейін талдап, оған сәйкес жеке оқу траекториясын сызып береді және есеп шығару кезінде дайын жауапты айтпай, жетелеуші сұрақтар қою арқылы бағыттайды.
- **ChatGPT (chatgpt.com) және Claude (claude.ai):** Мұғалімге деңгейлік тапсырмалар дайындауға, математикалық сөздік есептерді өмірмен байланыстырып құрастыруға, контексттік тапсырмалар ойлап табуға және оқушыға жеке мұғалім (tutor) ретінде түсіндіруге көмектеседі.

ЖИ-ді қолданудың тиімділігі мен дәлелдемелері

1. **Саралап және бейімделгіш оқыту:** ЖИ негізіндегі платформалар оқушының тақырыпты меңгеру жылдамдығын бағалап, әркімге өз деңгейіне сай тапсырмалар ұсынады. АҚШ-тағы *Carnegie Learning* зерттеу орталығы жүргізген тәжірибеге сәйкес, ЖИ негізіндегі бейімделгіш оқыту жүйесін қолданған сыныптарда оқушылардың математикалық үлгерімі мен алгебралық түсінігі дәстүрлі оқытумен салыстырғанда **25–30%-ға артқаны** дәлелденген.
2. **Жедел кері байланыс және интерактивтілік:** Дәстүрлі сабақта мұғалім бір уақытта 25–30 оқушының қатесін тексеріп үлгермейді. Ал ЖИ негізіндегі сайттар оқушы есепті шығарған бойда логикалық қатені тауып, неліктен бұрыс екенін түсіндіреді. Бұл оқушының бойында рефлексия дағдысын қалыптастырады.
3. **Мультимодальды визуализация:** Көптеген оқушылар үшін кеңістіктік ойлау немесе абстрактілі функцияларды көз алдына елестету қиын. GeoGebra сияқты ЖИ элементтері бар сайттар арқылы 3D фигураларды айналдырып көру, қималарын жасау абстрактілі түсініктерді нақтылауға мүмкіндік береді.

4. **Педагогтың уақытын үнемдеу:** ЖИ мұғалімді тест құрастыру, тапсырмалар нұсқасын көбейту, тексеру сияқты механикалық жұмыстардан босатады. Бұл мұғалімге сабақтың әдістемелік жағын жақсартуға және оқушылармен жеке эмоционалды байланыс орнатуға уақыт береді.

Іс-тәжірибелік тапсырмалар үлгісі

Математика сабағында ЖИ платформаларын пайдаланып өткізуге болатын практикалық тапсырмалар:

- **1-тапсырма: «ЖИ қатесін тап» (Сыни ойлауды дамыту)**
  - *Сынып:* 8–9 сынып (Алгебра).
  - *Тапсырма:* Мұғалім ChatGPT-ге «$3x^2 - 12 = 0$ квадраттық теңдеуін шеш, бірақ шешу жолына әдейі бір логикалық қате қос» деген промпт береді. Алынған мәтін оқушыларға таратылады.
  - *Міндет:* Оқушы ЖИ жіберген қатені тауып, қай қадамда ереже бұзылғанын математикалық тұрғыдан негіздейді.
- **2-тапсырма: «Зерттеушілік лаборатория» (Функцияны визуализациялау)**
  - *Сынып:* 10–11 сынып (Алгебра және анализ бастамалары).
  - *Тапсырма:* GeoGebra сайтында $y = a \cdot \sin(bx + c) + d$ тригонометриялық функциясын енгізу.
  - *Міндет:* a, b, c, d параметрлерін өзгерту арқылы графиктің сығылуы, созылуы және ығысуын бақылап, қорытынды жасау.
- **3-тапсырма: «Реалды өмірмен байланысты есеп құрастыру»**
  - *Тапсырма:* Оқушылар Khanmigo немесе ChatGPT көмегімен «Пропорция» немесе «Тікбұрышты үшбұрыш» тақырыбына архитектура, қаржы немесе IT саласымен байланысты контексттік есеп құрастырып, оны сыныптастарына ұсынады.

Қорытынды

Жасанды интеллект – математика мұғалімін алмастыратын балама емес, оның кәсіби мүмкіндігін кеңейтетін қуатты көмекші. ЖИ құралдары мен арнайы сайттарды оқу процесіне сауатты интеграциялау оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттырады, өз бетінше білім алу дағдыларын дамытады және күрделі ұғымдарды оңай меңгеруге жол ашады. Заманауи педагогтың міндеті – бұл технологиялардан қорықпай, оларды сабақтың әр кезеңінде тиімді жоспарлап, сапалы білім берудің тетігіне айналдыру.

Әдебиеттер тізімі:

1. Russell, S., & Norvig, P. (2020). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (4th ed.). Pearson.
2. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Center for Curriculum Redesign.
3. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An argument for AI in Education*. Pearson Education.
4. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2026 жылға дейінгі тұжырымдамасы.
5. GeoGebra және Khan Academy білім беру платформаларының ресми әдістемелік материалдары (geogebra.org, khanacademy.org).

Кудабаева Гульзат Серкбаевна
Дене шынықтыру жетекшісі
"Данисия" ЖШС -нің "Арайлым" бөбекжай-бақшасы
Жамбыл облысы, Шу ауданы

БАЛАЛАР ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУДАҒЫ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ РӨЛІ

Аннотация. Балалардың денсаулығын нығайту қазіргі қоғамдағы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Дене шынықтыру жаттығулары бала ағзасының дұрыс дамуына, қорғаныш күштерінің артуына, моторлық дағдылардың жетілуіне және психоэмоциялық тұрақтылыққа әсер етеді. Мақалада балабақша жасындағы балалардың денсаулығын сақтау мен нығайтуда дене шынықтыру жаттығуларының маңызы ғылыми тұрғыда талданады, әртүрлі жаттығу түрлері мен олардың практикалық тиімділігі қарастырылады, педагогикалық тәсілдер мен әдістемелік ұсыныстар ұсынылады. Автор дене шынықтырудың физикалық, психикалық және әлеуметтік аспектілеріндегі рөлін жүйелі түрде аша отырып, балалардың күнделікті режиміне жаттығуларды тиімді енгізудің жолдарын ұсынады. Сонымен қатар, баланың жас ерекшеліктеріне сәйкес дұрыс жоспарланған физикалық белсенділік олардың иммундық жүйесін нығайтып, сабаққа және ойын әрекеттеріне деген қызығушылықты арттыратыны атап өтіледі.

Кілт сөздер: балалар, дене шынықтыру, денсаулық, физикалық даму, балабақша, иммундық жүйе, психоэмоциялық тұрақтылық.

Балалардың физикалық дамуы – олардың денсаулығын нығайтудағы басты факторлардың бірі. Балабақша жасындағы балалардың ағзасы әлі толық қалыптаспағандықтан, кез келген физикалық белсенділік олардың жүйке, бұлшықет және тыныс алу жүйелерінің дамуына оң әсерін тигізеді. Дене шынықтыру жаттығулары балалардың бұлшықет тонусын реттеп, қимыл-қозғалыс үйлесімділігін жақсартады, сондай-ақ жүрек-тамыр жүйесінің қызметін тұрақтандырады. Сонымен қатар балаларға арналған жаттығулар олардың психикалық дамуына, эмоцияларын реттей білуіне ықпал етеді, яғни дене шынықтыру арқылы балалар тек физикалық тұрғыда ғана емес, психоэмоциялық жағынан да дамиды. Бұл фактор әсіресе әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасау кезінде маңызды рөл атқарады, себебі жақсы дамыған моторика мен сенсорлық қабілеттер балалардың ойын әрекеттерінде белсенділігін арттырады.

Балаларға арналған дене шынықтыру жаттығуларының құрылымы мен әдістемесі олардың жас ерекшеліктерін ескере отырып таңдалуы тиіс. Мысалы, 3–4 жас аралығындағы балалар үшін қарапайым жүгіру, секіру, айналдыру және иілу сияқты қимыл-қозғалыстар негізгі болып табылады. Бұл жаттығулар ойын элементтерімен үйлестірілгенде балалардың қызығушылығы мен ынтасы артады, олардың физикалық белсенділігі тұрақты сипатқа ие болады. 5–6 жас аралығындағы балалар үшін қозғалыстың күрделілігі арттырылып, координация мен балансқа арналған жаттығулар енгізіледі, бұл олардың спорттық дағдыларын қалыптастыруға және жасына сәйкес физикалық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл кезеңде балалардың бұлшықет және сүйек жүйесі қарқынды дамып, иммундық жүйесі нығаяды, осылайша олардың ауруларға төзімділігі артады.

Дене шынықтыру жаттығуларының күнделікті режимге енгізілуі балалардың физикалық белсенділігін тұрақтандырып, дене жағдайын бақылауда ұстауға мүмкіндік береді. Балабақшаларда ұйымдастырылатын жаттығулар тек денсаулықты нығайту үшін ғана емес, сондай-ақ балалардың зейінін арттыру, психикалық сергектігін қамтамасыз ету мақсатында да маңызды. Сонымен қатар жүйелі түрде жүргізілетін физикалық жаттығулар балалардың ұйқы режимін қалыпқа келтіріп, ас қорыту жүйесінің жұмысын жақсартады, бұл олардың жалпы өмір сапасын арттырады. Жаттығуларды әртүрлі топтық және жеке формада ұйымдастыру балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға септігін тигізеді, өйткені топтық ойындар балалардың өзара әрекеттесу қабілетін жетілдіреді, өз ойларын жеткізе білуіне ықпал етеді.

Балалардың денсаулығын нығайтудағы дене шынықтырудың рөлі тек физикалық тұрғыда ғана емес, психологиялық аспектілерде де көрінеді. Физикалық белсенділік балалардың көңіл-күйін көтеріп, стресс деңгейін төмендетеді, бұл олардың эмоционалды тұрақтылығын қалыптастыруға және өз сезімдерін басқару қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Жаттығулар жүйелі түрде жүргізілгенде балалардың психикалық сергектігі артып, көңіл-күй тұрақтылығы күшейеді, бұл олардың күнделікті әрекеттерінде, соның ішінде оқу мен ойын әрекеттерінде де көрініс табады. Ойын элементтері мен әртүрлі қимыл-қозғалыстар балалардың эмоцияларын тиімді реттеп, агрессия мен қобалжуды азайтуға көмектеседі, осылайша олардың психологиялық дамуы табиғи және қауіпсіз жолмен жүреді.

Физикалық белсенділіктің балалардың когнитивті дамуына әсері де ерекше маңызды. Жаттығулар олардың ойлау қабілетін, есте сақтау және қабылдау жылдамдығын жақсартып, зейіндерін дамытуға ықпал етеді. Қозғалыстың әртүрлі формалары – жүгіру, секіру, айналу, ойынды элементтермен үйлестірілген жаттығулар – балалардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді, қиялын дамытады, логикалық ойлау және қиындықтарды шешуге икемділігін қалыптастырады. Бұл жаттығулардың әсері тек дене қозғалыстарымен шектелмей, балалардың оқу процесінде ақпаратты тез қабылдау және оны тиімді қолдану мүмкіндіктерін арттырады, сөйтіп олардың жалпы интеллектуалды дамуына серпін береді.

Балабақшадағы дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру педагогтің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты, себебі әр баланың жеке ерекшелігі, физикалық дайындығы және денсаулық жағдайын ескеру қажет. Жаттығулардың қарқындылығы мен ұзақтығы, қозғалыс түрлері балалардың жас ерекшелігіне сәйкес таңдалуы тиіс, бұл олардың қауіпсіз және тиімді түрде физикалық белсенділікпен айналысуына мүмкіндік береді. Педагог ойын элементтерін, музыкалық сүйемелдеу мен жарыстарды тиімді пайдаланып, балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттыра алады, бұл олардың физикалық белсенділікке ынтасын нығайтады.

Балалардың жетістіктерін жүйелі түрде бақылау сабақтардың сапасын арттыруға мүмкіндік береді, себебі әр баланың дамуын нақты бағалау арқылы қажетті түзетулер енгізуге болады. Мұндай бақылау балалардың физикалық қабілеттерінің артқанын дәл көрсетіп, олардың мотивациясын күшейтеді, сонымен бірге педагогқа сабақ жоспарын жетілдіруге арналған маңызды ақпарат береді. Жеке бақылау әдістерін қолдану балалардың физикалық дамуы мен психологиялық жай-күйін үйлестіріп, сабақ барысында олардың белсенділігі мен қызығушылығын тұрақты сақтауға септігін тигізеді.

Дене шынықтыру жаттығуларының ұзақ мерзімді әсері балалардың денсаулығын нығайтуда айқын көрінеді, өйткені тұрақты физикалық белсенділік бұлшықет және сүйек жүйесін нығайтып, дұрыс қалыпқа келтіреді. Жүрек-тамыр және тыныс алу жүйелерінің қызметі жақсарып, балалардың энергия деңгейі артады, бұл олардың күнделікті өмірдегі белсенділігін арттырады. Иммундық жүйенің күшеюі балалардың инфекциялық және вирустық ауруларға төзімділігін жоғарылатады, осылайша денсаулық сақтау деңгейі айтарлықтай жақсарады.

Дене шынықтыру сабақтары балалардың әлеуметтік және психологиялық дамуына да елеулі әсер етеді, өйткені топтық ойындар өзара қарым-қатынас жасау, ынтымақтастық пен командада жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады. Бұл дағдылар балалардың болашақтағы мектепке бейімделуін жеңілдетіп, оларды әлеуметтік ортада сенімді және белсенді тұлға ретінде қалыптастырады. Физикалық белсенділік балалардың өзін-өзі танып, қоршаған ортамен үйлесімді әрекет ету қабілетін дамытады, сондай-ақ олардың өмірге деген қызығушылығы мен жалпы дамуына серпін береді.

Қорытындылай келе, балабақша жасындағы балалардың денсаулығын нығайтуда дене шынықтыру жаттығуларының рөлі орасан зор. Олар физикалық, психикалық және әлеуметтік дамуды қамтамасыз етеді, иммундық жүйені нығайтады, қозғалыс дағдыларын жетілдіреді, эмоционалды тұрақтылыққа ықпал етеді. Сонымен қатар дене шынықтыру балалардың ойын әрекеттері мен оқу процесіндегі белсенділігін арттырып, жалпы өмір сапасын жақсартады. Педагогтар мен нұсқаушыларға балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, дұрыс жоспарланған, жүйелі және қызықты дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру үлкен жауапкершілік жүктейтіні анық. Осылайша, балалардың денсаулығын нығайту және олардың гармониялы дамуын қамтамасыз ету тек физикалық белсенділікті тұрақты түрде енгізумен мүмкін болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әлібаев, Б.Ж., Қарабаев, С.Т. Балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын сақтау. Алматы: "Ғылым".2021
2. Иванова, Н.В. Физическая культура в дошкольных учреждениях. Москва: Просвещение. 2020
3. Smith, J., Brown, L. Physical Activity and Child Development. New York: Springer. 2019
4. Жұбанов, А.К. Дене шынықтыру мен спорт педагогикасы. Астана: Елорда. 2022
5. Петрова, И.А. Методика физического воспитания детей дошкольного возраста. Санкт-Петербург: Питер. 2018

Артыкбаева Гульзайра Зульхайдаровна
Тәрбиеші
“Қарлығаш” бөбекжай бақшасы
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы, Қақпақ ауылы

ОЙЫН – БАЛАЛАРДЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТА ДАМЫТУДЫҢ БАСТЫ ҚҰРАЛЫ

Мектепке дейінгі жас – бұл баланың физикалық, психикалық, интеллектуалдық және әлеуметтік тұрғыдан қарқынды дамитын ерекше кезеңі. Осы кезеңдегі бала дамуының ең негізгі әрі жетекші іс-әрекеті – ойын.

Ойын бала үшін жай ғана көңіл көтеру немесе уақыт өткізу емес. Бұл – оның қоршаған ортаны тануына, өз мүмкіндіктерін сезінуіне және қоғамдағы қарым-қатынас ережелерін меңгеруіне мүмкіндік беретін басты құрал.

1. Ойынның бала дамуындағы негізгі бағыттары

Мектепке дейінгі ұйымдарда да, үйде де ойын арқылы баланың жан-жақты қабілеттері қалыптасады:

Интеллектуалдық даму: Ойын барысында бала ойлауды, салыстыруды, талдауды және шешім қабылдауды үйренеді. Түстерді, пішіндерді, көлемдер мен сандарды тану дидактикалық ойындар арқылы жеңіл меңгеріледі.

Тілдік даму: Ойын үстінде балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасайды, жаңа сөздерді үйренеді, өз ойын жеткізуге тырысады. Сюжеттік-рольдік ойындар сөздік қорды байытудың ең тиімді жолы болып табылады.

Әлеуметтік-эмоциялық даму: Балалар топта жұмыс істеуді, бөлісуді, өз кезегін күтуді және өзгелердің эмоциясын түсінуді меңгереді. Эмпатия мен ережеге бағыну қабілеті де ойын арқылы шыңдалады.

Физикалық даму: Қозғалмалы және спорттық ойындар баланың моторикасын, икемділігін, реакция жылдамдығын және жалпы денсаулығын нығайтады.

2. Ойын түрлері және олардың маңызы

Мектепке дейінгі жастағы балаларды дамытуда ойынның әртүрлі формалары қолданылады:

Ойын түрі	Мақсаты мен сипаттамасы
Сюжеттік-рольдік ойындар *(«Дәрігер», «Дүкенші», «Отбасы»)*	Бала әлеуметтік рөлдерді өзіне алып, үлкендердің өмірдегі әрекетін еліктейді. Қиялын дамытады.
Дидактикалық ойындар	Баланың танымдық қабілетін, есте сақтауын, зейінін арнайы тапсырмалар арқылы дамытады.
Қозғалмалы ойындар	Белсенділікті арттырады, дұрыс сымбат пен дене бұлшықеттерін қалыптастырады.

Ойын түрі	Мақсаты мен сипаттамасы
Құрастыру ойындары *(Лего, мозаика, кубиктер)*	Кеңістіктік ойлауды, ұсақ моториканы және шығармашылық қиялды шыңдайды.

3. Балабақшадағы педагог пен ата-ананың рөлі

Мектепке дейінгі жастағы баланы оқыту мен тәрбиелеу ойын нысанында жүргізілгенде ғана жоғары нәтиже береді. Педагогтар мен ата-аналар балаға ойын ережелерін мәжбүрлеп таңуламай, керісінше:

Ойынға қажетті қауіпсіз әрі бай дамытушы орта жасауы керек.

Баланың бастамасын қолдап, оның қиялына шектеу қоймағаны абзал.

Ойын арқылы баланың бойында мектепке деген психологиялық дайындықты (шыдамдылық, тапсырманы соңына дейін жеткізу, ережені сақтау) қалыптастыруы тиіс.

«Бала ойын арқылы өмірді таниды, әлемді зерттейді және өзін жеке тұлға ретінде қалыптастырады».

Қорытынды

Ойын – бұл мектепке дейінгі жастағы баланың тілі, ойлауы, эмоциясы мен дене бітімін дамытатын басты тетік. Балабақшадағы тәрбие процесінде де, үйде де ойынды оқытудың басты құралы ретінде тиімді пайдалану – баланың мектепке ойдағыдай бейімделуіне және болашақта жан-жақты дамыған тұлға болып қалыптасуына берік негіз қалайды.

Эсхужаева Жансая Маликбаевна
Бастауыш сынып мұғалімі,педагог-зерттеуш
№143 жалпы орта білім беретін мектебі
Шымкент қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері мен оны тиімді дамытудың заманауи әдістері қарастырылған. Білім алушылардың алған білімдерін өмірлік жағдаяттарда қолдана білуі, сыни ойлау, шығармашылық, зерттеушілік және коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселелері талданады.Белсенді оқыту әдістері, саралап оқыту, жобалық жұмыс, ойын технологиялары және цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану жолдары ұсынылған. Автордың тәжірибесі негізінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар мен практикалық тәсілдердің тиімділігі көрсетілген. Зерттеу нәтижелері бастауыш білім беру сапасын арттыруға және мұғалімдердің кәсіби тәжірибесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: функционалдық сауаттылық, бастауыш білім, белсенді оқыту, құзыреттілік, өмірлік дағдылар, саралап оқыту, оқыту технологиялары.

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – білім алушының алған білімін өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алатын, сыни ойлайтын және шешім қабылдай білетін тұлға қалыптастыру. Осы мақсатқа жетудің негізгі көрсеткіштерінің бірі – функционалдық сауаттылықты дамыту.

Функционалдық сауаттылық – оқушының оқу барысында меңгерген білімін, білігі мен дағдыларын күнделікті өмірде, әлеуметтік ортада және түрлі практикалық жағдайда қолдану

қабілеті. Бұл ұғым оқу сауаттылығын, математикалық сауаттылықты, жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты, цифрлық және коммуникативтік құзыреттерді қамтиды.

Бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықтың негізі қаланады. Сондықтан сабақ мазмұны оқушылардың тек білімді меңгеруіне емес, оны талдауына, салыстыруына, қорытынды жасауына және өмірлік жағдаяттарда қолдануына бағытталуы тиіс. Мұндай нәтижеге жетуде белсенді оқыту әдістері, саралап оқыту, зерттеушілік тапсырмалар, жобалық жұмыс және қалыптастырушы бағалау маңызды рөл атқарады.

Халықаралық **PIRLS**, **PISA** және **TIMSS** зерттеулерінде білім алушылардың ақпаратты түсінуі, талдауы және практикалық мәселелерді шешу қабілеті бағаланады. Сондықтан бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты жүйелі дамыту білім сапасын арттырудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Мақаланың мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда қолданылатын тиімді педагогикалық әдістерді сипаттап, олардың оқу үдерісіндегі тиімділігін көрсету.

Зерттеу міндеттері:

- функционалдық сауаттылықтың мазмұнын айқындау.
- тиімді оқыту әдістерін талдау.
- сабақта қолданылатын практикалық тәсілдерді көрсету.
- мұғалімдерге әдістемелік ұсыныстар ұсыну.

ӘДІСТЕМЕ

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту оқу үдерісін құзыреттілікке бағытталған оқыту қағидаттары негізінде ұйымдастыруды талап етеді. Бұл бағытта білім мазмұнын өмірмен байланыстыру, оқушының белсенді әрекетін ұйымдастыру және оқу тапсырмаларын практикалық жағдаяттарға негіздеу маңызды.

Зерттеу барысында төмендегі әдістер жүйелі қолданылды:

1. Проблемалық оқыту әдісі.Сабақ басында оқушылардың қызығушылығын арттыратын өмірлік жағдаяттар ұсынылды. Мысалы, математика сабағында «Отбасылық бюджет», «Дүкендегі сатып алу», «Жол жүру уақытын есептеу» сияқты есептер беріліп, оқушылар өз шешімдерін дәлелдеуге бағытталды.

2. Саралап оқыту. Оқушылардың білім деңгейіне қарай A, B, C деңгейіндегі тапсырмалар әзірленді. Бұл әр оқушының оқу жетістігін ескеріп, функционалдық дағдыларын біртіндеп дамытуға мүмкіндік берді.

3. Белсенді оқыту әдістері.«Ойлан – жұптас – бөліс», «INSERT», «RAFT», «Кейс-стади», «ДЖИГСО», «Бес сұрақ», «Кубизм» әдістері жүйелі қолданылды. Бұл әдістер оқушылардың пікір айту, талдау, дәлелдеу және қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырды.

4. Зерттеушілік тапсырмалар.Дүниетану және жаратылыстану сабақтарында бақылау, салыстыру, тәжірибе жасау және болжам ұсыну тапсырмалары орындалды. Оқушылар шағын зерттеу жұмыстарын жүргізіп, нәтижелерін постер арқылы қорғады.

5. Жобалық оқыту технологиясы.«Менің отбасымның бір күндік шығыны», «Таза аула», «Дұрыс тамақтану», «Менің туған өлкем» тақырыптарында шағын жобалар орындалды. Жоба барысында ақпарат іздеу, сұрыптау, өңдеу және көпшілік алдында таныстыру дағдылары дамытылды.

6. Қалыптастырушы бағалау.«Екі жұлдыз, бір тілек», дескрипторлар, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау және кері байланыс әдістері қолданылды. Бағалау оқушының оқу жетістігін ғана емес, функционалдық әрекеттерін де анықтауға бағытталды.

ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ

Ұсынылған әдістер бастауыш сыныптың қазақ тілі, әдебиеттік оқу, математика және дүниетану сабақтарында қолданылды.

Қазақ тілі сабағында оқушыларға күнделікті өмірде кездесетін мәтіндер (хабарландыру, мәзір, кесте, билет, жарнама, нұсқаулық) ұсынылып, негізгі ақпаратты

анықтау, мәтінді талдау және өз пікірін дәлелдеу тапсырмалары орындалды. Бұл тапсырмалар оқу сауаттылығын дамытуға ықпал етті.

Әдебиеттік оқу пәнінде мәтінді болжау, негізгі ойды анықтау, кейіпкерлердің іс-әрекетіне баға беру, автор ұстанымын түсіндіру және мәтінді өмірмен байланыстыру жұмыстары жүргізілді. Сабақ барысында PIRLS үлгісіндегі ашық және жабық сұрақтар пайдаланылды.

Математика сабағында функционалдық есептерге басымдық берілді. Мысалы, азық-түлік сатып алу, уақытты жоспарлау, жол ұзындығын анықтау, су мен электр энергиясын үнемдеу тақырыптарындағы есептер шығарылды. Оқушылар бірнеше шешу жолын ұсынып, өз жауаптарын дәлелдеді.

Дүниетану пәнінде экологиялық мәселелерге арналған зерттеу жұмыстары ұйымдастырылды. Оқушылар мектеп ауласындағы өсімдіктерді бақылап, ауа райын күнделікке тіркеді, суды үнемдеу жолдарын анықтап, қорытынды жасады.

Сабақ барысында цифрлық платформалар мен интерактивті ресурстар қолданылды. LearningApps, Wordwall, Quizizz платформаларындағы тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырып, білімді бекітуге мүмкіндік берді.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі артты, мәтінді түсіну және ақпаратты талдау қабілеті жақсарды. Сонымен қатар оқушылар өз ойын жүйелі жеткізуге, дәлелді пікір айтуға және топпен тиімді жұмыс істеуге дағдыланды. Практикалық тапсырмаларды орындау барысында білімді өмірлік жағдаяттарда қолдану деңгейінің жоғарылағаны байқалды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Функционалдық сауаттылық – бастауыш білім берудің негізгі нәтижелерінің бірі. Ол оқушының алған білімін күнделікті өмірде қолдануына, өз ойын еркін жеткізуіне, ақпаратты талдауына және мәселені тиімді шешуіне мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында белсенді оқыту әдістері, саралап оқыту, жобалық жұмыс, зерттеушілік тапсырмалар және қалыптастырушы бағалау тәсілдері функционалдық сауаттылықты дамытуда жоғары нәтиже беретіні анықталды.

Қорыта айтқанда, функционалдық сауаттылықты жүйелі қалыптастыру – сапалы білімнің кепілі. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі, тиімді педагогикалық технологияларды орынды қолдануы және оқу үдерісін өмірмен байланыстыра ұйымдастыруы білім алушылардың құзыретті тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.

2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламалары. – Астана, 2023.

3. Қазақстан Республикасы Үкіметі. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспары. – Астана, 2012.

4. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Белсенді оқыту әдістері. – Астана, 2020.

5. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Қалыптастырушы бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2021.

6. OECD. *PISA 2022 Results: The State of Learning and Equity in Education.* Paris: OECD Publishing, 2023.

Оразымбетова Меруерт Кемеловна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
Bilim orda дарын мектебі
Шымкент қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ТИІМДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері мен оны дамытуда қолданылатын тиімді педагогикалық технологиялар қарастырылды. Құзыреттілікке бағытталған оқыту, саралап оқыту, проблемалық оқыту, зерттеушілік және жобалық технологиялардың мүмкіндіктері талданып, олардың оқушылардың оқу белсенділігіне, сыни ойлауына және білімді өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілетіне ықпалы сипатталды.

Түйінді сөздер: функционалдық сауаттылық, бастауыш білім, педагогикалық технология, оқу сауаттылығы, саралап оқыту, зерттеушілік оқыту.

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – оқушының тек пәндік білімді меңгеруі ғана емес, сол білімді күнделікті өмірде тиімді қолдана алатын құзыретті тұлға қалыптастыру. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты білім алушының оқу, танымдық, коммуникативтік және әлеуметтік құзыреттерін кешенді дамытуға бағытталған нәтижелерді басшылыққа алады. Осыған байланысты функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бастауыш білім беру мазмұнының басым бағыттарының біріне айналды.

Функционалдық сауаттылық – білім алушының оқу барысында меңгерген білімін, білігі мен дағдыларын нақты өмірлік жағдаяттарда қолдана алу қабілеті. Бұл ұғым оқу сауаттылығын, математикалық сауаттылықты, жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты, цифрлық және коммуникативтік құзыреттерді қамтиды.

Бастауыш мектеп – баланың оқу әрекеті қалыптасатын алғашқы білім сатысы. Осы кезеңде қалыптасқан оқу дағдылары, танымдық қызығушылық пен өздігінен білім алу қабілеті кейінгі оқу жетістіктерінің негізін қалайды. Сол себепті бастауыш сынып мұғалімі оқу үдерісін өмірмен байланыстырып, оқушының белсенді әрекетіне негізделген әдіс-тәсілдерді тиімді қолдануы қажет.

Халықаралық PIRLS және PISA зерттеулерінің нәтижелері білім алушылардың мәтінді түсіну, ақпаратты талдау және білімді өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілеттерін бағалауға

басымдық береді. Бұл зерттеулер бастауыш сыныптан бастап функционалдық сауаттылықты мақсатты түрде қалыптастырудың қажеттілігін дәлелдейді. Отандық педагогикада да құзыреттілікке негізделген оқыту, белсенді педагогикалық технологиялар және функционалдық тапсырмаларды қолдану мәселелері кеңінен қарастырылуда.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздерін айқындап, тиімді педагогикалық технологиялардың мүмкіндіктерін тәжірибемен ұштастыру өзекті ғылыми мәселе болып табылады. Зерттеудің мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздерін анықтап, оқу үдерісінде қолданылатын тиімді педагогикалық технологиялардың мүмкіндіктерін талдау және оларды тәжірибеде қолданудың әдістемелік жолдарын ұсыну.

ӘДІСТЕМЕ

Зерттеу барысында бастауыш сыныптың қазақ тілі, әдебиеттік оқу, математика және дүниетану сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған педагогикалық технологиялар кешені қолданылды. Әдістеме құзыреттілік тәсіліне, оқушының белсенді оқу әрекетіне және білімді өмірлік жағдаяттарда қолдануға негізделді.

Сабақтарда өмірмен байланысты функционалдық тапсырмалар жүйелі түрде пайдаланылды. Математика пәнінде отбасы бюджетін жоспарлау, дүкендегі сатып алу, уақытты есептеу, жол ұзындығын анықтау сияқты жағдаяттық есептер орындатылды. Қазақ тілі мен әдебиеттік оқу сабақтарында хабарландыру, кесте, жарнама, күн тәртібі, нұсқаулық сияқты өмірлік мәтіндермен жұмыс ұйымдастырылды. Мұндай тапсырмалар оқушылардың пәндік білімін практикалық жағдайда қолдануына мүмкіндік берді.

Белсенді оқыту технологиялары ретінде «Ойлан–Жұптас–Бөліс», «INSERT», «RAFT», «Кейс әдісі», «Кубизм» және «Сұрақтар шеңбері» тәсілдері қолданылды. Бұл әдістер оқушылардың ақпаратты талдауына, пікір алмасуына, өз ойын дәлелдеуіне және қорытынды жасауына ықпал етті. Сабақ барысында топтық және жұптық жұмыстардың үлесі арттырылып, оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға жағдай жасалды.

Саралап оқыту технологиясы оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылды. Тапсырмалар күрделілік деңгейіне қарай ұсынылып, әр оқушының өз мүмкіндігіне сәйкес жұмыс істеуіне мүмкіндік берілді. Қалыптастырушы бағалау дескрипторлар, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау және кері байланыс арқылы жүргізілді.

ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ

Ұсынылған әдістеме бастауыш сынып сабақтарында жүйелі қолданылды. Қазақ тілі сабақтарында оқушыларға күнделікті өмірде кездесетін мәтіндер ұсынылып, негізгі ақпаратты анықтау, мәтінді талдау және өз пікірін дәлелдеу тапсырмалары орындалды. Әдебиеттік оқу пәнінде мәтіннің негізгі ойын анықтау, кейіпкерлердің әрекетіне баға беру және мәтінді өмірмен байланыстыру жұмыстары жүргізілді.

Математика сабағында функционалдық есептерге ерекше назар аударылды. Оқушылар бірнеше шешу жолын ұсынып, өз жауаптарын дәлелдеуге дағдыланды. Дүниетану пәнінде бақылау, тәжірибе жасау, мәлімет жинау және қорытынды шығару жұмыстары ұйымдастырылды.

Сабақтарда цифрлық платформаларды пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырды. Интерактивті тапсырмалар оқу материалын көрнекі түрде меңгеруге мүмкіндік беріп, оқушылардың ақпараттық сауаттылығын дамытуға ықпал етті. Жүргізілген жұмыстар нәтижесінде оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі артып, мәтінді түсіну, ақпаратты талдау және білімді өмірлік жағдаяттарда қолдану деңгейі жақсарды.

ҰСЫНЫСТАР

Функционалдық сауаттылықты тиімді қалыптастыру үшін сабақ мазмұнын өмірмен байланыстыру, функционалдық сипаттағы тапсырмаларды көбейту, ашық сұрақтар мен проблемалық жағдаяттарды жүйелі қолдану ұсынылады. Саралап оқыту арқылы әр оқушының жеке мүмкіндігін ескеріп, топтық және жұптық жұмыстарды кеңінен ұйымдастыру маңызды.

PIRLS және PISA форматындағы тапсырмаларды оқу үдерісіне енгізу, цифрлық білім беру ресурстарын мақсатты пайдалану және зерттеушілік жұмыстарды ұйымдастыру оқушылардың құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік береді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Функционалдық сауаттылық – бастауыш білім беру сапасын айқындайтын маңызды көрсеткіштердің бірі. Зерттеу барысында белсенді оқыту, саралап оқыту, проблемалық және зерттеушілік оқыту технологияларының функционалдық сауаттылықты дамытуда тиімді екендігі анықталды. Бұл технологиялар оқушылардың пәндік білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың өмірлік құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты жүйелі қалыптастыру оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, алған білімін түрлі жағдаяттарда қолдана алатын құзыретті тұлға тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Мұғалімнің тиімді педагогикалық технологияларды орынды қолдануы білім сапасын арттырудың маңызды шарты болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламалары. – Астана, 2023.
3. Қазақстан Республикасы Үкіметі. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспары. – Астана, 2012.
4. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Қалыптастырушы бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2021.
5. OECD. PISA 2022 Results: The State of Learning and Equity in Education. – Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Hattie J. Visible Learning. – London: Routledge, 2009.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ И ЭФФЕКТИВНЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация. В статье рассматриваются научно-методические основы формирования функциональной грамотности учащихся начальных классов, а также эффективные педагогические технологии, применяемые для её развития. Проанализированы возможности компетентностно-ориентированного обучения, дифференцированного обучения, проблемного обучения, исследовательских и проектных технологий. Раскрыто их влияние на повышение учебной активности обучающихся, развитие критического мышления и способности применять полученные знания в различных жизненных ситуациях.

Ключевые слова: функциональная грамотность, начальное образование, педагогические технологии, читательская грамотность, дифференцированное обучение, исследовательское обучение.

Айтжанов Марғұлан Маратұлы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
“№22 жалпы білім беретін мектеп” КММ-сі
Маңғыстау облысы Жаңаөзен қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ЗАМАНАУИ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аннотация: мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің ғылыми-әдіснамалық негіздері қарастырылады. Когнитивтік лингвистика, дискурс-талдау, цифрлық гуманитаристика, медиасауаттылық және жасанды интеллект технологияларын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар flipped classroom, storytelling, жобалық оқыту және эмоциялық интеллектіні дамыту тәсілдерінің оқушылардың функционалдық сауаттылығына әсері сипатталады. Мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық технологияларды, пәнаралық интеграцияны және инновациялық педагогикалық модельдерді қолданудың тиімділігі ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер: қазақ тілі, қазақ әдебиеті, заманауи әдіс-тәсілдер, когнитивтік лингвистика, цифрлық гуманитаристика, дискурс-талдау, медиасауаттылық, жасанды интеллект, storytelling, flipped classroom.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі түбегейлі өзгерістер оқыту процесіне жаңа талаптар қойып отыр. XXI ғасырдағы жаһандану, цифрландыру және ақпараттық қоғамның қарқынды дамуы білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқыту әдістемесін де қайта қарастыру қажеттілігін туындатты. Осы тұрғыдан алғанда қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда қолданылатын заманауи әдіс-тәсілдердің маңызы ерекше. Себебі бұл пән тек тілдік білім берумен шектелмей, оқушылардың ұлттық дүниетанымын, рухани құндылықтарын, мәдени сәйкестігін және коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыратын негізгі гуманитарлық пәндердің бірі болып табылады. Сондықтан қазіргі кезеңде мұғалімнің басты мақсаты – оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өзіндік ойы қалыптасқан, сыни тұрғыдан талдай алатын, тілдік қатысымға еркін түсетін тұлға ретінде тәрбиелеу.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің негізінде конструктивистік оқыту теориясы жатыр. Бұл теория бойынша білім дайын күйінде берілмейді, керісінше оқушының белсенді танымдық әрекеті арқылы қалыптасады. Мұндай тәсіл оқушының сабаққа белсенді қатысуына, өз пікірін дәлелдеуге, шығармашылық ізденіске түсуіне мүмкіндік береді. Әсіресе қазақ әдебиеті сабақтарында көркем мәтінді талдау барысында оқушылардың интерпретациялық ойлау қабілеті дамиды. Олар шығармадағы авторлық идеяны анықтап қана қоймай, өз көзқарасын қалыптастырып, кейіпкерлер әрекетіне сыни баға беруге үйренеді.

Соңғы жылдары кеңінен қолданылып жүрген әдістердің бірі – сыни тұрғыдан ойлау технологиясы. Бұл технология оқушылардың ақпаратты талдау, салыстыру, жүйелеу және қорытынды жасау қабілеттерін дамытуға бағытталған. «INSERT», «RAFT», «Болжау», «Венн диаграммасы», «Кубизм», «ДЖИГСО» сияқты стратегиялар оқушылардың мәтінмен терең жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Мысалы, әдеби шығарманы талдау кезінде кейіпкерлердің мінезін салыстыру немесе тарихи контексті анықтау оқушылардың аналитикалық ойлауын жетілдіреді. Мұндай жұмыстар оқушылардың тек есте сақтау қабілетін емес, жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын қалыптастырады.

Қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік әдістің рөлі ерекше. Қазіргі әдістемеде тіл үйретудің басты мақсаты – оқушының қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту. Сондықтан сабақ барысында диалогтік оқыту, пікірталас, рөлдік ойындар, дебат және топтық жұмыс сияқты әдістер белсенді қолданылады. Бұл тәсілдер оқушылардың ауызша сөйлеу дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың әлеуметтік және эмоционалдық құзыреттілігін де дамытады. Әсіресе топтық талқылаулар оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуына, өз ойын дәлелді жеткізуіне ықпал етеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологияларды қолдану қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың ажырамас бөлігіне айналды. Интерактивті платформалар, онлайн тапсырмалар, мультимедиалық материалдар және цифрлық кітапханалар оқыту процесінің сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Әдеби шығармаларды бейнефрагменттер, подкасттар және анимациялық контент арқылы түсіндіру оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар электронды платформалар оқушылардың жеке оқу траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект технологияларының дамуы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту әдістемесіне де жаңа мүмкіндіктер әкелуде. AI негізіндегі платформалар мәтінді автоматты талдау, орфографиялық және стилистикалық қателерді анықтау, жеке тапсырмалар ұсыну сияқты қызметтер атқара алады. Бұл оқушылардың өзіндік жұмысын жетілдіруге көмектеседі. Сонымен қатар жасанды интеллект арқылы әдеби мәтіндерді жанрлық, стильдік тұрғыдан талдау мүмкіндігі оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Қазақ әдебиетін оқытуда storytelling әдісі де тиімді нәтижелер береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар оқиғаларды эмоционалдық тұрғыдан қабылдап, мәтіннің мазмұнын терең түсінеді. Әсіресе тарихи шығармаларды немесе эпостық жырларды оқыту барысында storytelling әдісі оқушылардың ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырады. Мұндай тәсіл әдебиетті құрғақ теория емес, тірі мәдени құбылыс ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Заманауи әдіс-тәсілдердің ішінде жобалық оқыту ерекше орын алады. Бұл әдіс барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша зерттеу жүргізіп, нәтижесін шығармашылық формада ұсынады. Мысалы, «Абай поэзиясындағы адамгершілік идеялары» немесе «Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтар» тақырыптарындағы жобалар оқушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар жобалық жұмыстар ақпараттық ізденіс, презентация жасау және топпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады.

Нейропедагогикалық зерттеулер оқу процесінде эмоциялық фактордың маңызды екенін көрсетеді. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында эмоциялық интеллектіні дамытуға бағытталған әдістерді қолдану маңызды. Әдеби кейіпкерлердің сезімін талдау, драмалық қойылымдар ұйымдастыру және шығармашылық жазба жұмыстары оқушылардың эмпатиясын және эмоциялық сезімталдығын дамытады. Бұл әсіресе жасөспірімдердің тұлғалық қалыптасуында маңызды рөл атқарады.

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту қағидалары да маңызды орын алады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында дифференциацияланған тапсырмалар, визуалды материалдар және адаптивті әдістер қолдану арқылы әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқу процесіне толық қатысуына жағдай жасалады. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауына және оқу мотивациясына оң әсер етеді.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің тағы бір маңызды бағыты – медиасауаттылықты дамыту. Қазіргі ақпараттық қоғамда оқушылар тек көркем мәтіндерді ғана емес, медиа мәтіндерді де сыни тұрғыдан талдай білуі тиіс. Жарнама, әлеуметтік желі мәтіндері, блогтар мен жаңалықтарды талдау оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырады. Бұл олардың жалған ақпаратты ажыратып, ақпаратты саналы түрде қабылдауына көмектеседі.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы жаңа бағыттардың бірі – когнитивтік лингвистика элементтерін енгізу. Бұл тәсіл тілдік құбылыстарды тек грамматикалық ереже ретінде емес, адамның ойлау жүйесімен, мәдени тәжірибесімен және дүниетанымымен байланыстыра қарастыруға негізделеді. Мысалы, тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдерді оқыту барысында олардың ұлттық санадағы концептуалдық мәнін түсіндіру оқушылардың тілдік әрі мәдени танымын кеңейтеді. Бұл әдіс оқушылардың тілді механикалық түрде емес, мағыналық және мәдени жүйе ретінде қабылдауына ықпал етеді.

Қазіргі әдебиет сабақтарында кеңінен қолданылып жүрген инновациялық бағыттардың бірі – дискурс-талдау әдісі. Бұл тәсіл арқылы оқушылар мәтінді тек мазмұндық деңгейде ғана емес, әлеуметтік, мәдени және тарихи контекст тұрғысынан талдайды. Әдеби шығармадағы тілдік құрылымдар, авторлық позиция, идеологиялық астар және коммуникативтік мақсаттар қарастырылады. Мұндай талдау оқушылардың интерпретациялық ойлауын дамытып, мәтіннің астарлы мағынасын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Соңғы жылдары қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық гуманитаристика (Digital Humanities) элементтерін қолдану өзекті бағытқа айналып келеді. Бұл тәсіл әдеби мәтіндерді цифрлық технологиялар арқылы зерттеуге негізделеді. Мысалы, оқушылар белгілі бір автордың шығармаларындағы жиі қолданылатын сөздерді анықтап, олардың тақырыптық ерекшеліктерін талдай алады. Мұндай жұмыстар мәтіндік аналитика мен тілдік статистиканы қолдануға мүмкіндік береді. Бұл әдіс әдебиетті заманауи технологиямен байланыстырып, оқушылардың цифрлық құзыреттілігін арттырады.

Қазақ тілі сабақтарында академиялық жазылым мәдениетін қалыптастыру да ерекше маңызға ие болып отыр. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушы тек эссе жазып қана қоймай, өз ойын ғылыми стильде дәлелдей алуы қажет. Сондықтан сабақ барысында аргументация, дереккөздермен жұмыс, құрылымдық жазылым және аналитикалық мәтін құрастыру дағдыларына ерекше көңіл бөлінеді. Бұл оқушылардың жоғары оқу орнына дайындалуына және ғылыми коммуникация мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Заманауи педагогикада әдебиетті оқытуда эмоциялық интеллектіні дамыту технологиялары кеңінен қолданылады. Әдеби шығармадағы кейіпкерлердің психологиялық күйін талдау, олардың эмоциялық тәжірибесін түсіну және сол жағдайға өзін қоя білу оқушылардың эмпатиялық қабілетін арттырады. Нейропсихологиялық зерттеулер эмоциялық қабылдау арқылы алынған ақпараттың есте ұзақ сақталатынын дәлелдейді. Сондықтан драматизация, рөлдік ойындар және әдеби импровизация сабақтың тиімділігін арттыратын маңызды құралдарға айналуда.

Қазіргі қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында подкаст және медиаконтент жасау әдістері де белсенді енгізілуде. Оқушылар әдеби шығарма бойынша бейнеролик, подкаст немесе сұхбат формасында контент әзірлеу арқылы өз білімін шығармашылық түрде көрсетеді. Бұл тәсіл олардың медиасауаттылығын, сөйлеу мәдениетін және цифрлық коммуникация дағдыларын дамытады. Сонымен қатар мұндай жұмыстар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, білімді тәжірибелік әрекетпен ұштастырады.

Инновациялық әдістердің ішінде flipped classroom (аударылған сынып) технологиясы ерекше орын алады. Бұл модель бойынша оқушылар жаңа тақырыпты алдын ала бейнематериал немесе электронды ресурс арқылы меңгеріп келеді, ал сабақ барысында талдау, пікірталас және тәжірибелік жұмыстар орындалады. Мұндай тәсіл сабақ уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді және оқушылардың дербес оқу дағдысын қалыптастырады.

Қазақ әдебиетін оқытуда мәдениетаралық коммуникация тәсілдері де маңызды бағыттардың бірі болып отыр. Әлем әдебиетімен салыстырмалы талдау жүргізу арқылы оқушылар қазақ әдебиетінің ұлттық ерекшелігін терең түсінеді. Мысалы, Абай шығармаларын шығыс және батыс философиясымен байланыстыра талдау оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді және мәдениаралық түсіністікті қалыптастырады.

Қазіргі кезеңде жасанды интеллект технологияларының дамуы әдебиеттану мен тіл білімінде де жаңа мүмкіндіктер ашуда. AI құралдары мәтіндердің стильдік ерекшелігін талдауға, автоматты түрде мазмұндама құрастыруға және тілдік қателерді анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушылар жасанды интеллект көмегімен әдеби шығармалардың түрлі интерпретацияларын салыстырып, сыни талдау жүргізе алады. Бұл олардың аналитикалық және зерттеушілік қабілетін күшейтеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында STEAM және пәнаралық интеграция элементтерін қолдану да тиімді нәтиже береді. Әдеби мәтіндерді тарих, музыка, өнер және психология пәндерімен байланыстыра оқыту оқушылардың кешенді ойлауын дамытады. Мысалы, тарихи романдарды оқыту барысында сол дәуірдің тарихи оқиғаларын, музыкасын және мәдениетін бірге қарастыру әдеби шығарманы терең түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдер оқушылардың тілдік құзыреттілігін ғана емес, олардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін, зерттеушілік мәдениетін және ұлттық дүниетанымын дамытуда маңызды рөл атқарады. Цифрлық технологиялар, жобалық оқыту, коммуникативтік әдіс, сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары және жасанды интеллект құралдары үйлесімді қолданылған жағдайда ғана оқу процесі тиімді әрі нәтижелі болады. Мұндай тәсілдер қазіргі қоғам талаптарына бейімделген, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін және ақпараттық кеңістікте еркін әрекет ететін тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 2021. – 312 б.
2. Құлмағамбетова Б. Қазақ тілін оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 2021. – 256 б.
3. Әбдікәрімова Т. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2022. – 320 б.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: Юрайт, 2021. – 512 с.
5. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.
6. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021. – 272 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ И ПОДХОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: в статье рассматриваются научно-методологические основы современных методов и подходов в преподавании казахского языка и литературы. Анализируются педагогические возможности применения когнитивной лингвистики, дискурс-анализа, цифровой гуманитаристики, медиаграмотности и технологий искусственного интеллекта. Кроме того, описывается влияние таких подходов, как flipped classroom, storytelling, проектное обучение и развитие эмоционального интеллекта, на формирование функциональной грамотности обучающихся. В статье научно обосновывается эффективность использования цифровых технологий, межпредметной интеграции и инновационных педагогических моделей на уроках казахского языка и литературы.

Ключевые слова: казахский язык, казахская литература, современные методы и подходы, когнитивная лингвистика, цифровая гуманитаристика, дискурс-анализ, медиаграмотность, искусственный интеллект, storytelling, flipped classroom.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 27 қазандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ35VPY00080588 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ35VPY00080588 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 27 октября 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические
ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 28.07.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 28.07.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалім қандай болса, мектеп сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім.

Мен үшін жақсы мұғалім бәрінен де артық, өйткені мұғалім — мектептің жүрегі.

Жай мұғалім хабарлайды,

Жақсы мұғалім түсіндіреді,

Керемет мұғалім көрсетеді.

Ұлы мұғалім шабыттандырады.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.